

**FELSEFİ BİR PROBLEM
OLARAK ÖTENAZİ**

Ebru NAR

**Yüksek Lisans Tezi
Felsefe Anabilim Dalı
Prof. Dr. M. Hanifi MACİT
2019
Her Hakkı Saklıdır**

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

Ebru NAR

FELSEFİ BİR PROBLEM OLARAK ÖTENAZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. M. Hanifi MACİT

ERZURUM -2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **“FELSEFİ BİR PROBLEM OLARAK ÖTENAZİ”** adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

28.02.2019

Ebru NAR

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. M. Hanifi MACİT danışmanlığında, Ebru NAR tarafından hazırlanan bu çalışma 28 / 02 / 2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Felsefe Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Prof. Dr. M. Hanifi MACİT

İmza:.....

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Nevzat CAN

İmza:.....

Jüri Üyesi :Dr. Öğr. Üyesi Celal YEŞİLÇAYIR

İmza:.....

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM DEONTOLOJİK ETİK

1.1. DEONTOLOJİK ETİK NEDİR?	5
1.2. DEONTOLOJİK ETİĞİN SAVUNUCULARI	8
3.3. DEONTOLOJİK ETİĞE YÖNELİK YAPILAN ELEŞTİRİLER	14

İKİNCİ BÖLÜM ÖTENAZİ VE ETİK TEMELLERİ

2.1. ÖTENAZİ NEDİR?	17
2.2 ÖTENAZİNİN TARİHÇESİ	20
2.3. ÖTENAZİ TÜRLERİ	23
2.3.1. Genel-Geçer Tanımlar	24
2.3.1.1. İç ve Dış Ötenazi	24
2.3.1.2. Kazai Ötenazi – Medikal Ötenazi	24
2.3.2. Hekimin Eylemine Göre Ötenazi Çeşitleri.....	24
2.3.2.1. Aktif Ötenazi	25
2.3.2.2. Pasif Ötenazi.....	28
2.3.2.3. Aktif / Pasif Ötenazi Ayrımı.....	30
2.3.3. Hastanın İsteğine Göre Ötenazi Çeşitleri	33
2.3.3.1. İstemli Ötenazi.....	33
2.3.3.2. İstem dışı Ötenazi (Non-Voluntary)	35
2.3.3.3. İstemsiz (Unvoluntary) Ötenazi.....	37
2.3.4. Eylemin İçeriğine Göre Ötenazi Çeşitleri	38
2.3.4.1. Dolaylı Ötenazi.....	38
2.3.4.2. Dolaysız Ötenazi.....	38
2.4. ÖTENAZİ İLE İLGİLİ ETİK TARTIŞMALAR	39

2.4.1. Tıp Etiği Ve Tıbbı Deontoloji	39
2.4.1.1. Tıp Etiğinin Temel İlkeleri	42
2.4.1.1.1. Dürüstlük İlkesi	42
2.4.1.1.2. Yarar İlkesi	43
2.4.1.1.3. Zarar Vermeme İlkesi	44
2.4.1.1.4. Özerkliğe Saygı İlkesi	44
2.4.1.1.5. Adalet İlkesi	47
2.4.1.1.6. Gizlilik İlkesi	48
2.4.2. Ötenaziye Destekleyen Görüşler	48
2.4.2.1. Hastanın Özerkliğine Saygı İlkesi	48
2.4.2.2. Yaşamın Niteliği İlkesi	49
2.4.2.3. Merhamet İlkesi	51
2.4.3. Ötenaziye Karşı Çıkan Görüşler	51
2.4.3.1. Yaşamın Kutsallığı İlkesi	51
2.4.3.2. Yaşamın Dokunulmazlığı İlkesi	52
2.4.3.3. Tıbbın Gelişimini Engelleyeceği İlkesi	53
2.4.3.4. Ölme İradesinin Sağlıklı Olmaması İlkesi	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HUKUK BOYUTUYLA ÖTENAZİ

3.1. ÖTENAZİYE GENEL HUKUK AÇISINDAN BAKIŞ	56
3.2. TÜRK CEZA HUKUKU AÇISINDAN ÖTENAZİ	61
3.3. KASTEN İNSAN ÖLDÜRME SUÇU: TCK MADDE 81, 82	63
3.3.1. Suçun Unsurları Bakımından İnceleme	64
3.3.1.1. Maddi Unsur	64
3.3.1.2. Manevi Unsur	65
3.3.1.3. Hukuka Aykırılık Unsuru	65
3.3.2. Suçun Nitelikli Hâlleri	66
3.3.2.1. Suçun Beden veya Ruh Bakımından Kendini Savunamayacak Kişiye Karşı İşlenmesi	67
3.3.2.2. Suçun Özel Görünüş Şekilleri Bakımından İnceleme	67

3.4. KASTEN ÖLDÜRMEİN İHMALİ DAVRANIŞLA İŞLENMESİ: TCK	
MADDE 83.....	67
3.5. DİNLER BAKIMINDAN ÖTENAZİNİN HUKUKİ BOYUTU	69
3.6. MUKAYESELİ HUKUKLARDA ÖTENAZİ.....	70
3.6.1. Hollanda	70
3.6.2. ABD.....	71
3.6.3. Belçika.....	72
3.6.4. Lüksemburg.....	72
3.6.5. İsviçre	73
SONUÇ.....	74
KAYNAKÇA	77
ÖZGEÇMİŞ.....	83

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FELSEFİ BİR PROBLEM OLARAK ÖTENAZİ

Ebru NAR

Danışman: Prof.Dr. M. Hanifi Macit

2019, 83 sayfa

Jüri: Prof. Dr. M. Hanifi MACİT

Prof. Dr. Nevzat CAN

Dr. Öğr. Üyesi Celal YEŞİLÇAYIR

Bu çalışmanın amacı ötenaziyi felsefi bir problem olarak ele alıp incelemektir. Ötenazi kavramı birçok bilim dalının konusu olmakla beraber oldukça tartışmalı kavram olma niteliğini de kendi içerisinde barındırmaktadır. Tıbbi ve teknolojik gelişmelerin oldukça hızlı bir biçimde yaşandığı çağımızda insan ömrünü uzatmaya ve yaşlanmayı geciktirmeye yönelik çok fazla çalışma söz konusudur. Lakin tam aksi yönde, stresli yaşam tarzı, çevresel faktörlerin etkisi sonucunda biyolojik, kimyasal veya kronik hastalıklar artmakta, bütün bunlara bağlı olarak kanserin de görülme oranının oldukça yükseldiği görülmektedir. Tüm bu faktörlerin sonucu olarak yatağa bağımlı hale gelen, kendi başına yaşamını sürdürmesi mümkün olmayan ve dayanılmaz acılar içinde yaşamını sürdüren kişilerin sayısında da son yıllarda özellikle büyük artış yaşanmaktadır. İşte bütün bunlar ötenazi kavramını bugünün tartışma konusu haline getirmiştir.

Ötenazi üzerine hazırlanmış olduğumuz bu tezde ötenazi kavramının anlamı, tarihsel gelişim açısından ne ifade ettiği ve nasıl ortaya çıktığı, hukuk ve etik bakımından ne gibi durumlara sebebiyet verdiği bağlamından hareketle tartışılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda ötenazinin normatif etiğin alt dallarından biri olan ve deontolojik etik [ödev etiği] açısından nasıl ele alındığı da açıklanmaya gayret edilmiştir.

Diğer taraftan kişi kendi hayatını sonlandırma hakkına veya tasarrufuna sahip midir? Yaşamına kendi rızasıyla son verebilir mi? Veya başkasına böyle bir rıza ve muvafakat gösterebilir mi? Yaptığı bu eylem etik ve hukuki açıdan meşru sayılır mı? gibi sorular ise çalışmanın bir başka boyutunu ifade etmektedir. Zira ötenaziyi felsefi bir problem kılan bu sorulardır.

Çalışmamızın birinci bölümünde deontolojik etik kavramı, ikinci bölümünde ötenazi kavramı ve etik açısından nasıl bir yaklaşımla incelendiği ve son bölümde ise hukuki açıdan meşru sayılıp sayılmadığı yönündeki tartışmalar ve bu konuda hangi ülkenin nasıl bir tutum aldığına yönelik açıklamalarla sonuçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deontoloji, Etik, Ötenazi, Hukuk, Ödev

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****A PHILOSOPHY PROBLEM AS THE EUTHANASIA****Ebru NAR****Advisor: Prof. Dr. M. Hanifi MACİT****2019, 83 sayfa****Jury: Prof. Dr. M. Hanifi MACİT****Prof. Dr. Nevzat CAN****Assist. Prof. Dr. Celal YEŞİLÇAYIR**

The purpose of this study is to examine euthanasia as a philosophical problem. Although the concept of euthanasia is the subject of many disciplines, it is also a very controversial concept. There is a lot of work to prolong human life and to delay aging in our age, where medical and technological developments are taking place very quickly. However, in contrast to the stressful lifestyle and the influence of environmental factors, biological, chemical or chronic diseases are increasing, and the incidence of cancer has increased considerably. As a result of all these factors, the number of people who have become bedridden, cannot survive on their own, and who live in unbearable pain has been increasing especially in recent years. All this has made the concept of euthanasia the subject of today's discussion.

In this thesis prepared on euthanasia, the meaning of the concept of euthanasia is tried to be discussed from the context of what it means and how it emerges in terms of historical development, what causes it in terms of law and ethics. At the same time, it has been tried to explain how euthanasia is dealt with in terms of deontological ethics[duty ethics], which is one of the sub-branches of normative ethics.

On the other hand, does the person have the right or the right to end his / her life? Can he end his life with his own consent? Or can you give such consent and consent to someone else? Is this action considered ethical and legally legitimate? questions such as, are another dimension of study. These are the questions that make euthanasia a philosophical problem.

In the first part of our study, the concept of deontological ethics, the second part of the concept of euthanasia and the ethics in terms of how the approach is examined and in the last section, whether the legally legitimate arguments about the issue and the country in which the attitude on this issue has resulted in explanations.

Key Words: Deontology, Ethics, Euthanasia, Law, Homework

ÖNSÖZ

Ötenazi kavramı esasen uygulamalı etiğin konusu olmakla beraber son yıllarda kapsamı oldukça genişlemiştir. Tıp etiğinin, biyoetik gibi uygulamalı etiğin alt dalları tarafından incelenmesi onu aynı zamanda farklı disiplinler ve bilimlerin de konusu yapmıştır. Ötenazi; (Euthanasia) son yıllarda tıp alanında gerçekleşen birtakım ilerlemeler sonucunda özellikle yapay dölleme, kürtaj, organ bağışısı gibi durumların hukuka konu olması bu konuda yapılan birtakım düzenlemeleri de beraberinde getirerek tıp ve hukuk alanına konu olmuştur.

Bir felsefi problem olarak ötenazi, araştırmamızda bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaya çalışılmış ve ilk olarak deontolojik etik bağlamında değerlendirilmiştir. İkinci olarak ötenaziye ilişkin genel yaklaşım ve tutumlar ele alınmıştır. Üçüncü olarak, hukuki açıdan nasıl görüldüğü ve çeşitli ülkelerin bu konudaki tavırları üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamın şekillenmesinde bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşmaktan bir an bile tereddüt etmeyen danışman hocam Prof.Dr. M. Hanifi Macit'e, lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca her konuda yardım ve desteklerini gördüğüm felsefe bölümü hocalarıma, bütün eğitim hayatım boyunca bana destek olan ve bu yolda beni cesaretlendiren aileme ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Erzurum – 2019

Ebru NAR

GİRİŞ

Etik kavramsal olarak ahlaksal değerler üzerine yapılan bir sorgulama faaliyetidir. İyi, kötü, doğru ve yanlış gibi kavramlardan yola çıkarak ahlaki ilkeler doğrultusunda sistematik bir inceleme yapar. İnsanın kendi yaşamını ve başkalarıyla olan ilişkilerini de bir düzene sokar. Bu olay insanın var olduğu günden bu yana devam eden bir etkinliktir. Dolayısıyla etik dediğimiz kavram insan olmanın bir gereğidir. Bu gerekliliğin bir sonucu olarak aynı zamanda etik neyin doğru ve neyin iyi olduğunu belirlemek içinde bir çalışma alanı sunar.¹Etik İlkçağdan bugüne kadar incelenen ve aynı zamanda birçok filozofunda tartışma konusunu olan bir kavramdır. “İlk kez Eski Yunan felsefesinde kabul edilen, ayrı bir felsefe dalı olarak Aristoteles tarafından sistemleştirilen etik, belirli bir kültür çevresince, insanların arasındaki ilişkileri düzenlemek amacıyla kabul edilmiş değerler manzumesidir. Bu değerlerin nasıl hayata geçirileceğine ilişkin, genelde ‘iyi-kötü’, yapılması gerekenler yapılmaması gerekenler şeklinde ortaya çıkan, gelenekleşmiş, töreleşmiş kurallar, emirler ve ilkeler toplamı olan ahlaka karşılık; etik, söz konusu bu değerler, kurallar, emirler ve ilkeler üzerinde düşünme, bunların anlamını, geçerliliğini tartışma, gerekirse eleştirme ve bunlara uygun eylemde bulunmanın niteliğidir. Diğer bir deyişle eylemin ‘kendisi’ hakkında felsefi akıl yürütmedir.”² Bütün bu etik tanımlarına karşılık bir de zaman zaman aynı anlamda kullanılan oysa aralarında keskin farkların olduğu etik ve ahlak ayrımı söz konusu olur.

Etik; ahlak felsefesinin kavramsal ve teorik boyutunu oluşturarak ahlak üzerine felsefi bir zeminde düşünmek anlamında da kullanılır. Böylece neyin iyi neyin kötü, doğru ve yanlışın ne olduğu, insanın yaşamının amacının ne olması gerektiği, ahlaklı ve erdemli bir yaşamın içeriğinin nelerden oluştuğunu araştıran felsefenin bir dalı olarak etik, ahlaki kavramları analiz ederek, iyinin ve doğrunun ne anlama geldiğini bir eylemi iyi ya da kötü yapan unsurların neler olduğunda kendisine konu alır. İonna Kuçuradi’ye göre yeryüzünde ahlak ilkeleri bulunmayan bir toplum mevcut olmadığına göre, yere ve zamana göre değişse de ahlak ve dolayısıyla onun teorik boyutu olan etik, bütün toplumların sahip olduğu bir değerdir. Bu anlamda etik, felsefenin bir dalı olarak

¹Alper Ecer, “John Rawls ve Bir Adalet Teorisi”. *Yeni Yüksektepe*. E. Dergi, Sayı 67. Ocak-Nisan, <http://www.w3c.org> Erişim Tarihi:21/12/2009

² Filiz Bayoğlu, *Meta-Etik ve William David Ross’un Deontolojik Sezgici Ahlak Kuramı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.

insan davranışlarının belirli normatif ilkeler ışığında ele alınıp incelenmesi, böylece normatif boyutta bir değerlendirmedir.³

Ahlak ise bir kişinin bir gurubun, bir halkın, bir toplumsal sınıfın, bir ulusun, bir kültür çevresinin vb. belli bir tarihsel döneminde yaşamına giren ve eylemlerini gerçekleştirme noktasında kişiye yön veren; inanç, değer, yasak ve tanımlar topluluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahlaka bu tanım çerçevesinde baktığımızda yaşamımızın her alanında konumlandığını görmek hiç de zor olmayacaktır. O tarihsel olarak kişisel grupsal toplumsal düzeyde yaşanan bir şeydir. Her insan topluluğunda mutlaka rastlarız. Örnek verecek olursak İslam ahlakı, Hıristiyan ahlakı, Yahudi ahlakı gibi pek çok ahlak sıralayabiliriz. Ahlak daha çok toplumlara göre şekil almaktadır. Her toplumun ahlak düzeni kendi içinde farklılık gösterir. Ahlak büyük ölçüde lokal ve yereldir. Yani o bütün önemine rağmen bir bireyin topluluğun ya da cemaatin hayatla ilişki içinde geliştirmiş olduğu değerler ve kurallar silsilesini ifade eder.⁴ Yani ahlak ve ahlaklılık olgusal ve tarihsel olarak yaşanan bir şey belli bir pratik olarak ifade edilir. Etik ise bu söz konusu teoriğin pratiği olmak durumundadır. Etik ve ahlakı bu şekilde bir ayrıma tabi tuttuğumuzda aslında çalışmamızda neden etik bir çerçeve üzerinden değerlendirdiğini açıklamış olduk.

Etiğin aralarında belirli yönlerden ilişki bulunan farklı türleri ya da aynı anlama gelmek üzere üç farklı düzeyi vardır. Fakat deontolojiyi içine alan disiplin normatif etikdir. Geleneksel anlamı içinde baktığımızda etik kural koyucu normatif bir disiplin olmaktadır. Başka bir deyişle normatif etik nasıl yaşamamız gerektiği noktasında ortaya çıkan ahlaki ilkeleri araştırır, hayatta en yüksek değere sahip olan şeylerin neler olduğunu tartışır, adil bir toplumun hangi unsurları içermesi gerektiğini ifade eder, bir insanı ahlaki olarak iyi kılan şeylerin neler olduğunu sorgular, örneğin kürtajın, ötenazinin, ölüm cezasının vb., ahlaken doğru olup olmadığını araştırır.⁵ Normatif etik teorileri kendi içinde üçlü bir sınıflamaya tabi tutulmaktadır. Bunlar deontolojik etik teorileri, aksiyolojik etik teorileri ve teleolojik etik teorileridir.

Bizim çalışmamızda asıl olan teori ise deontolojik etik teorisi. Teleolojik etiğin karşısında bulunan deontolojik etik sonuçtan ziyade doğru eylem problemi üzerinde

³ Abdulkadir Mahmutoğlu, "Etik ve Ahlak; Benzerlikler, Farklılıklar ve İlişkiler", *Türk İdare Dergisi*, 2015, s.234

⁴ Doğan Özlem, *Etik Ahlak Felsefesi*, Notos Yay., İstanbul 2014, s. 23-24.

⁵ Ahmet Cevizci, *Etiğe Giriş*, Paradigma Yay., İstanbul, 7-8

durur ahlaki eylemin doğruluğu ya da yanlışlığının ise eylemin sonuçlarından bağımsız olarak onun birtakım ahlaki ödev ya da yükümlülükleri yerine getirip getirmemesi tarafından belirlendiğini öne sürer.⁶ Deontolojik etik denilince akla ilk olarak Immanuel Kant ve William David Ross gelir.

Kant'ı deontolojik etik açısından ele aldığımızda onun deontolojisi bir ahlaki değer teorisinden ziyade bir ahlaki yükümlülük teorisi olarak karşımıza çıkar. Çünkü ahaki değer teorilerinde, iyi ve kötü kavramları ilk ve temel kavramlar olup, ahlaken doğru ve yanlış olan kavramlar onlardan türetilir. Bu teoride ödevden yada yükümlülükten pek söz edilmezken, onun etiğinde ise 'ödev' en temel kavramdır. Onun söz konusu ahlaki yükümlülük teorisi, adı üzerinde bir *deontolojik etik* görüşüdür. O ödev etiği ödev veya ahlaki yükümlülüğün sonuçla ilgili olmadığını, eylemlerin kendi özellikleri ya da nitelikleriyle ilgili olduğunu öne sürer. Onun ödev etiği, dahası ödevin ahlaki eylemin sonuçlarıyla hiçbir ilişkisi bulunmadığını öne sürdüğünden katı ya da radikal bir *deontolojizm* olarak tanımlanır. Ona göre iyi ve kötünün özü eylemin niyetinde aranmalıdır. Bu niyet etiği en yüksek derecede ve anlamda, bir niyet etiğidir. İyi niyet uygulamada istediği sonuca ulaşamasa da, iyilik derece ve niteliğinden bir şey kaybetmez.⁷ Bu durumda eylemin sonucu ne olursa olsun asıl değer atfedilen şey eylemin altında yatan niyettir.

Kant göre gerek bu dünyada gerekse bu dünyanın dışında bile iyi istençten başka koşulsuz iyi sayılabilecek bir şey yoktur. Başka bir deyişle: dünyada ancak tek mutlak değer vardır. O da "İyi İstenç"tir. Ona göre, insan yapısı gereği yalnız mutluluğa yönelmiş olmayacağına göre, geriye ödevden başka bir şey kalmamaktadır. Ödevde aklın sesi dolayısıyla da insanın en yüksek değeri dile gelir. Ayrıca ona göre bir eylemin iyi olabilmesi için koşulsuz olarak ödevden çıkmış olması gerekir. Ancak ödevin belirlemiş olduğu bir istenç iyidir. Kant için ödevden doğan bir eylemin ahlaki değeri kendisiyle varılmak istenen eylemde değil, bu eylemin kararını verdiren maksimdedir. O ahlak öğesinin değerini vurgularken "genel bir yasa olmasını isteyebileceğin bir ilkeye göre davran" diye bir görüş öne sürer.⁸ Genel bir yasa olmasını isteyeceğimiz durumlar

⁶ Ahmet Cevizci, *Uygulamalı Etik*, Say Yay., İstanbul 2013, 50

⁷ Heinz Heimsoeth, *Immanuel Kant'ın Felsefesi*, Çev. Takiyettin Mengüşoğlu, Doğubatı Yay., İstanbul 2007, 122

⁸ Immanuel Kant, *Pratik Usun Eleştirisi*, (Çev. Zeki Eyupoğlu), Say Yay., İstanbul 2001, 17

ise ödevden kaynaklı olarak ortaya çıkan ilkeler ve kurallardır ve bizim davranışlarımız ise bu çerçeve içinde şekillenmelidir ki ödevde dayanan bir eylem olsun.

David Ross ise kendi *deontolojizmini* birtakım ilk elden ya da temel ödevlerin varlığını öne sürerek yeni baştan ortaya koyar. Bununla birlikte bu *deontolojizm*, artık Kant'ın ödev etiği gibi, saf bir *deontolojizm* değil de analitik etiğin genel kapsamı içinde gelişen ve sırasıyla sezgicilik, değer çoğulculuğu ve doğalcılık karşıtlığından beslenen yeni bir ödev öğretisidir.⁹

Çalışmamızın birinci bölümünde ele alacağımız konu yukarıda ifade ettiğimiz deontolojik etiğin, anlamı, kökeni, savunucuları ve yöneltelen birtakım eleştirilerdir. İlk olarak deontoloji kavramını geniş bir perspektiften inceledikten sonra esas konumuz olan ötenazi kavramını incelemeye geçeceğiz.

⁹ Ahmet Cevizci, *Etik Ahlak Felsefesi*, Say Yay., İstanbul 2014, 210.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEONTOLOJİK ETİK

1.1. DEONTOLOJİK ETİK NEDİR?

Deontoloji kelimesi Yunanca'da ödev olarak bilinen *deon* ile bilim olarak bilinen *logos* sözcüklerinin birleşimi olup ödevin bilimi anlamına gelir. İnsanın ayrı ayrı birtakım ödev ya da yükümlülükleri bulunduğunu ,belirli eylem türlerinin özü itibariyle doğru ya da yanlış olduğunu insanın asıl görevinin ise bu eylemlerin sonuçlarına bakmaksızın yerine getirmek ve pratik olarak hayata geçirmek olduğunu ifade eden etik anlayışıdır. Deontolojik etik diğer etik türlerinden farklı olarak sonucun değil doğru eylem probleminin üzerinde yoğunlaşır. Ahlaki eylemin sonucundan ziyade eylemin temeline yerleştirilen niyet, ilke ve yerine getirilen ödevin önemli olduğunu öne süren deontolojik etik anlayışı, insanın akıl sahibi ve sorumlu bir varlık olarak gerçekleştirmek zorunda olduğu belirli bir takım ödevler bulunduğu düşüncesinden hareketle ahlakın temel dayanağına ödevi yerleştirir. Etiğe deontolojik yaklaşım her şeyden önce değerden ve belli bir iyilik telakkisinden bağımsız olarak, ödevde veya yapılması gerekene vurgu yapar. Söz konusu yaklaşım, insanların belirli bir takım yükümlülükleri yani yapmaları ya da yapmamaları gereken eylemler bulunduğunu ve ahlaklı bir biçimde davranmanın işte bu ödev ve yükümlülükleri yerine getirmekle sağlanacağını ifade eder.¹⁰ Deontolojik etik anlayışı yalnızca ödevle ilgili olan kavramları kullanır ve sadece ödevden dolayı meydana gelen eylemler üzerinde yoğunlaşır.

Deontolojik etik sistemleri, ilkeli karar verme sistemi olarak tanımlanmaktadır. Kant tarafından geliştirilmiş bu sistem de kararların ve davranışların tercihinde önemli olan eylemlerin sonuçları değil, bu karar ve davranışlarda meydana gelen ilke ve kuralların doğruluğudur.¹¹ Deontolojik etik hakkaniyet ilkesini temel alarak, bütün kararların tutarlı, tarafsız ve doğru olması üzerine odaklanır. Kant'ta ahlaki kusursuzluk, doğruluk, dürüstlük olarak tanımlanabilecek erdemli davranış, ilkelere uygun davranmak anlamına gelmektedir. Fırsatçı olarak konumlanan bireyler erdemli,

¹⁰ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul 2013, 422

¹¹ Ünal Ay, *İşletmelerde Etik ve Sosyal Sorumluluk*, Nobel Yayıncılık, Adana 2003, 60

değildirler. Bir bireyin erdemli sayılabilmesi için, ahlaki ilkeleri tam olarak özümsemesi ve bunları eylemlerinde göstermesi gerekmektedir.¹²Bu bağlamda Kant'ın varsayımlarından biriside kendi kişisel amaçlarımızı gerçekleştirmek için diğer insanları araç olarak kullanmamak gerektiği ilkesidir.¹³ Böylece doğru eylem problemi üzerine yoğunlaşan düşünür deontolojik kuramını, insanın akıllı ve sorumlu bir varlık olmasından dolayı onun birtakım görevleri olduğu düşüncesi üzerine kurarak ahlakın temeline ödevi yerleştirir.

Deontolojist kuramlar, bir eylemi doğru ve ahlaki yapan şeyin onun sonuçlarının iyiliği ve kötülüğü yanında başka bazı etkenlerin de olduğunu ileri sürerler.¹⁴ Ahlakın ödevlerle ilgili olduğuna inanırlar. Yapılması doğru olan şeyleri yapmamızı ve yapılması yanlış olan şeylerden kaçınmamızı söyleyen ahlaki ödevlerimiz mevcuttur.¹⁵ Deontolojik etik genel olarak ödevlerin biri olumlu diğeri olumsuz veya bir kısmı yükümlülük diğeri kısmı da yasak ya da tehdit şeklinde ortaya çıkan iki türünün bulunduğunu öne sürmüşlerdir. Bunlardan birincisi bizim başka insanlarla ya da toplumsal ve kişisel ilişkilerimizden kaynaklanan ödevlerden oluşur. Bu tanım itibariyle örneğin; ebeveynlerin çocuklarına, çocukların anne babalarına, borçluların ise kedisinden borç aldıkları insanlara karşı ödevleri vardır. İkinci türde ise insanların başkalarına yalan söylememeleri, kötü muamele etmemeleri, onlara zarar vermemeleri gibi olgular yatmaktadır.¹⁶ Bu çizgide ortaya çıkan eylemlerimiz aslında hem kendimize hem de başkalarına karşı olan ödevlerimizden ibarettir arada bulunan tek fark birinciisnde toplumsal ilişkiler mevcutken ikincisinde ise kişinin başkalarına karşı olan ödevleri mevcuttur.

Genel olarak bakacak olursak bir takım ödevci teoriler söz konusudur. Bu teoriler doğrunun, yükümlülük olanın yani ahlaki olarak iyi olanın ya da iyi olmayanın doğrudan ya da dolaylı olarak bir işlevi olduğunu ve tüm dünya için kötüye oranla en büyük ölçüde iyiyi ortaya çıkaran şeyin bir işlevi olduğunu reddederler. Yani bir eylemi ya da kuralı sonuçlarının iyi ya da kötü olmasının yanında onları doğru kılan başka

¹² İnanet Pehlivan, *Yönetmel Mesleki ve Örgütsel Etik*, Pegem Yayıncılık, Ankara 1998, 28

¹³ Pehlivan, 29

¹⁴ Harun Tepe, *Etik ve Metaetik*, Türkiye Felsefe Kurumu Yay. Ankara 2011, 25

¹⁵ Michael Lacewing, *Deontoloji*, Routledge (Taylor Francis Group). (ALP) Alevel Philosophy, CO., UK, 2010, 1

¹⁶ Ender Yılmaz, *Teleolojik Etik ve Deontolojik Etik'in Karşılaştırılması*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010, 27.

ölçütlerde olması gerektiğini ifade ederler. Ödevci teorilere göre bir eylem ya da eyleme ilişkin ortaya çıkan kural kişinin kendisi ile beraber toplum ve evren için kötüye oranla mümkün olan en büyük ölçüde iyi olmasa bile ahlaki olarak doğru ya da yükümlü olabilir.¹⁷ Ödevci teorilerde genel kurallara verdikleri role göre birbirlerinden ayrılırlar. Bunlar eylem ödevci teoriler ve kuralcı ödevci teorilerdir.

Geleneksel kurallara dayalı etiğe çok uç bir tepkideolan ödevcilik türü eylem ödevciliktir. Bu görüşün temeli, tekil durumlarda neyin doğru ya da yanlış olduğunu belirlerken bize hiçbir ölçüt sunmamasıdır. Bu görüş bize tekil yargıların en temel yargılar olduğunu ve genel her kuralın tekil yargılardan türetildiğini söyler.¹⁸ Eylem ödevcilik bize sezgicilerin dedikleri gibi bir tür sezgi ya da varoluşçuların dedikleri gibi bir tür karar yoluyla bir yargıda bulunmak için bize bir ölçüt sunmaz. Eylem ödevcilik bize sadece deneyimlere dayanan kuralları önerir ve eylem ödevciliğin ana iddiası toplumdaki hakim kurallara yönelik olarak yapılan hemen hemen her bir durumun farklı ve hatta biricik olduğudur. Öyle ki deneyimleme ölçütüne dayanan kural dışında başka hiçbir şeyin yardımı olmaz. Eylem ödevci ihtiyacı duyulan kuralların sadece deneyimlere dayanan kurallar olduğunu söyleyebilir.¹⁹

İkinci teori ise kural ödevci teorilerdir ki bu teorilerde kişi ahlaki seçim yaparken, yargıda bulunurken ve akıl yürütürken en azından dolaylı olarak birtakım ilke ya da kuralları benimser. Bu bizi kural ödevciliğe götürür. Bu görüş bir ya da daha fazla kuraldan oluşan, erekçi olmayan bir ölçütün var olduğunu savunur. Genellikle kuralcı ödevciler ölçütün doğruyu söyleme ya da yapılan anlaşmalara uyma gibi özel birtakım kurallardan oluştuğunu savunur. Belli durumlarda daima belli şekilde eylemde bulunmamız gerektiğini söylerler. Bu teorinin en önemli temsilcisi William David Ross'tur. Ona göre fiilen doğru olan şey fiilen yapmamız gereken şeydir. Yani biz eğer fiilen yardımcımıza izin sözü verdiysek bu izin sözünü tutmak fiilen doğru olan şeydir.²⁰ Bazı kural ödevciler ise kendi temel kurallarını kendinden açık olmadığını ama keyfi olarak ortaya çıktığını ya da ilahi olarak verildiğini savunurlar. Yapılmış olan açıklamalara sonuç olarak bakacak olursak iki ödev türü arasındaki en temel ayrım

¹⁷ Recep Kaymakcan, Mevlüt Uyanık, *Teorik ve Pratik Yönleriyle Ahlak*, Dem Yayınları, İstanbul 2007, 19.

¹⁸ Alasdair MacIntyre, *Ethikin Kısa Tarihi*, Paradigma Yay, İstanbul 2001, 6-8.

¹⁹ William K. Frankena, *Etik*, (Çev.: Azmi Aydın), İmge Kitabevi Yay., İstanbul 2007, 52.

²⁰ Frankena, 57-58.

birincisinde herhangi bir ana ilke temele alınmazken ikincisinde belirli bir takım kurallara göre eylemler yerine getirilmektedir. Deontolojik etiğin tanımını, kökenini ve türlerini bu şekilde açıkladıktan sonra deontolojik etik hakkında yapılan değerlendirmelere geçiş yapabiliriz.

1.2. DEONTOLOJİK ETİĞİN SAVUNUCULARI

Ödev etiği denilince ilk olarak aklımıza Kant gelmesine rağmen elbette ki bu ödev etiğinin farklı versiyonlarının bulunduğu da görebiliriz. Ortaya atılan farklı versiyonların en önemli örneğini sunan 17.yy Alman filozofu Samuel Pufendorf, üç ana başlık altında topladığı düzinelerce görevden bahseder. Üç ana görev grubu, Tanrıya karşı görevler kendimize karşı görevler ve başkalarına karşı görevlerdir. Bunların her birinde kendi içinde iki gruba ayrılır.²¹Tanrıya karşı olan görevler teorik ve pratik görevler, kendimize karşı olan görevlerimiz ruhsal ve bedensel görevler ve son olarak başkalarına karşı mutlak/evrensel ve mümkün/sözleşmesel görevlerdir. Ahlaka bu şekilde görev temelli yaklaşımın bir başka versiyonu haklar teorisi'dir. Çünkü haklar görevlerle ilişkilidir. Bir kişinin hakları diğer kişinin ona karşı o husustaki görevlerini yerine getirmesini gerektirir. John Locke'a göre bizi aşan, sağlık, özgürlük ve mülk edinme gibi Tanrı tarafından verilmiş doğal, evrensel, eşit ve devredilemez haklarımız vardır ve bunlara saygı gösterip zarar vermemek herkesin görevidir.²²

Üçüncü ve en meşhur görevlendirme temelli ahlak kuramı ise Kant'a aittir. Bunlar arasında Kant'ı önemli kılan en temel sebep ise onun tek bir görev ilkesini vurgulaması ve bunu içine farklı eylemlerin doldurulabileceği boş bir form halinde sunmasıdır. O doğal gereksinimlerden isteklerden ve eğilimlerden gelen eylemleri, ahlaki eylemlerin karşısına koyar; ahlaklı eylemlere yani salt pratik aklın yönettiği istemelerden meydana gelen eylemlere ise "ödeve dayanan" eylemler adını verir. Bu noktada ödev ve eğilim birbirine zıttır. Fakat ona göre öyle eylemler vardır ki ödev eğilimin karşısında bulunur. Bu çizgiden bakıldığında isteklerin derin bir biçimde ahlaki istemeden ve iradeden ayrıldığı görülür.²³ Kant verdiği bir örnekte "ödeve uygun" eylem ile "ödeve dayanan" eylem arasında ayırım yapar. Örneğin; bir satıcı dürüst davranır ki, alıcısı çoğalsın. Bu

²¹ Hümeýra Özturan, *Ahlak Felsefesinin Temel Problemleri*, Nobel Yay, İstanbul Eylül 2015, 4-5.

²² Özturan, 37-38.

²³ Heinz Heimsoeth, *Kant'ın Felsefesi*, 124.

ise onda sadece “ödeve uygun” bir davranıştır. Gerçek ahlaklılık ise “ödeve dayanan” ödevin niteliğini bilerek gerçekleştirilen bir eylemdir. Ödev Kant’da ödev olduğu için yapılır. Gerçekten “iyi niyet” işte budur. Ancak ödeve dayanan eylem “iyi niyete” dayanır.²⁴ Onun bu paralelde ortaya koyduğu etik ilkeler şunlardır;

1. Bütün etik kavramlar tümüyle öncüllere dayanır.
2. İnsanlar birtakım zorlama durumlarından dolayı ya da eyleminin özü gerçekten iyi olduğundan dolayı bir davranış gerçekleştirebilir.
3. Bireyler kendilerine kısıtlama getiren ilke ya da kuralları temele almalıdır.
4. Erdemli davranmak ancak ilkelere uygun davranmakla mümkün olur.
5. Nihai mutluluk hazla değil erdemle dolu olan yaşamdır.
6. Erdem insanların ulaşmak istediği idealdir ve bütün yaşamları boyunca bu ideale ulaşmak için çalışmaları gerekir.
7. Bireyler kendilerini başkalarıyla karşılaştırarak bir sonuca ulaşmamalıdır. Kendi kusursuzluk idealleriyle bir sonuca varmalıdırlar.
8. Bireyler ahlak kurallarını kendi davranışlarına göre uydurmamalıdır. Kendileri ahlak kurallarına göre davranmalıdırlar.
9. Eylemlerin temelinde yatan ilkeleri genel kurallar olarak görüp ona göre davranmalıdırlar.
10. Bireyler bir davranışta bulunurken sadece kendi amaçlarını değil başkalarının amaçlarını da göz önünde bulundurmalıdırlar. Ayrıca bu bireyleri birer araç değil amaç olarak görmelidirler.²⁵

Yukarıda temel ilkelerini sıraladığımız etik anlayışa yönelik bazı eleştiriler vardır. Kant’ın felsefesinde bulunan genel kuralların özel durumlarda nasıl uygulanacağı ise en başta gelen itirazlardandır. O, ahlak üzerine yaptığı araştırmasına, sıradan insanın sahip olduğunu düşündüğü ahlak bilincinden başlar. Onun, sıradan insanın ahlak bilincinde bulunduğu ve ahlaklılığın temeli olarak kabul ettiği tek iyi şey vardır, o da “iyi irade”dir.²⁶ Kant’a göre kendisinden önceki birçok filozofun “iyi “olarak kabul ettiği, doğru düşünme, karakter erdemleri, sağlık, onur, zenginlik gibi değerlerin hiç biri, “iyi irade” gibi kendi başına iyi değildir. Çünkü bu değerler, iyi bir irade tarafından

²⁴ Heimsoeth, 125.

²⁵ W.D. Hitt, *Ethics And Leader Ship: Putting Theory Into Practise*, Battelle Press, Columbus 1990, 9.

²⁶ Hitt, 11.

yönlendirilmediklerinde değer ifade etmezler. “İyi”, başka bir değere ulaşmak için ‘yararlı’ olan araç olarak iyi ve kendisi için bir değer olan, ‘kendinde iyi’ yani amaç olarak iyi olmak üzere iki türdür. Onun için, ‘iyi irade’ işte böyle bir iyi, ‘kendinde iyi’, ‘kendi başına iyi’dir.“İyi irade” kavramının daha iyi anlaşılması için O, ‘ödev’ kavramına başvurur. Düşünce tarihine baktığımızda deontolojik ahlak anlayışını benimseyen büyük filozoflardan ilki olan Kant, ahlakta temele alınması gereken şeyin eylemin sonucundan çok ahlak yasasına duyulan saygı, ödev duygusu ve rasyonalitesine hitap eden ödevleri yerine getirmek olduğunu ifade eder.²⁷ İyi iradenin tek görünümü ödev yapmak adına ödev yapmaktır. İyi irade, hangi eylemi gerçekleştirmeye niyetlenirse niyetlensin ödev olduğundan dolayı niyetlenir. Bir insan aslında ödevi olan şeyi tamamen farklı motiflerden hareketle yapabilir. Bir dükkân sahibini düşündüğümüzde alışveriş yaptıktan sonra para ödemek için kasaya gelen müşteriye para üstünü eksiz vermesinin altında yatan niyet dürüstlük ödevi olduğu için değil bu eylem kendisine müşteri kazandıracığı için dürüst olabilir. ²⁸ Burada yapılan eylemin motifi tamamen öz-çıkara dayalıdır. İnsanlar ödevlerini ortaya koyarken bu tarz amaçlarda gütmüş olabilirler.

Kant’da ahlak yasasını istememizin kuralı: “İçimizden bizi harekete geçiren şeyin ne olduğu sorusu” ²⁹şu şekilde cevap bulur: Bizi harekete geçiren biricik şey ancak saygı duygusu olabilir. O duyguları salt duygusal maddi olan isteklere bağlı görür; hatta acıma duygusu söz konusu olduğunda şüpheli bir tavır takınır. Çünkü acıma duygusu dışarıdan gelen bir etkiden doğan durumdur. Ona göre saygı özel bir durumdur. Birinci derecede ahlak yasasının uyandırdığı bir duygudur. İnsan eylemlerini ahlaklı kılan şey bu eylemlerin ödevde duyulan saygıdan dolayı ortaya çıkmalarıdır.³⁰ Bu ahlaklılık ise ahlaki kanuna boyun eğmekten ibarettir. Bu ahlak kanunu kesin bir emirdir. Yani kayıtsız şartsız gerçekleştirilmesi gereken dolayısıyla herhangi bir şarta bağlı olmayan emirdir. Mesela ahlaki kanun yani yasa “Sen yalan söylemeyeceksin” dir. Bu yasa senin sözüne itimat edilmesi için yalan söylemekten vazgeç gibi bir şey demez. Kanun yalnız emreder. Eğer gerçek bir ahlaklılık söz konusu ise burada yalnızca ödevde dayanan eylem yapmakla mümkün ve meşru olur. İyi niyet’den yani sadece saygıya dayanan ve

²⁷ Bayoğlu, 10-11.

²⁸ MacIntyre, 219.

²⁹ Heimsoeth, 29.

³⁰ Heimsoeth, 29.

hiçbir menfaat ya da çıkara bağlı olmaksızın meydana gelen kanuna boyun eğmekten başka iyi bir şey yoktur. İyi niyet işte bu noktada en yüce ve kaldırılması mümkün olmayan bir şeydir.³¹ Kant bu noktada ödevden dolayı olan eylem ile iyi irade arasında bir ilişki bulunduğunu ifade eder. Daha doğrusu iyi iradenin bir tezahürüne karşılık gelir. İyi mutlak biçimde değerli olan en nihai amaçtır.

Bir eylemin ahlak açısından iyi olması, ahlak yasasına uygun gerçekleşmesine bağlıdır. Herkes için geçerli genel bir yasa olan ahlak yasası, tıpkı doğa yasası gibi zorunludur. Ancak ahlak yasasının zorunluluğu doğa yasasından farklı olarak, bir eylemin doğrudan doğruya akla uygun olarak gerekli olmasındadır. Bundan dolayı, sadece akla sahip bir varlık, nesnel gerekçelerle ahlak yasasına uymak durumundadır. Lakin bir eylemin ahlaklı olup olmaması bir yasaya değil de iradenin amacına bağlı olsaydı, iyi ve kötünün ne olduğu ancak deney yoluyla bilinebilirdi. O zaman da bu iki kavram hoş ve hoş olmayan kavramlarıyla açıklanırdı. Oysa haz ve acı fiziksel olan için, ahlak yasasınca belirlenen irademiz ise ahlaki olan için ölçüttür. Bundan dolayı Kant için bir eylemin ahlak açısından değeri, sonucuna göre değil eylemi gerçekleştirenin eylemine temel yaptığı ilkeye göre belirlenir. Kant'çı ödev kavramı hemen hemen her içerikle doldurulabilecek kadar biçimsel olduğu için herhangi bir tikel toplumsal ve moral geleneğin önerebileceği özgül ödevlere yönelik olarak yaptırım ve motif sağlayacak kadar işe yarar hale gelir. Onun deontolojik etiği bu zamana kadar ki en önemli örneklerdendir. Onda ahlakın en temel noktası işte bu ödev kavramından kaynaklı olarak meydana gelen eylemdir. Onun ahlak felsefesinin temeline yerleştirdiği ilke bu ödev kavramıdır.³² Kantçı ödev etiği, bireyi ahlak alanının mutlak hakimi yaptığı, onun tüm dışsal güç ve otoriteleri reddetmesine imkân sağladığı için bütünüyle bireycidir.

Deontolojik etiğin Kant'dan sonra bir başka önemli temsilcisi ise Ross'dur. Deontolojik etiğin temel kavramlarından biri olan *prima facie duty*³³ kavramı Ross tarafından ortaya konulmuştur. Kant'ın ödev etiği gibi saf bir deontolojizm fikrini reddeden Ross, bunun yerine ilk elden/ ilk bakışta ödevler kavramını kullanmıştır. Bu kavram Ross'un herhangi bir eylemin ahlaki açıdan doğru olduğu yeterli koşulları ve

³¹ Alexis Bertrand, *Ahlak Felsefesi*, Akçağ Yay., Ankara 2001, 114.

³² Bayoğlu, 12

³³ Bu ifade "ilk görünüşü itibariyle ödev", "ilk elden ödev", "ilk bakışta ödev" olarak çevrilmektedir. Metinde "ilk bakışta ödev" olarak kullanılmıştır.

gerekliliğini belirten, etik teorinin birleşik bir formülü fikrini kullanmak üzere tasarladığı bir olasılıktır.³⁴ Ross ilk elden/ilk bakışta ödev kavramını şöyle açıklar: “Ben ‘ilk elden/ilk bakışta ödev’i, başka bir deyişle ‘koşullu ödev’i (asli ödevden çok farklı olarak) bir eylemin belli türde (örneğin verilen sözü tutma) olmasından ötürü, aynı zamanda ahlaken önemli olan başka türde bir eylem olmasaydı bir asli ödev olacak bir eylem olma özelliğine atıfta bulunmanın kısa yolu olarak görüyorum. Bir eylemin asli bir ödev mi yoksa fiili bir ödev mi olduğu, örnek teşkil ettiği ahlaken önemli tüm türlere dayalıdır.”³⁵Ross’un bir eylemin ilk elden/ilk bakışta ödev olduğunu söylerken ne kastettiği biraz belirsiz olabilir. Bu nedenle Ross’un koşullu veya şartlı ödev adını verdiği ilk elden/ilk bakışta ödevlerimiz, bir örnekle şöyle açıklanabilir: Zengin bir arkadaşımızdan söz gelimi bir miktar borç para alıyor ve bunu üç gün içinde ödeyeceğimizi söylüyoruz. Şimdi eğer sözümüzü tutmamamızı gerektirecek herhangi bir şey çıkmazsa, aldığımız parayı zamanında geri ödemek ödevimizdir. Fakat diyelim ki tam bu ödemeyi yapacağımız sırada, bir komşumuz ciddi bir hastalığa yakalanıyor ve tıbbi müdahale için önemli miktarda para gerekiyor. Komşumuz bu parayı bizden alamazsa onun parayı başka yerden bulabilme imkânı da yok. Bu noktada ortaya başka bir ödev çıkıyor: Komşumuzun elinden tutarak, bir hayat kurtarmaya yardımcı olmak. Bu yeni durum ortaya çıkmasaydı, sözümüzde durarak parayı vaktinde ödemek asli ödevimiz olacaktı. Ona göre öyle durumlar olur ki, bir değil birden çok ilk elden/ilk bakışta ödevle karşı karşıya kalabiliriz. O zaman yapacağımız şey, içinde bulunulan durumu enine boyuna, iyiden iyiye gözden geçirmek ve biri asli ödevimiz olabilecek ilk elden/ ilk bakışta ödevleri karşılaştırarak tartmak ve son çözümlemede neyin ödevimiz olduğuna karar vermek olacaktır. Yukarıdaki örnekte komşumuza yardım etmek mutlak, koşulsuz ödevimiz olabilir.³⁶O halde, ortaya başkaca önemli bir durum çıkmazsa doğruyu söylemek, sözümüzde durmak, borcumuzu ödemek vb. türünden eylemler ilk elden/ ilk bakışta ödevlerimizi oluşturur. O bir ilk elden/ilk bakışta ödev olma özelliğinin “parçadan kaynaklı özellik” olduğunu, asli ödev olma özelliğinin ise “bütünden kaynaklı özellik” olduğunu söyler. Bu ayrımı yapma nedenini, bir eylem hakkında çok az şey bilsek bile o eylemin ilk elden/ilk bakışta ödev olduğunu

³⁴ Mehmet Aydın, *Ahlak Felsefesi Ders Notları*, Ankara 1976. 37.

³⁵ Cevizci, *Etik Ahlak Felsefesi*, 216..

³⁶ Cevizci, *Etik Ahlak Felsefesi*, 217-218

belirleyebileceğimizi söyleyerek açıklar.³⁷ Ross yedi çeşit prima facia ödevlerimiz olduğundan söz eder.

Bunlar;

- a. Sadakat ile ilgili ödevler (sözünü tutmak gibi).
- b. Özür ile ilgili ödevler (bir yanlış yaptığımız zaman).
- c. Minnettarlık
- d. Adalet
- e. İyilikseverlik (başkalarına yardım etmek)
- f. Kişisel gelişim
- g. Kötü olmama (başkalarına zarar vermemek).³⁸

Ahlaki bilinç en basit ve en ilkel biçimde iyi ve kötünün ve başkası üzerinde fayda sağlamanın algısını, çerçevesini oluşturur. Bu durum iyinin güç oluşu ve kötülüğün her ne pahasına olursa olsun suç işlettirecek yapıda oluşunu gösterir. Bir kere bu temel ahlaksal algı ve tecrübe kabul edilip onunla yüzleşildiğinde yapmakta olduğumuz zorunluluklar (ödevler) zihnimizde bir anlam bulmaya başlar. Zorunlulukların ödevlerin yaptığı, iyiyi yasaklamak, içselleştirmek, kayda değer iyi seçim ve kendi yararına üretimdir. Tam bu nokta da Ross'un ispatladığı ama net olarak temellerini oluşturmadığı ilk görüşte doğruluğunu onaylayabileceğimiz ama zaman içerisinde doğruluk payı ortadan yok olabilecek olguların ahlaksal gereklilikte ki kaynağı buradadır.³⁹ Ona göre, genel ödevlerimiz kesin değildirler ancak prima facia ödevlerimiz kesindirler. Doğruluğun analizi her durumda mümkün olmadığından diğer bazı ödevlerimiz prima facia ödevlerimizden türetilir. Örneğin yalan söylememeliyiz biçiminde bir ödevimiz vardır. Lakin birinin hayatı kurtarılırken yalana müsaade edilebilir. Buradan da bazı ödevlerimizin açık ve net olmasına karşın bazı ödevlerimizin de o kadar da belirgin olmadığı aşikâr olur. Bu görüşün aksine Kant bir ödev hiçbir istisnaya yer vermiyorsa kesindir der. Deontolojinin kurucusu olan Kant'a göre, örneğin iki kesin ödevin çakışması durumunda, verdiğim bir sözü tutsam mı yoksa yalan mı söylesem? Türünden sorularla karşılaşabiliriz. Bu durumda bir hayat kurtarmak için bir arkadaşına ihanet mi etmeliyim? gibi sorular da ortaya çıkabilir. Bu

³⁷ Bayoğlu, 40.

³⁸ Lacewing, 1-2.

³⁹ Yılmaz, 81.

gibi durumlarda net bir cevap verilirse; Kant'a göre, asla ödevler konusunda bu tip çatışmaların olmadığıdır. Eğer bir çelişki varsa, bir ödevin bizden yapmamızı istediklerini yanlış anlamışız demektir. Ross eğer ödevler net ise, onları karıştırmamak için formüle etmeliyiz der.⁴⁰ Ödevler Kant için asla bir çelişki barındırmazken Ross'da bir çelişki durumu mevcut olduğunda önemli olan şey irdeleyerek karar vermektir.

Özetle Ross'un "ilk elden/ilk bakışta ödev" olarak nitelediği ve bizim onlarla ayakta durabileceğimizi varsayarak yaptığı tavsiyeler önemli pratik gerçeklik unsurlarıdır. Onun deontolojizmi Kant'ın deontolojizmin'den farklı olarak şekillenmiş olsa da oda oldukça büyük bir önem arz eder.⁴¹ Çalışmamızın bu kısmında savunucularını değerlendirerek onlarda deontolojinin ne anlama geldiğini ve eyleme nasıl döküldüğünü incelemiş bulunmaktayız. Bütün bu savunmalara rağmen elbette deontolojik etiğinde bir takım eleştirilere maruz kaldığını söylemek pek de yersiz sayılmaz şimdi bu eleştirilerin neler olduğuna dikkat çekmekte fayda vardır.

3.3. DEONTOLOJİK ETİĞE YÖNELİK YAPILAN ELEŞTİRİLER

Deontolojistler, ahlakın ödevlerle ilgili olduğuna inanırlar. Aynı zamanda da yerine getirmemiz gereken ve uzak durmamız gereken birtakım ödevlerimiz olduğunu savunurlar. Onlara göre bir şeyin doğru veya yanlış oluşu onun sonuçlarına göre değil , o an içinde bulunulan eylemin o işi doğru veya yanlış kılıyor olmasından kaynaklanır. Ahlaki kararlar verebilmemiz için ödevleri göz önünde bulundurmamız gerekir. Bir noktada deontoloji aslında, tanımlanması gerçekten güç bir kavramdır. Bu sonuca dayanmayan eylemlerimizin neredeyse imkânsız olmasından kaynaklanır.⁴² Daha geniş bir perspektiften bakmak gerekirse deontoloji genellikle kişilerin sonuca ulaşmada bir takım engellemelerle karşılaştıkları ya da kısıtlı neticelerin alınabileceği eylemlerde önlemler almasına izin verilen bir akım olarak görülür. Bu açıdan hareket edildiğinde deontolojik teorilerde hak, (ödev) iyi'ye yer yer üstünlük sağlarken, sonuççular (consequentalists) hakkı (ödevi) iyi'yi artıran bir olgu olarak görürler. ⁴³ Deontoloji

⁴⁰ Lacewing, 2

⁴¹ Yılmaz, 82

⁴² Yılmaz, 83

⁴³ M.Hanifi Macit, "Teleolojik Etik Anlayışının Deontolojik Eleştirisi", *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı 13, Güz, 2009, 87.

tanımının Kant'ın nedene dayalı etik anlayışını da içine almakla beraber ondan daha geniş kapsamlı ve açık uçlu oluşu da bir gerçektir.

İlkeler bir başına deontolojiyi bağlamazlar. Örneğin kural faydacılığını benimseyenler tüm kurallara dayalı ilkeleri savunurlar. Dolayısıyla belli kurallar yalnızca deontolojiyi ilgilendirmez. Ayrıca “kural, ilke” ahlaki eylemde bulunan bir deontolojist için ödevden ya da eyleyenin özerkliliğinden bağımsız değildir. Deontolojik kuramı kuralları ahlakın merkezine yerleştirmekle eleştirenler bu noktada teleolojik kuram kapsamında yer alan faydacılara da kuralların çok uzak olmadığını görecektirler. Ayrıca doğru ilkelerden hareketle doğru tercihlerin deontolojik teorinin anlaşılmasında kilit rol üstlendiğini göz ardı etmemek gerekir.⁴⁴ Bir eylem meydana gelirken yalnızca ilke olması yetmez aynı zamanda doğru bir tercihi de zorunlu kılar.

Teleolojist bir görüş olan faydacılık, deontolojiyi olaylara çözüm üretme noktasında eleştirir. Teleolojist görüşün en önemli temsilcisi ise hiç şüphesiz John Stuart Mill'dir. Mill açısından, bütün insan eylemlerinin ulaşmak istediği son nokta acıdan kurtulmak ve sevinç duymaktır. Mill'de “iyi” acının yokluğu, hazzın varlığı anlamına gelir. Düşünüre göre, felsefenin ilk ortaya çıkışından bugüne kadar “en yüksek iyi problemi” kuramsal anlamda tartışmanın odak noktasını oluşturmuş ve bu problem üzerine birçok farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Mill'e göre, her hareketin bir gayesi vardır ve bu hareketler hizmet ettikleri gayeye göre bir nitelik ve bir değer alırlar. İnsan eylemlerinin de bir gayesi bir amacı vardır. Bu gaye ve bu amaç hem nicelik hem nitelik bakımından elimizden gelinceye kadar sevinç duymaktır. Çünkü haz mutluluk için en büyük araçtır. Mill'e göre en fazla sayıda insanın en büyük mutluluğu için en iyi'yi yapmak doğrudur. Onun düşüncesi olan yararcılıkta mutluluk genellikle farklı hazların toplamı olarak görülür. Düşünüre göre bir kimsenin mutluluğu diğer kimsenin mutluluğu kadar önemlidir. Dolayısıyla yararcılık “en fazla sayıda insanın en büyük mutluluğu” olarak tanımlanmıştır. Bir insan mutlu olmak için yalan söyleyebilir, hırsızlık yapabilir. Bunun için bir davranışın ahlakiliğini değerlendirmede yalnızca yararı değil, onların ortaya çıkardığı sonucunda göz önüne alınarak değerlendirilmesi gerektiğini söyler. Mill'de sonuççuluk erdemini değerlendirilmesi için de gereklidir.⁴⁵

⁴⁴ Yılmaz, 82.

⁴⁵ John Stuart Mill, *Faydacılık*, (Çev. Nazmi Coşkunlar), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1986,45

Teleolojistlere göre “iyi sona” her ne götürürse o, rasyoneldir.⁴⁶ Teleolojistler göre eğer bir şey iyi ise o şeyin daha fazla olanı da iyi olarak nitelendirilecektir. Deontolojistler buna katılmazlar ve pratik mantık gibi alternatif bir teori önerirler.

Deontoloji, kesin belli başlı bir takım eylemlerin doğru veya yanlış olduğunu söyler. Mesela biri bir diğerini öldürebilir. Bu eylemin genel adı öldürmedir. Fakat ahlaki bakımından belirtmek gerekirse tüm öldürmeler aynı tür eylemler değildir. Örneğin biri bir diğerini gerçekten öldürmek istediye bu eylemle, kazayla olan bir öldürme eylemi veya kendini savunma amaçlı yapılan öldürme eylemleri birbirinden çok farklıdır. Eylemler tercihlerin bir sonucudur. Bu yüzden tercihler kapsamında değerlendirilmelidirler. Tercihler, nedenler ve zihindeki amaçlar dolayısıyla yapılırlar. İşte bundan dolayıdır ki deontoloji niyeti bilmediğimiz takdirde bir eylemin nasıl bir eylem olduğunu bilemeyeceğimizi söyler. Bir eylemin doğru veya yanlış olduğu kişinin niyeti ile değerlendirilebilirse, ancak o zaman doğru bir karar verebiliriz. Deontolojistlere göre eylemin gerçek nedenini bilmek çoğu zaman güç olsa da bu ahlaki yargılamayı öznel yapmaz.⁴⁷ Deontolojistlere göre asıl olan ödevden dolayı yapılan ve herhangi bir koşula bağlı olmaksızın yapılan eylemdir. Eylemin sonucundan ziyade doğru eylem olması önemlidir. Doğru eylemde ödevden dolayı yapılan ve evrensel ahlak yasasına uygun olan eylemdir. Bu noktada en önemli eleştiri ise evrensel bir ahlak yasasının varlığından söz edilmesi mümkün müdür?

⁴⁶ Macit, “Teleolojik Etik Anlayışının Deontolojik Eleştirisi”, 90

⁴⁷ Yılmaz, 83.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖTENAZİ VE ETİK TEMELLERİ

2.1. ÖTENAZİ NEDİR?

Ötenaziye Antik Yunan ve Roma devrinden itibaren rastlanmaktadır. Kavram olarak, gerek intihar ve gerekse asiste intihar biçiminde meydana gelen uygulaması ile ötenazi felsefede ve tıp literatüründe yerini milattan önce almış bulunmaktadır.⁴⁸ Eski Yunanca kaynaklarda “ötenazi kelimesi “iyi ölüm” , “ tatlı ölüm” ya da “ huzurlu ölüm” “(eutha, huzur; nasia, ölüm)” anlamına gelmektedir. Buna göre ötenazi bir bireyin kendi yararına ya da acılarının dindirilmesini sağlama adına yaşamına son verilmesidir.⁴⁹ Başka bir ifadeyle ötenazi, bireyin içerisinde bulunduğu fiziksel ve ruhsal sıkıntı göz önünde bulundurularak bireyin yararına olacağı gerekçesiyle kişinin hayatına son verilmesi eylemidir.⁵⁰ Bir başka tanımlamaya göre ise ötenazi insani düşüncelerle bir kimsenin ölümüne yardım edilmesidir. ⁵¹Günümüzde ise ötenazi, tedavi edilmesi mümkün olmayan ya da şiddetli acılar çeken hastaların ölmeyi arzu etmesi ama bu eylem için kendi başlarına bir teşebbüste bulunamamaları durumu şeklinde ifade edilmektedir.⁵²

İlk defa Bacon tarafından kullanıldığı ileri sürülen ötenazi, “ıstırapsız, doğal ölüm”, “huzur, rahat ve kolaylık içerisinde ölüm”, “hoş, güzel, kolay, iyilik edici ölüm” anlamlarına gelmektedir. Ötenazinin çeşitli tanımları yapılmıştır. Bir tanıma göre ötenazi; “ölümün kaçınılmaz olduğu ve tıp ilminin verilerine göre iyileştirilme olanağı olmayan veya dayanılmaz acılar içinde olan kişinin tıbbi yollarla öldürülmesi veya tıbbi yardımın kesilerek ölüme terk edilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır. Başka bir tanıma göre ötenazi acıma duygusundan dolayı adam öldürme veya bir kişiyi dayanılmaz olan acı ve ağrılarından kurtarmak için öldürme şeklinde ifade edilmiştir.⁵³Ötenazinin tanımı; iyileşmesi mümkün olmayan hastalık, dayanılmaz ağrı/acı ve hastanın ya da

⁴⁸ Kudret Güven, *Kişilik Hakları ve Ötenazi*, Nobel Yay., Ankara 2000, 5

⁴⁹ Nesrin Çobanoğlu, *Kurumsal ve Uygulamalı Tıp Etiği*, Efil Yay., Ankara 2009, 204

⁵⁰ Mehmet Ali Zengin, *Biyoloji Uygulamaları ve Tıbbi Müdahaleler Karşısında İnsan Haklarının Korunması*, Adalet Yay., Ankara Ocak 2012, 53

⁵¹ Ronald Dworkin, *Life's Dominion; An Argument about Abortion , Euthanasia, Individual Freedom*, London 1993, 3.

⁵² Çobanoğlu, 204.

⁵³ Arzu Besiri, *Ötenazi ve Yaşam Hakkı*, TBB Dergisi, Sayı 86, 2009, 189-190.

yakınlarının onaylaması kavramları üzerine temellendirilmiştir. Ötenazinin üzerine temellendirildiği kavramlardan birisi olan ‘iyileşmesi mümkün olmayan hastalık’ kavramıyla, uygulanan tedaviyle tam olarak düzelmeyen ya da uygulanan tedaviye cevap vermeyerek hastada birtakım farklı rahatsızlıkların ortaya çıkmasına yol açan hastalıklar kastedilmektedir.⁵⁴ Bir hücre tipinin kontrolsüzce çoğalmasıyla bulgularını oluşturmaya başlayan ve her organa özgü çeşitleri olabilen bir hastalık olarak kanser, bu hastalıkların tipik örneklerinden birisidir. Erken teşhis ve birçok değişik yöntemle iyileşebilen kanser türleri olabildiği gibi bazı kanser türlerinde ve geç kalınmış vakalarda uygulanan tedaviler sonuç vermemektedir.⁵⁵ Öte yandan bilim ve teknolojinin her geçen gün gelişmesiyle geçmişte iyileşmesi mümkün olmayan hastalık olarak tanımlanan tetanos, sıtma, hipertansiyon gibi birçok hastalığın da günümüzde artık tedavisinin mümkün olduğunu da belirtmek gerekir.

Ötenazi tanımı içinde yer alan ve oldukça dikkat çeken bir kavram olan “dayanılmaz acılar” sadece ağrı anlamını taşımazaynı zamanda üzüntü ve sıkıntı anlamlarını da içerisinde barındırır. Fakat bu bulgular arasında en çok ağrı ön plana çıkmaktadır. Günümüzde bu ağrı tedavisine yönelik oldukça güçlü etkileri olan ilaçlar bulunmasına rağmen bazı hastalıklarda onlar bile işe yaramamaktadır. Özellikle ileri derecede kanser hastalarını baz aldığımızda ağrı ve acılarını dindirmek oldukça güç bir durumdur. Çünkü vücudun hemen hemen her bir bölümünde hissedilen şiddetli ağrılar diğer bölgelerde bulunan daha az şiddetli ağrıların hissedilmemesine neden olur. Şiddetli olan ağrının dindirilmesi ise diğer ağrıların hissedilmesini sağlar ve tüm vücutta tam olarak ağrının yok edilmesi sağlanamaz.⁵⁶ Ayrıca hastaların, ağrıların yanı sıra ilaç tedavisiyle kontrol altına alınamayan nefes darlığı, tıkanma, sürekli mide bulantısı, kusma, yutma ve konuşma güçlüğü, yüz ifadelerine hâkim olamama, idrar kaçıрма, uzuv kaybı ya da uzuvdaki işlevsel sorunlar ve beyinde oluşan hasarlar yüzünden hafıza kaybı yaşamak gibi rahatsızlıklar, onları ağrılarından daha güç durumlara

⁵⁴ Bedi N. Şehsuvaroğlu, *Tıbbî Deontoloji Dersleri*, Hüsütabiyyat Matbaası, İstanbul 1975, 137; Güven, 11.

⁵⁵ Erdem Özkara, *Türkiye’de Ötenazi Uygulaması ve Ötenaziye Yaklaşım*, II. Sağlık Hukuku Kurultayı, Ankara 2008,11

⁵⁶ Alime Çelik, *İslam Hukuku Açısından Yaşama Hakkı ve Ötenazi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) , Ankara, 2016, 16-17.

sokmaktadır.⁵⁷ Hasta işte bu dayanılmaz acı durumunda ötenazi kararını kendi isteğiyle hiçbir baskı altında kalmadan vermesi gerekir. Tüm bunlardan da görüleceği üzere ötenazi durumunun gerçekleşmesi için hastanın yaşıyor olması şarttır. Beyin ölümü gerçekleşmiş hastalarda, vantilatörün kapatılması, tıbbî desteğin yavaşlatılması ya da kesilmesi ötenazi değildir. Çünkü beyin ölümü tıbbî ve hukukî açıdan ölüm olarak kabul edilmiştir. Bitkisel hayattaki hastaların beyin ölümü gerçekleşmediği için bu hastalarda ötenaziden bahsedilebilir.⁵⁸

Yapılan bir ankette ötenazi talep eden hastaların çoğunluğunun terminal dönemde bulunan kanser hastaları olduğu tespit edilmiştir. Bu hastaların büyük bir kısmının doğal yollarla öldüğü gözlemlenirken, tahmin edilenden uzun yaşayan hastalara da rastlanmaktadır. Ankette yine hekimlerin ötenazi istekleri karşısında duyarsız kalmadıkları, bu konunun dinî ve hukukî boyutlarını da içine alacak bir şekilde tartışılması gerektiği yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir. Ötenazi konusu her türlü istismara ve 'kötüye kullanıma açıktır. Hastanın karar vermesinde etkili olan sosyal güvence sisteminin iyileştirilmesi, hastanın psikiyatri konsültasyonu sonucu karar vermesi ve ötenazi kararlarını düzenleyecek ve denetleyecek etik kurullarının oluşturulması, ötenazinin kötüye kullanılmasını önlemeye yönelik alınabilecek tedbirlerden birkaçıdır. Ötenazi bu sebeple son yıllarda özellikle tıp alanında meydana gelen bilimsel faaliyetler ışığında ve hukuk temelli yapılan bir takım müdahalelerle beraber bu iki alan olan yani tıp ve hukuk alanında oldukça önem arz eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukuk bilimi açısından ötenaziye verilen anlamlar hak ve hürriyet açısından değerlendirilir.⁵⁹ Etik açıdan ele alınan yönü ise yapılan bu eylemin yani ötenazinin, ahlaki olup olmadığıdır. Dinler açısından ise insan hayatının değerli görülmesi hususu itibariyle yapılan eylemin dini olarak uygun olup olmadığı yargısına dayanır.

Ötenazi kavramı üzerine birtakım tanımlar ifade ettik, fakat yapılan bu tanımların her biri kendi içinde tutarlı olmasına rağmen hiçbir tanım tek başına yeterli olmamaktadır. Şöyle ki tıbbi içerikli tanımlar ötenaziye bağlanan sonuçları ve dayandığı haklı sebepleri içermediği için, hukuki açıdan yapılan tanımlarda ötenazide aranılan

⁵⁷ Hamide Tacir, *Hastanın Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı*, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2011, ss. 261-262;

⁵⁸ Çelik, 18.

⁵⁹ Çelik,20

unsurları taşımadığı için eksik olduğu ifade edilir.⁶⁰Öyleyse ötenazi eylemi tedavisinin mümkün olmadığına karar verilen ağrılı veya ağrısız hastaların kendi özgür iradesinin sonucunda ya da bazen iradesinin alınmadığı durumlarda kanuni vasilerinin ya da mirasçılarının izni ile tıbbi yollardan yaşamına son verilmesidir.

2.2 ÖTENAZİNİN TARİHÇESİ

Ötenazi ile ilgili değerlendirmeler günümüzden binlerce yıl öncesine dayanmakta ve Eski Roma Uygarlığı dönemine kadar uzanmaktadır.⁶¹ Eski Yunanda ötenazi kelimesinin anlamı ise, bugünkünü de kapsayacak biçimde ancak daha geniş bir anlama sahiptir. Ötenazi intihar türlerinden birisi olup, kendini asmak veya kılıçla acı içinde ölmek yerine acısız bir ölümü simgelemektedir. Baldıran otu gibi acısız ölümü sağlayan ilaçların geliştirilmesi de aslında bu döneme dayanmaktadır. Örneğin baldıran otu içerek zehirlenen Sokrates'in ölümü de ötenazi olarak adlandırılmıştır.⁶² “Devlet” adlı eserinde geçen Sokrates'in konuşmalarına bakıldığında Platon'un, tedavisi olanaksız olan hastalık durumu ve sürekli sakatlık hallerinde ötenaziye haklı bulunduğu açığa çıkar.⁶³ Platon, “Kanunlar” kitabında akılcı intihar türlerinden söz etmektedir. Örneğin dayanılmaz acı veren durumlarda intihar edenleri ahlaki ve dini açıdan doğru bulmamakla beraber diğer intihar türlerini de onaylamaz. Hipokrat Okulu dışında Yunanlı hekimler, iyileşmesi mümkün olmayan hastalara ötenazi veya intihara yardımı uygun görmüşler ve baldıran otunu bu sebeple kullanmışlardır. Başta Seneca olmak üzere Yunan ve Roma Stoacıları, intiharı sorumlu bir bilge adamın eylemi olarak tavsiye etmişlerdir.⁶⁴ Aristoteles ise konuya üretkenlik açısından yaklaşarak bireyin devlete üretmekle yükümlü olduğunu ve intihar ederek bu yükümlülükten kaçtığını öne sürerek intihara karşı çıkmıştır. Pisagor insan yaşamını ruhani yaşam olarak algılamış ve insan bedenini yalnızca ruhun geçici bir süre konakladığı yer olarak tanımlamış ve yaşamdan ani ve keyfi bir kaçışla bedeninin öldürülmesinin ruhani yaşam dengelerini bozacağını ifade etmiştir.⁶⁵ Ötenaziye ilk karşı çıkış ise Hipokrat yeminiyle birlikte gündeme gelmiştir. Hipokrat yemini, hekimleri “arzu edildiği takdirde bile, herhangi

⁶⁰ Güven, 12

⁶¹ Erdem Özkara, *Adli Tıp*, Seçkin Yay., Ankara 2015, 367.

⁶² Sevtap Metin, *Biyo- Tıp Etiği ve Hukuk*, On İki Levha Yay., İstanbul 2010, 311

⁶³ Platon, *Pahaidon*, (Çev., Furkan Akderin), Say Yay., İstanbul 2013, 58-59

⁶⁴ Metin, 312

⁶⁵ Özkara, *Adli Tıp*, 367

birine öldürücü bir ilaç vermek” ya da eylem planına dair öneri de bulunmayı yasaklıyor olmasına rağmen, bu kural antik Yunan ve Roma’da az sayıda hekim tarafından uygulanmıştır.⁶⁶ Hipokrat hekimin görevinin hastayı iyileştirmek dışında ağrıları ve acılarını dindirmekle de yükümlü olduğunu belirtmekte ve tedavi edilmesi mümkün olmayan hastaları tedavi etmemelerini tavsiye etmektedir. Tüm bunlarla beraber Hipokrat talep üzerine bile olsa hastaya zehir verilmemesi gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁷ 12. yy. ve 15. yy. arasında artan Hristiyanlık hâkimiyeti, insan hayatının Tanrı’ya karşı bir mesuliyet olduğu görüşüyle, ötenaziyi yasaklayan Hipokrat okulunun yaklaşımını kuvvetlendirmiştir. Orta çağ boyunca da ötenazi fikrine Hristiyanlar ve Yahudiler tarafından karşı çıkılmıştır. 700 yıldan uzun bir süredir, genel Anglo Amerikan hukuk geleneği hem intiharı hem de yardımcı intiharı tasvip etmeyerek ve yasaklamışlardır.⁶⁸

Avrupa’da Rönesans döneminde özellikle hümanizmin de etkisiyle meydana gelen fizyolojik teorilere göre insan doğduğu andan bu yana belli bir yaşam gücüne sahiptir ki onu kişi yaşam tarzına göre ağır ağır veya çok çabuk kullanıp tüketir. Kişi şayet bu yaşama gücünü ölçülü kullanırsa ölümü doğal ve iyi bir biçimde olacaktır. Eğer kişi bu gücü ölçüsüz bir biçimde alışılmışın dışında kullanırsa ölümde buna mukabil ağırlı ve güç olacaktır. Bu teorinin savunucularının aksine 16. yüzyılda Thomas Moore için ise hasta tedavisi olmayan bir hastalığa yakalanmışsa ona durumu uygun bir dille anlatılmalı ve ölmeye ikna edilmeliydi. Ötenaziyi ilk olarak öne süren Thomas Moore’a göre tedavi olması mümkün olmayan hastalar diğerleri içinde hem bir vicdan azabı hem de bir yükür.⁶⁹ 17. yüzyılın başlarında Francis Bacon, pozitif bilimlerin elverdiği ölçüde insan vücudunun yapısını anlayarak insan hayatını uzatmanın imkânlarını bulmak veya ümitsiz olan hastaların hayatlarına son vermek gerekçesiyle ötenaziyi son çare olarak gören ilk düşünürlerden biridir. Böylece “Francis Bacon’ın "De dignitate el augmentis scientiarum" isimli eserinde ilk defa hekimin hastasına karşı görevlerinden biri olarak tedavisi mümkün olmayan hastalarına çektiği ağrı ve ızdırabı dindirmek için, imparator Augustinus'a arzusu üzerine hayatını acısızca sona erdirmek

⁶⁶ Çelik, 24

⁶⁷ Zengin, 54

⁶⁸ Çelik, 25

⁶⁹ Çelik, 26

yani ötenaziyi istemesini örnek göstererek, ötenaziyi tavsiye eder.”⁷⁰ Francis Bacon ötenaziyi iç ve dış ötenazi olarak ikiye ayırır. Bacon’a göre iç ötenazi kişinin ruhunu tatlı bir ölüme hazırlamaktadır ki bu din adamlarının ve filozofların işidir. Dış ötenazi ise kişinin vücudunu ölüme hazırlamaktır ve bu ise hekimin işidir.⁷¹ Yani iç ötenazide amaç ruhun ölüme hazır hale getirilmesi iken dış ötenazide bedenın ölüme hazır hale getirilmesidir.

Ötenazi tartışmasındaki önemli bir dönüm noktası ise, 19. yy.da morfinin, analjezik (ağrı azaltıcı ajan) olarak yaygın kullanımının devre dışı bırakılmasıydı. Yıllar içinde bu uygulamada tersi yönde gelişmeler olup, analjezi uygulaması yeterli derecede yerleşmiş olduğundan, kendisi bir hekim olmayan Samuel Williams, bu ilaçların sadece terminal dönemdeki ağrıları azaltmak için değil, kasıtlı olarak hastanın hayatına son verilmesi için de kullanımının gereğini savunmuştur. 1800’lü yılların sonunda, Williams’ın ötenazi teklifi güncel tıp literatüründe ve akademik toplantılarda önemli ölçüde dikkat çekmeye başlamıştır.⁷² Fakat o dönemde birçok hekimde bu tartışmaların varlığına karşı amacın ölümü hızlandırmak değil de acıyı azaltmak olması gerektiğini savunmuşlardır.

20. yüzyılın başlarından itibaren ötenazi özellikle Amerika ve Avrupa’da yoğun bir biçimde tartışılıp etik, dini, bilimsel, sosyolojik ve felsefi yönleriyle ele alınmıştır. 20. Yüzyılın ikinci yarısında, ilk defa insandan insana kalp naklini gerçekleştiren ünlü kalp cerrahı Christian Bernard’ın annesi tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa yakalanmıştır. Dayanılmaz acılara maruz kaldığından dolayı Bernard’dan hayatına son vermesini istemiştir. Bu eylem Avrupa’da tıbbî etik açısından, Hipokrat Andına aykırı ve sakıncalı bulunmuştur. Buna karşın Prof.Häckethal gibi ünlü bir Alman cerrahı bugün artık tedavisi mümkün olmayan ve acılarıyla kıvranan çok yaşlı hastalara, arzuları üzerine ölmelerine yardımcı olmanın hekimin vazifesi olduğuna inanarak, bu açıdan Hipokrat Andını, modern çağdaki etik anlayışına ayak uyduramadığı gerekçesiyle, gazetecilerin gözü önünde yakmıştır.⁷³ Dolayısıyla aslında yapılan ötenazi eyleminde Hipokrat andı bile baz alındığında yine de bazı ülkelerde ve kişilerde farklı yaklaşımlara sebebiyet verdiğini görebiliriz.

⁷⁰ Arslan Terzioğlu, “Ötenazi ve Getirdiği Etik Sorunlar”, *Tıbbi Etik*, 1994, sayı.2, 16-17

⁷¹ Özkara, *Adli Tıp*, 369

⁷² Çelik, 26

⁷³ Özkara, *Adli Tıp*, 368

Günümüzde gelişmiş ülkelerin çoğunda özellikle ABD, Kuzey ve Batı Avrupa ülkelerinde ötenazi yoğun bir biçimde değerlendirilerek bu konuyla ilgili yasal düzenlemeler ve yasal boşluklar araştırılmaktadır. Ancak ötenazi karşıtlarının yoğun baskıları ve özellikle konunun istismarını vurgulamaları nedeniyle bugüne kadar Hollanda ve Belçika dışında aktif ötenazi suçu sayılmaktan çıkararak yasal düzenlemeler yapılmamış bunun yerine hastanın tedaviyi reddetme hakkından yola çıkılarak yasal boşluklar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ötenazi ve hekim yardımlı intihar tartışmaları gerek serbestlik, gerekse var olan serbesti yasalarının etik boyutu sebebiyle hala günümüzde devam etmektedir. Güncel olarak, ötenazi ya da hekim yardımlı intihar Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Kolombiya ve Kanada'da yasal olarak uygulanmaktadır. Ötenazi haricinde, hekim yardımlı intihar ise Amerika Birleşik Devleti'nin 5 eyaletinde ve İsviçre'de yasal hale gelmiştir.⁷⁴2001'de ilk olarak Hollanda'da ötenazi ve hekim yardımlı intihar resmi olarak yasallaşmıştır. 2002 yılında ise Belçika ötenazi yasallaştıran ikinci ülke olmuştur. 2008'de ise Lüksemburg'da ötenazi ve hekim yardımlı intihar yasallaşmıştır. 2014 yılında Belçika ötenazi üzerindeki tüm yaş kısıtlamalarını kaldıran ilk ülke olmuştur. Bu yasayla terminal dönemde ve iyileşmesi mümkün olmayan hastalığı olan çocuklara ötenazi seçme hakkı tanındı. Hollanda da ise yine benzer bir düzenleme geçerlidir ancak 12 yaşın altındaki çocuklar için ötenazi yasal değildir. Belçika'da çocuk yasasının yürürlüğe girmesinin ardından 2016 yılında, ilk defa reşit olmayan 17 yaşında bir birey hekim yardımlı intiharla hayatına son verdi⁷⁵. Görüldüğü üzere ötenazi kavramı hukuki açıdan bazı ülkelerde yaşam hakkının ihlali olarak gündeme gelse de bugün birçok ülkede de yasal hale getirilmiştir.

2.3. ÖTENAZİ TÜRLERİ

Ötenazi, hekimin ötenazi uygularken başvurduğu usule, hastanın iradesinin olup olmadığına ve hekimin eyleminin sonuçlarına göre tasnif edilmiştir. Bu tasnif hem ötenazi kavramının daha iyi anlaşılması hem de etik ve hukuki sonuçlarını inceleyebilmek için gerekmektedir.

⁷⁴ Özkara, *Adli Tıp*, 368

⁷⁵ Çelik, 28

2.3.1. Genel-Geçer Tanımlar

2.3.1.1. İç ve Dış Ötenazi

İç ötenazi kişinin ölümüne kendi iradesini kullanarak razı olmasıdır. İç ötenazi intihar ile birçok noktada benzerlik gösterse de intihar eyleminde kişi belirlediği yol ve yöntemlerle hayatına son verir. İç ötenazide ise ötenazi kararının iradesi hastanın kendisinden gelir fakat son verme eylemi tıp mensupları aracılığı ile gerçekleşir.⁷⁶ Self ötenazi olarak da ifade edilen iç ötenazi de esas olan ve intihardan ayıran en önemli nokta intiharda kişi kendi isteği ile ve kendi bildiği yöntem ile hayatına son verirken iç ötenazi de ise ölüm kararı hekim tarafından verilir.⁷⁷

Dış ötenazi ise hastanın kanuni temsilcilerinin iradesine bağlı olarak yapılan istem dışı ötenazi (non-volonter) veya bu kararı kabul eden ülkelerdeki mahkeme kararına bağlı olarak gerçekleştirilen ötenazidir. Yani, kendisine kanunen yetki verilmiş kişilerin iradesiyle hekimin, hastasının hayatına son vermesidir. Dış ötenazi, bazı durumlarda tek başına doktorun talebi ile de gerçekleştirilebilmektedir.⁷⁸ Özellikle bilinci açık olmayan hastalarda yakınlarının isteğine göre gerçekleşen ötenazidir.

2.3.1.2. Kazai Ötenazi – Medikal Ötenazi

Ötenazi uygulanan ülkelerin bazılarında mahkeme kararı ile ötenazi uygulanmasına kazai ötenazi denmektedir. Hekim yardımcı intiharın yasak olmadığı ülkelerde ötenazinin sadece hekimin kararı ile yapılması medikal ötenazidir. Ötenazinin serbest olduğu Hollanda'da hekim meslektaşları ile yaptığı konsültasyon neticesinde mahkeme kararına gerek duymadan ötenazi kararı alabilmektedir.⁷⁹

2.3.2. Hekimin Eylemine Göre Ötenazi Çeşitleri

Ötenazi, hekimin bir eylemde bulunarak ya da hareketsiz kalarak yerine getirilmesi şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır.

⁷⁶ Özkara, 367

⁷⁷ Çelik, 30

⁷⁸ Çelik, 30

⁷⁹ Nur Centel, *Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötenazi*, On İki Levha Yay., İstanbul 2011, 115

2.3.2.1. Aktif Ötenazi

Aktif ötenazi, iyileşmesi tıbbi olarak mümkün olmayan bir hastanın acılarına son vermek için hastanın rızasını almak koşuluyla uygulanan tıbbi bir eylemdir. Burada hastaya yüksek dozda morfin gibi ani ölüme yol açacak özellikte olan ilaç verilir ve hastanın acısız ve ağrısız ölümü sağlanır.⁸⁰ Yine aktif ötenazi hekimin ölümcül dozdaki ilacı uygulayarak hastasının hayatını sonlandırmasıdır.⁸¹ İyileşmeyeceği ve yaşamının sonuna kadar dayanılmaz acılarının dindirilemeyeceği tıbbî olarak kanıtlanmış hastaların kendilerinin veya kanuni temsilcilerinin isteğine bağlı olarak hayatlarının aktif bir hareketle sona erdirilmesi olan aktif ötenazi uygulanan hastaların, içinde buldukları durumun sonucu ölüm olmayabilir. Hasta uzun süren düşük kalitede bir yaşam sürdürebilir ya da acı veren bir ölüm süreciyle karşı karşıya kalabilir. Hasta veya kanuni temsilcisi olası süreçleri yaşamamak için hekimden ölüm talebinde bulunabilir. Bu istekler doğrultusunda hekim ötenazi ile hastalığa ve ölüm sürecine aktif bir müdahalede bulunarak hastasının yaşamını sona erdirebilmektedir. Aktif ötenazide ölüm, sonucu doğrudan yapılan eyleme bağlı olarak gerçekleşmektedir. Aktif ötenazide, hekim hastanın hayatına amansız acılarını dindirme saikiyle son vererek kasıtlı bir eylemde bulunmaktadır. Bu bakımdan aktif ötenazi için öldürme eylemi kavramı daha yerinde bir tanımlama olacaktır. Çünkü hastanın ölümü hastalığından dolayı değil hekimin fiili sonucu meydana gelmektedir.⁸² Yani ölümü gerçekleştirecek harekete hastanın herhangi bir katkısı bulunmamaktadır. Genellikle kendilerini öldürmek için yeterli fiziksel güce ve yetiye sahip olmayan hastaların talep ettiği ötenazi, sadece hekimin eyleminden oluştuğu için intihardan ayrılmaktadır.

Ötenazi türleri konusunda aktif ötenaziden ayrı bir konumda değerlendirilen farklı bir yaklaşım söz konusudur. Hekim yardımıyla intihar adı verilen bu yaklaşımda hekim gerekli gereçleri sağlamak ve son öldürücü hareket ise hastanın kendisi tarafından gerçekleşmektedir. Bu noktada aktif ötenaziyi savunanlar bunun bir cinayet olmadığını başka biri vasıtasıyla intihar anlamına geldiğini belirtmektedir.⁸³ Bu durumda nasıl ki bir kişinin başkası yüzünden katil olması mümkünse aynı şekilde başkası vasıtasıyla ölmesi de mümkün olmalıdır.

⁸⁰ Zengin, 55

⁸¹ Özkara, 364

⁸² Çelik, 31

⁸³ Zengin, 55

Aktif ötenazi ile intihar benzerlik gösterse de aralarında farklılıklar vardır. Her ikisinde de yaşamını sonlandırma kararı, ölmeyi isteyen kişi tarafından verilmektedir. Ancak intiharda eylem, ölmeyi seçen kişi tarafından gerçekleştirilirken, aktif ötenazide bir başkasının yani hekimin fiili söz konusudur. Normal şartlarda bir kişinin kendini öldürme kapasitesi varken, aktif ötenazide hasta fiziksel yetersizliği ya da başkalarına bağımlı olması nedeniyle kendini öldürme kapasitesine sahip değildir.⁸⁴ İntihar ile aktif ötenazi arasındaki farklardan birisi de bu yolları tercih edecek kişilerin içinde buldukları fiilî durumdur. Aktif ötenazi isteyen hasta, çaresi olmayan hastalığa maruz kalması nedeniyle insanca ve onurlu bir biçimde yaşamasına engel olacak bedensel ve ruhsal sıkıntılar çekmektedir. Hasta, açıkçası bu durumdan kurtulmanın tek çaresi olarak ölümü görmektedir. İntihar etmek isteyen kişi de çektiği ruhsal sıkıntılar nedeniyle ölümü tek çare olarak görmektedir. Ancak bu durumdaki kişilerin buldukları durumdan kurtulabilmek için başka seçenekleri de vardır. Bir kişinin ölümü hak olarak görüp talep etmesiyle ölümden başka çaresinin olmamasını ayrı biçimde değerlendirmek gerekmektedir.⁸⁵

Aktif ötenazinin rıza veren hastaya göre çeşitli türlere ayrıldığı ifade edilmektedir. Bunları genel hatlarıyla ele alacağız. İlk olarak *gönüllü aktif ötenazi*, hastanın isteğiyle doğrudan ölüme sebep olmaktadır. Ölümcül hastalığa yakalanmış olan dayanılmaz acılara maruz kalan bir hastanın talebi doğrultusunda hekim tarafından yapılan öldürücü madde enjeksiyonu şeklinde olan müdahaleyle yaşamına son verilmesi söz konusu olmaktadır.⁸⁶ Bu ötenazi uygulaması hastanın açık bir beyanı ile gerçekleşir. Yani hasta kendi iradesiyle ölümü kabul ettiği takdirde bu tarz bir ötenazi uygulanabilir.

İkinci bir türü ise *istem dışı aktif ötenazidir*. *İstem dışı aktif ötenazi* hastanın bilincinin yeterli olmadığı karar verme ya da diğer bir ifadeyle rıza gösterme derecesinde mental bozukluk bulunan dolayısıyla da hastanın ilaçla ya da başka bir yöntemle ölümünün gerçekleşme durumudur. Bu türden bir ötenazi hastanın bu konudaki iradesini dile getiremeyecek olduğu durumlarda, bilincinin kapalı olduğu

⁸⁴ Oğuz, “Ötanazi’ye Etik Yaklaşım”, 62; Ersoy, 374.

⁸⁵ Çelik, 31

⁸⁶ Güven,13

koma ve bitkisel hayat gibi durumlarda başvurulmaktadır.⁸⁷ Yani hasta olan kişinin iradesini kullanamaması durumunda söz konusu olur.

Gönülsüz aktif ötenazi uygulaması ise üçüncü tür olarak karşımıza çıkar. Birey istemediği halde öldürülmeye mahkûm olur. Bu ötenazi türünde hasta rıza verebilecek durumdadır fakat hastanın rızasına başvurulmamaktadır. Bu aktif ötenazi türünde bireyin iradesine hiç başvurulmaz. Bu nedenle uygulamaya gerçek cinayet de denilebilir. Hasta ya ölmek istemez ya da hiç hastaya bu durum sorulmaz.⁸⁸ Öyleyse şu yargıya varabiliriz; bu şekilde hayata son vermenin ötenazi ile tek ortak olan noktası hayatına son verilen kişinin hasta olmasıdır.

Hekim yardımlı ölüm, aktif ötenazi türlerinin sonuncusudur. Hastanın kendi hayatına son verebilmesi için hekimin gerekli olan bilgi ve aracı sunmasıdır. Bu şekilde bir yardım durumu genellikle öldürücü dozda uyku hapi verilmesi, karbon monoksit gazı ya da öldürücü araç bilgi ve imkân sağlama şeklinde kendini gösterir. Fakat burada ortaya çıkan en önemli fark sağlanan veya temin edilen malzemelerin doğrudan hasta tarafından ya da bir düzenek vasıtasıyla gerçekleştirilmesidir.⁸⁹

Aktif ötenazinin meşru zemininin var olup olmadığı konusunda çeşitli tartışmalar meydana gelmektedir. Bazı yazarlar, iyileşmesi mümkün olmayan bir hastanın acılarının dindirilmesi için yaşamına kendi istemiyle son verilmesini ahlaki bir eylem olarak değerlendirmeye tabi tutarak aktif ötenazinin suç olmaması gerektiğini ifade ederler. Ancak, öğretinin büyük çoğunluğu, aktif ötenazinin suç olarak kalması gerektiği düşüncesinde birleşmektedir. Bu düşünceye göre, öncelikle acıma duygusu veya acı dindirme amacıyla gerçekleştirilen bir eylemin, bu acıma duygusunun yöneldiği varlığın yok edilmesi sonucunu doğurmasının kabul edilmez olduğu, bunun, acıma duygusunun temelini de çökerttiği öne sürülmektedir.⁹⁰ Bu durumda acıma duygusuyla bir kişinin öldürülmesinin haklı kılınması birbiri için çelişki barındırmaktadır.

⁸⁷ Güven, 13-14

⁸⁸ Zengin, 56

⁸⁹ Zengin, 56

⁹⁰ Barış Erman, *Tıbbi Müdahalelerin Hukuka Uygunluğu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2003, 127

2.3.2.2. Pasif Ötenazi

Pasif ötenazi hastanın bir müddet daha yaşayabilmesi için gerekli destek ve tedaviyi sunmadan ve sunulan tedaviye son verme işlemi ile ölümü hızlandırmasıdır. Hastaya sunulan tedavinin yararsız görülmesi durumunda tıbbi işlemlerin durdurulması, yaşam desteğinin kaldırılması ve hastanın doğal seyrine bırakılma durumu pasif ötenazi olarak konumlandırılır. Dolayısıyla hasta aktif olarak öldürülmemekte yapılan işlemlerle ölmesine izin verilmektedir.⁹¹ Başka bir ifadeyle yaşam destek ünitesiyle beraber gıda ve su takviyesiyle sağlanarak yaşamını devam ettiren hastanın yaşam desteğini ve takviyeyi keserek ölüm hadisesinin doğal seyrine bırakılması ve yaşamına son verilmesidir. Pasif ötenazi hareketsiz olarak ölüm sonucu meydana getirmektedir. Olumsuz bir eylemle yapılan ötenazidir. İnsan yaşamının devam edebilmesi için zorunlu bir kısım tedavinin durdurulmasıdır. Bu çeşit ötenazi hastanın kendi akıbetini kendi tayin etmesi hakkı ile meşrulaştırmaya çalışılmaktadır. Tedavi şiddetli acılara sebep oluyorsa, gayri insani nitelikte ise hastanın talebi üzerine tedaviye son verilmesi meşrudur.⁹² Ancak buna karşılık doktorun hastaya zarar vermeme ve iyileştirme görevi de vardır. Bu durumda hastanın kendi akıbetini tayin hakkına mı yoksa doktorun hastaya zarar vermeme, onu iyileştirme görevine mi üstünlük tanımak gerekir?

Hayati fonksiyonları tıbbi yöntemlerle sürdürülmeye çalıştırılan bir hastanın tedavisinin kesilmesi, örneğin respiratörün çekilmesi, ömrünü uzatacak tedaviye başlanmaması pasif ötenazinin somut görünümüdür. Pasif ötenazi başlangıçta bir hareketsiz kalma şeklinde gerçekleşebileceği gibi, başlanan tıbbi müdahalenin sonradan ortadan kaldırılması suretiyle de gerçekleşebilir. Ayrıca hastanın yaşamını sürdürebilmesi de için gerekli beslenmenin talep üzerine durdurulması da bu kavrama girer.⁹³ Pasif ötenazi, hastalığın tedavi edilemeyeceği, dönüşü olmayan ölümcül sürece girilmesi halinde uygulanmaktadır. Ölümden önceki son döneme girmiş olan hastaya uygulanacak tedaviyle bir iyileşme amaçlanmamıştır. İyileşme umudu olmayan hastaya tıp teknolojisinin imkânlarıyla yaşamı uzatacak bir uygulama yapılmaktadır. Tedavi umudu olmayan hastalara bütün bu imkânların tamamının sonuna kadar kullanılması gerektiği sonucunu çıkarmak zordur. Yaşamı bir şekilde uzatan tıbbî desteklerin

⁹¹ Zengin, 57-58.

⁹² Centel, 116.

⁹³ Centel, 117.

çekilmesi sonucunda ölüm meydana gelse bile, ölüm doğrudan bu desteklerin çekilmesinden değil, hastalığın doğal sürecinden kaynaklanmaktadır.⁹⁴ Acılarının dindirilmesi bir yana iyileşme umudunun bile olmaması hususu ve hekimin herhangi bir müdahalesi olmadan ölümün doğal bir seyir halinde gerçekleştirilmesi pasif ötenaziye belki de meşru saymak için bir gerekçe olarak bile gösterebilir.

Pasif ötenazide hastaya yapılan tıbbi müdahale hastanın isteği üzerine kesilir. Fakat hastaya uygulanan bedensel bakım ve ruhsal desteğe devam edilir. Böyle bir durum uygulandığında elbette hekim hastanın rızasını almak zorundadır. Pasif ötenazide ölüme yaklaşmış olma durumu sadece hastalar için geçerli değildir. Bu kişi bir kazazede de olabilir. Bu nedenle ölmekte olan kişi için şu tanım yapılmıştır: “Bir ya da daha çok vital fonksiyonunun geri dönüşsüz olarak iflas ettiği, ölümün kısa bir sürede vuku bulmasının beklendiği kişilerdir.”⁹⁵Bu ayrım gerek dünyada gerekse ülkemizde önemsenmektedir ve ötenaziye destekleyen hekimlerin bir kısmı pasif ötenaziye sıcak bakmaktadır. Ayrıca hekimin eylemi açısından yapılan bu ayrıma bazıları bir yenisini daha ekleyerek, “hekim yardımcı intihar” kavramını kullanmışlardır. Hekim yardımcı intihar; “hastanın açık istemi sonucunda hekimin hastaya kendini öldürebilmesi için gerekli bilgi ve malzemeyi sağlamasının ardından öldürücü enjeksiyonu yapma işleminin bizzat hasta tarafından gerçekleştirilmesidir. Bu sistem direkt enjeksiyon şeklinde olabildiği gibi, bir düzenek yardımıyla da olabilir.”⁹⁶ Tanımın ana noktası aslında gereken müdahalenin yani son öldürücü eylemin hasta tarafından gerçekleştirilmesidir.

Ötenazi ve türleri genellikle birkaç ülke dışında pek çok ülkede yasaktır. Aslında pasif ötenazide yasal olmamasına rağmen dünya genelinde bazı ülkelere uygulandığı iddia edilmektedir bu yüzden ötenazi tartışmalarının gündemde olduğu ülkelere (ABD, Hollanda, İsviçre gibi) yapılan anketlerde bu iddiayı güçlendirmektedir. Sözgelisi, Amerikalı araştırmacı Levinsohn'nın Şikago'da 250'den fazla hekim ve cerrah üzerinde yaptığı anket şu sonucu vermiştir: “Size göre hekimler şu anda tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa tutulmuş yetişkinlere ötenazi uygulamakta mıdır?”

⁹⁴ Çelik, 32-33.

⁹⁵ Ahmet Gök, *Aristoteles'in Etik Görüşü Bağlamında Ötenazi*, (Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın 2015, 54.

⁹⁶ Gök, 54

sorusuna, anketi cevaplayan 156 hekimin yaklaşık 61'i evet demiştir.⁹⁷ Yasalar her ne kadar karşı çıksa da aslında bu anketin ötenazinin uygulandığının bir kanıtı olmaktadır. Ülkemizde de yapılan anketler bu duruma benzerdir; “1992 yılında 300 hekimin katılımıyla yapılan ankette istemli pasif ötenaziye evet diyenleri ankete katılan yüzde 48'i, istem dışı pasif ötenaziye evet diyenler ise yüzde 37 oranındadır. Buna karşın aktif ötenaziye hekimler yüzde 88-89 oranında karşı çıkmıştır.”⁹⁸Hekimlerin ötenaziye karşı çıkmalarındaki en büyük etkenlerden biri olan Hipokrat Yemini de ötenaziye (aktif) karşı çıkmasına rağmen, pasif ötenaziye karşı çıktığına dair bir ilke yoktur. Bu, pasif ötenazinin bizim ve yasaların dışında uygulandığına dair ciddi bir iddiadır.⁹⁹ Pasif ötenazinin aktif ötenazi uygulamalarına oranla daha makul olduğu düşünülebilir. Çünkü daha öncede ifade ettiğimiz gibi burada gerçekleşen ölüm hadisesi doğrudan kendi tabiatında cereyan etmektedir.

2.3.2.3. Aktif / Pasif Ötenazi Ayrımı

Ötenazi vakaları en az iki farklı yolla ayrıştırılabilir. Bu alt başlık altında ele alacağımız ilk ayrıştırma yolu kişinin ölümüne izin mi verildiği yoksa öldürüldüğü mü, yani aktif ötenazi mi yoksa pasif ötenazi mi olduğuna bakılarak yapılan ayırmadır.¹⁰⁰ Bu ayırımın temelinde ise elbette ötenaziye uygulayacak, bu konuda belli bir eylemlilik ya da eylemsizlik içinde olacak hekim veya onun etkinliğidir.¹⁰¹Söz konusu ayırımı yapmanın iki farklı şekli söz konusudur. Bunlardan birincisinde ayırımı, hekimin bir şeyler yapması ile hiçbir şey yapmaması arasındaki karşıtlık belirler. Buna göre ağır bir hastalıktan mustarip büyük acılar çeken hastanın veya kişinin ölümü veya ölümünün kolaylaştırılması için, yaşam desteğinin kesilmesi dâhil olmak üzere, bir şeyler yapıldığı zaman buna aktif ötenazi adı verildiğini daha önce ifade etmiştik demek ki aktif ötenazi de direk bir uygulama ortaya konur ve kurtarıcı bir tedavi uygulamanın imkânsız olduğu hastaya dıştan bir müdahaleyle öldürücü madde verilerek hayatına son verilir. Buna mukabil pasif ötenazide, hastanın kendi doğal ölüm saatinden önce ölmesi için hiçbir

⁹⁷ Gök, 54-55

⁹⁸Erdem Özkara, *Ötenazide Temel Kavramlar ve Güncel Tartışmalar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011, 35-36.

⁹⁹ Özkara, 35-36.

¹⁰⁰ Jon Nuttall, *Ahlak Üzerine Tartışmalar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011, 173.

¹⁰¹ Ahmet Cevizci, *Uygulamalı Etik*, Say Yayınları, İstanbul 2013, 109

müdahale yapılamaz.¹⁰² Pasif ötenazi bu çizgide öyleyse hekimin tedaviyi kesip hastayı ölmeye bıraktığı zaman mümkün olan ötenazidir.

Aktif-pasif ayrımını yapmanın ikinci bir yolu da ölümün ilk ya da temel nedeninin bir insan eylemi veya doğal bir hastalık ya da kaza olması durumuna bağlıdır. İlk neden ya da asıl sebep hekimin müdahalesi, hastaya verdiği ilaç ise eğer buna aktif ötenazi denir. Buna mukabil ilk neden bir travma ya da hastalık olup, burada hekim iyileşmesi mümkün gibi görünmeyen hastanın ölmesi için ekstra bir müdahale bulunmuyorsa buna da pasif ötenazi denir.¹⁰³ Aktif ötenazi adam öldürme suçuyla daha çok ilişkilendirildiği için pasif ötenaziye daha ılımlı yaklaşılmaktadır. Aktif ötenazide direkt olarak yaşama hakkına müdahale olgusu göze çarpmaktadır. Pasif ötenazide sadece hastanın hayatta kalmasını yapay biçimde sürdürmesine müdahale edilmiş, hasta doğal ölüm sürecine bırakılmıştır. Ölüm hekimin fiili nedeniyle değil, hastalığa ve hastaya bağlı olarak gerçekleşmiştir. Aktif ve pasif ötenazi, hastanın öldürüldüğüne mi ölmesine izin verildiğine mi bakılarak yapılan ayrımdır.¹⁰⁴ Öldürme ve ölümüne izin verme ayrımının ortaya çıkardığı mesele, ahlâkî açıdan ikisi arasında fark olup olmadığıdır. Yapılan tartışmada eğer eylemin sonucu dikkate alınırsa bu durumda ikisi arasında da ahlaki olarak bir fark söz konusu olamaz. Oysa eyleme müdahil olma söz konusu olduğunda aynı durum söz konusu olmayabilir.

Aktif ve pasif ötenazide meydana gelen bir diğer ayrım ise ileri derecede engelli doğmuş olan bebeklerde kendini gösterir. Örneğin tedavi edilmesi mümkün olmayan ileri derecede engelli bir bebeğin ailesinin ötenaziye kabul etme veya reddetme hakkı söz konusudur. Çünkü aile bebeğin hiçbir tedaviye cevabı vermeyeceğini bilir. Fakat buna rağmen o bebeğe öldürücü bir dozda ilaç verilmesi veya morfin enjekte edilmesi söz konusu olamaz. Bu ayrım resmi olmasa da dikkat edilmesi gereken bir husustur. Çünkü doğan bebek eğer normal olsaydı aile tedaviyi reddetmeyeceğinden dolayı normal olmadığında da istememe hakkını kendinde görebilir. Dolayısıyla pasif ötenazi de çocuğun durumu baz alınırken aktif ötenazi her durumda reddedilmektedir.¹⁰⁵

Aktif ve pasif ötenazi ayrımının korunmasının temelinde iki tez bulunmaktadır. Birinci tezde, eylemlerden biri öldürme diğeri ise ölüme terk etmedir. İkinci tezde ise

¹⁰² Cevizci, *Uygulamalı Etik*, 109

¹⁰³ Cevizci, *Uygulamalı Etik*, 110

¹⁰⁴ Çelik, 56-57

¹⁰⁵ Gök, 55

birinde ölüm amaçlanırken diğerinde ölüm tavsiye edilir. Birinci durumda insanların yaşadıkları ortamlarda doğal ve resmi yasalar hâkimdir. Bu yasalar göz önüne alındığında birini öldürmek suç olarak ifade edilirken birini korumamak suç değildir. Birini öldürmek yasakken diğerini korumak gibi bir yükümlülüğümüz yoktur. Bu görüş temelde Kant'ın ahlak öğretisine benzetilebilir. Çünkü Kant'da yapılan eylemin niyeti eğer doğrudan öldürmek içinse bu suçtur, fakat niyet öldürmek değil kaçınma sonucu ölüme neden olmak ise bu suç unsuru değildir.¹⁰⁶ Örneğin tanımadığımız bir insan açlıktan ölecek dahi olsa ona bakma yükümlülüğümüz yoktur ve ona bakmamak suç teşkil etmez. Oysa tanıdığımız kişi söz konusu olduğunda bu durum değişiklik gösterir.

Pasif aktif ötenazi ayırımı yaparken dikkat edilecek diğer bir nokta ise, hastanın rızasıdır. Hasta iyileşmeye yönelik tedaviyi reddederse hekim bu tedaviyi uygulamayabilir. Fakat hasta ölümü kolaylaştıran bir ilaç isterse hekimin bu isteği yerine getirmesi suçtur. Böyle bakıldığında Aktif ötenazide amaç ve araç ölüme sebebiyet vermek olurken, pasif ötenazi de ise esas olan bir hareket değil bir kaçınmadır. Yani hastayı öldüren şey hekim değil hastalıktır. Fakat bu açıklamalara rağmen pasif ötenaziyi uygulayan hekimlerin haklı olduğu sonucu çıkmamaktadır. Örneğin, "Hareket bir zarara neden olurken, kaçınma ise zararın gerçekleşmesine izin vermektir."¹⁰⁷ Hareketi baz alacak olursak burada asıl olan hekim tarafından başlatılan bir olayla ve müdahaleyle ölmektir, kaçınma söz konusu olduğunda ise asıl olan hekimin hiçbir müdahalesi olmadan hastanın durumunun zaten ölüme doğru gitmesidir. Yani aktif ötenazi, planlanmış ölümken, pasif ötenazi ise göze alınmış ölümdür.

Aktif ve pasif ötenazide buraya kadar yaptığımız ayrımlarda en dikkat çeken nokta pasif ötenazinin daha kabul edilebilir gibi gözükmesidir. Böyle olmasının sebebi aktif ötenazide doğrudan bir öldürme eylemi söz konusu iken pasif ötenazide böyle bir eylem mevcut değildir. Pasif ötenazi yalnızca hekimler tarafından değil hastalar tarafından da daha çok kabul görür. Ayrıca yine aktif ötenazide hastanın beden bütünlüğü bozulurken pasif ötenazide hasta beden bütünlüğünü korumaktadır.¹⁰⁸ Bu yüzden aktif ötenazide hasta sadece ölme hakkını kullanırken, pasif ötenazide ise hem beden bütünlüğünü korumakta hem de ölme hakkını kullanmaktadır.

¹⁰⁶ Sibel İnceoğlu, *Ölme Hakkı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999, 141.

¹⁰⁷ İnceoğlu, 143

¹⁰⁸ İnceoğlu, 154

Aktif-pasif ötenazi ayrımını genel olarak toparlayacak olursak; ölüm kişinin vücuduna doğrudan bir müdahale ile gerçekleşirse bu aktif ötenazi, vücut bütünlüğüne dokunulmazsa ve durdurulmuşsa pasif ötenaziden bahsedilebilir. Aktif ötenazide eylem ölmek için yardım isteyen hastaya yardım edilmesi ile gerçekleşirken, pasif ötenazide hastanın ölümüne neden olan şey hastada hala devam eden ölümcül hastalıktan olur. Aktif ötenazi hastanın ölmesi ile sonuçlanır, pasif ötenazide ise hastanın bu süre içerisinde iyileşmesi söz konusu olabilir.¹⁰⁹ Yani diğer bir ifadeyle aktif ötenazide ölüm hızlı ve kesin olurken pasif ötenazide hasta uzun bir müddet acıya maruz kalabilir.

2.3.3. Hastanın İsteğine Göre Ötenazi Çeşitleri

Ötenazi, hastanın onayının olup olmamasına göre istemli (voluntary), istemsiz (involuntary) ve istem dışı (non-voluntary) olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Böyle bir ayırım ötenazinin hem hukuk hem de etik açısından değerlendirilmesi için önemlidir.

2.3.3.1. İstemli Ötenazi

Hastanın özgür iradesiyle ve kendi istemiyle gerçekleşen ötenazidir. Bilinci yerinde olan ölümcül ve tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa sahip olan hastanın özgür iradesi ve açık isteği üzerine hekimin bir eylem yapmasıyla ya da hareketsiz kalmasıyla hastanın hayatına son vermesidir. İstemli ötenazide hastanın temyiz gücüne sahip olması, vereceği kararının ne anlama geldiğini bütün yönleriyle bilmesi (aydınlatılmış onam) ve kararını serbestçe, hiçbir baskı altında kalmadan verebilmesi gerekmektedir.¹¹⁰ İstemli ya da diğer bir ifadeyle gönüllü ötenazide hasta ölüm isteğini kendi iradesiyle açıkça ifade eder. Ötenazinin tartışıldığı ülkelerde ötenazi taraftarları ya da dernekleri genel olarak istemli ötenaziyi savunmuşlardır ve bunun serbest olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Genel itibarıyla yasaya sunulan önerilerde istemli ötenazinin belirli şartları vardır. Bunlar; “Temyiz gücü, aydınlatılmış onam ve istemlilik” dir.¹¹¹

Temyiz gücü kişinin bilişsel olgunluğa erişerek kendi kararlarına verebilecek düzeye ulaşmasıdır. Birey ötenazi eylemine karar verirken bu hayati kararın ne anlama

¹⁰⁹ Gök, 59

¹¹⁰ Çelik, 36

¹¹¹ Özkara, *Hukuk Öğrencileri ve Uygulayıcıları İçin Adli Tıp*, 366.

geldiğini ve ne gibi sonuçlara yol açacağını bilmesi gerekir. Örneğin, zihinsel engelli bireyler ya da hastalığın etkisiyle komaya veya bitkisel yaşama girmiş kişiler temyiz gücüne sahip değildir. Bu nedenle “demanslı, bilinci kapalı, akıl hastası veya mental geriliği olan kişiler” için istemli ötenaziden söz etmek mümkün değildir.¹¹² İstemli ötenaziden bahsedilmek yalnız kendi iradesini kullanabilecek yetkinliğe sahip hastalarda gerçekleştirilebilir. Aksi halde istemli ötenazi bir anda intihara dönüşebilir ki bu durum ise hem etik hem de hukuk açısından ciddi bir problem doğurabilir.

Aydınlatılmış onam, hastaya hastanın içinde bulunduğu durumun hekim tarafından anlatılmasıdır. Yani hastanın, hastalığının ne olduğunu hangi aşamada bulunduğunu ya da tedavinin ne derece yeterli olduğunu bilme durumuna aydınlatılmış onam denir. Aydınlatılmış onam genellikle özerklik hakkı tartışmasının temelini oluşturur.¹¹³ Aydınlatılmış onam hastanın isteklerinin ve tercihlerinin ifade edilme işlemidir. Aynı zamanda hastanın özerkliğine saygının pratikleşmiş halidir. Tıbbi işlemlerde reddetme fırsatının hastaya tanınması özerkliğin aslında olası bir sonucudur.¹¹⁴ Özerkliğin temel anlamlarından biri de seçim yapabilme yeteneğidir. Bir kişinin tedaviyi kabul etme veya reddetme olarak tezahür eden seçim fırsatını inkâr etmek ve yok saymak onun yararına bir amaç içerse bile haklılandırılmaz. Çünkü kişinin özerkliğine saygısızlıktır. Bir doktor hastasının onayı olmadan tedaviye başlayamaz ya da herhangi bir cerrahi bir işlem yapamaz.

Kişinin, hiçbir baskı altında kalmadan ve hiçbir zorlama olmadan kararını vermesi ise istemliliklidir. Hile, korkutma, psikolojik baskı vb. olmadan verilen kararlar istemli kararlar olarak kabul edilmektedir. İstemli Ötenazi genellikle özerklik kavramıyla ilgili olarak değerlendirilir. Ötenaziyi savunanlar onu özerklik hakkının uygulaması olarak gördükleri için savunmaktadırlar. Özerklik hakkı kişinin kendi yaşamı için kendisi iradesiyle ve bağımsız karar vermesidir. Ancak özerklik hakkı tıp alanında birtakım sorunlara yol açmaktadır. Örneğin bir kişi bir rahatsızlık geçirir ve bu rahatsızlığının iyileşmesi ise bir organını kaybetmesine bağlı olabilir. Fakat kişi organını kaybetmemek için ölümü isteyebilir. Bu durum ise tıp için bir sorundur. Çünkü yaşama ihtimali varken

¹¹² Erdem Özkara, *Ötenazide Temel Kavramlar ve Güncel Tartışmalar*, Ankara 2011, Seçkin Yayıncılık, 20

¹¹³ Özkara, *Hukuk Öğrencileri Ve Uygulayıcıları İçin Adli Tıp*, 366.

¹¹⁴ Hatice İlhan, *Ötenazi Kavramının Ahlak Felsefesi Açısından İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2011, 42

ölümü seçmiştir. Son olarak istemlilik ise verilen kararın herhangi baskı altında kalmadan verilmesidir.¹¹⁵ Fakat burada hasta dayanılmaz acılar içinde olduğundan dolayı verilen narkozun etkisindeyse bu karar istemli midir? Ya da hasta kendi iradesiyle vermiş olduğu kararı ne zaman vermektedir? Bu sorulara verilen cevaplar aslında istemli ötenazinin istekli değil de zorunlu olduğunu göstermektedir. Kararın istemli olmadığı sonucunu çıkarmak için acının ve narkozun etkisinin çok yoğun olması gerekir. Çünkü bu durumdaki kişi temyiz gücünü kaybettiğinden dolayı istemli olmadığı kabul edilebilir.

İstemliliğini etkileyen diğer bir faktör ise hasta yakınları ve hekimin hasta üzerinde olan etkisidir. bilindiği üzere hekimlerin hastalar üzerinde oldukça ciddi etkileri söz konusudur. Kişi hasta olduğundan dolayı kendisini hekime teslim etmiştir ve onun söylediklerine güvenmek zorundadır. Hekim tıbbi müdahale konusunda bir hata yapabilir ve bu hatayı hastayı ötenaziye ikna etmekle örtebilir. Kişinin yakınları da maddi olarak kötü durumda iseler kişiyi ötenaziye ikna etmek için çaba gösterebilirler. Ancak şu göz ardı edilmemelidir ki “ötenazi sağlanan tedavinin ekonomik nedenlerle değil tıbbi nedenlerle yetersiz kaldığı durumda özgür bir seçimdir”¹¹⁶ İstemli ötenazi için tartışılması gereken başka bir nokta daha söz konusudur. Yaşama saygı ilkesi bunun en önemli yönlerinden biridir. Çünkü insan hakları evrensel bildirgesi dikkate alındığında insan yaşamı kutsaldır ve korunmalıdır. Ayrıca şayet istemli ötenazi sonucunda toplumda herhangi bir kişinin ölümüne razı olunursa ve buna göz yumulursa belirli bir süre sonra istemli ötenazi yasallaşabilir. Bu durumda ötenazi uygulamaları kontrolden çıkabilir.

2.3.3.2. İstem dışı Ötenazi (Non-Voluntary)

Kendisiyle ilgili kararını beyan etme yeterliliğine sahip olmayan hastanın yaşamına, tıbbî işlem uygulanarak son verildiği bir ötenazi çeşididir. Hasta bilinci kapalı, komada ya da bitkisel yaşam halindedir. Hastanın ölüm ve yaşam arasında seçim yapamadığı, iradesinin ne yönde olduğunun belirlenemediği durumlarda yakınlarının kararı ile uygulanan ötenazi türüdür.¹¹⁷ Bu durumda hastanın temyiz gücüne sahip

¹¹⁵ Çelik, 37

¹¹⁶ İnceoğlu, 167

¹¹⁷ Nur Centel, 114

olmaması, bilincinin kapalı olması veya yaşının karara verme durumunu açıklamaya yeterli olmaması söz konusudur. İstem dışı ötenazide hastanın yakınları veya kanunen hastayı temsil eden bir vasinin bulunmadığı durumlarda ise hastanın varsayılan iradesine başvurularak gerçekleştirilir. Burada hastanın iradesine varsayım yolu ile ulaşılır bu sebeple hasta kendi iradesini kendisi vermediğinden dolayı istemli ötenaziden bahsedilemez.¹¹⁸ İstem dışı ötenazi de hastanın temyiz gücüne sahip olmadığı ifade edilir. Bu yüzden de alınan kararda özerklik ve kendi kaderini belirleme hakkının göz ardı edilme ihtimali yüksektir. Örneğin akıl hastaları veya bebekler doğuştan temyiz gücüne sahip değildirler. Fakat hastalık ya da kaza nedeniyle bitkisel yaşama girmiş kişiler ise temyiz gücüne önceden sahip ancak sonradan temyiz gücünü kaybetmiş kişilerdir. Doğuştan temyiz gücü olmayan kişilerin ötenazi kararı alması imkânsızdır. Bu yüzden nihai karar bu kişiye bakmakla yükümlü kişiler tarafından alınacaktır ki bu özerklik ve kendi kaderini belirleme hakkına ters düşmektedir. Sonradan temyiz gücünü kaybetmiş kişiler için ise önceki söylemleri önemlidir. Yani önceki söylemlerinin kesin olarak ötenazi yönünde olduğunu kanıtlayan belgelerin olması şarttır. Fakat bu da özerklik ve kendi kaderini belirleme hakkı açısından sorun doğuracaktır. Çünkü önceki söylemlerini gösteren belgeler ne kadar kesindir? Ayrıca kişinin önceki söylemlerini ortaya koyarken olan durumu ile şimdiki durumunun aynı olması mümkün müdür?¹¹⁹ Genel olarak baktığımızda kişinin ölümle karşılaşmadan ölümü hakkında bir karar vermesi kolay gibi gözükebilir. Çünkü yaşanmayan bir durum hakkında varsayımlarla karar vermek daha kolay gelir. Oysa bu durumla karşı karşıya kalındığında verilecek olan karar daima zor olur. Yani bir kişi ölümle karşı karşıya geldiğinde ölümü seçme ihtimali daima düşüktür. Bu yüzden önceden verilen kararları baz almak sorun oluşturabilir.

İstem dışı ötenazi yapabilmek için olaya sadece özerklik açısından bakmak bazı sorunlara sebebiyet verebilir. Örneğin bitkisel yaşamda olan birini hayata döndürmek oldukça zordur ve o artık bir kişi de değildir. Dolayısıyla bu durumda bulunan hastalar normal insanların sahip olduğu hastalıklara sahip olamayabilir. Eğer sahip değillerse bu kişiler özerklik hakkından yoksun oldukları için bu gibi insanların yaşamının

¹¹⁸ Güven, 14

¹¹⁹ Gök, 64

sonlandırılması insan onuruna yakışır şekilde olmalıdır.¹²⁰ Demek ki istem dışı ötenazi ortaya konulduğunda tartışılan konular özerklik ve kişisel çıkarlardır. Ancak bu konu ne kadar tartışılrsa da her durumda ölümü seçmek oldukça zor ve kişisel bir karardır.

2.3.3.3. İstemsiz (Unvoluntary) Ötenazi

Hasta kendisiyle ilgili kararını beyan edebilecek durumdayken hastaya sorulmaması ya da hastanın aksine bir beyanı olduğu halde hayatına son verilmesidir. Ölümcül veya sakat olan hastalar bu şekilde iradelerine hiç başvurulmadan öldürülmektedirler. Böyle bir öldürmenin ötenazi ile tek ortak yanı öldürülen kişinin hasta olması ve ölümün de acısız olmasıdır. Ancak bu ötenazi olarak değil bir cinayet olarak kabul edilmelidir. Yaşamının son döneminde olan ancak durumunu bilmeyen kanser hastaları, doktorların hastalığı tabii seyrine bırakmaktan başka yapabileceği başka bir şey kalmamışsa hasta yakınları bilgilendirilerek hastaneden çıkarılmaktadırlar.¹²¹ Ülkemizde sıkça rastlanan bu uygulama ile hastalar hastanedeki profesyonel tıbbî bakımdan uzaklaştırılmış, evde sağlanan bakımla yaşamlarını sürdürmeye mecbur bırakılmışlardır. Bu durumdaki hastanın kararı sorulmamış, doktor, tıbbî verileri dikkate alarak kendisi karar vermiştir. Bu uygulamanın hastanın istemine bağlı olmayan bir pasif ötenazi olduğu açıktır. O halde istemsiz ötenazi bir tür cinayettir. Çünkü hasta ölümü istememesine rağmen onun ölümü gerçekleştirilmeye çalışılır. Düşündüğümüzde istemsiz ötenaziye ötenaziyle bağdaştıran tek nokta öldürülen kişinin hasta olmasıdır.¹²² İstemsiz ötenazinin tarihte yer alan en önemli örneği Nazi Almanya'sında yapılan katliamlardır. Çünkü hekimler öldürülen herkese ötenazi uyguladıklarını ifade etmişlerdir. Nazi Almanya'sında arı ırkı yaratmak için toplum içerisinde işe yaramaz insanları ayırıp ve okullarda eğitim gören çocuklara bile bu düşüncüyü aşılamışlardır.¹²³ Burada işe yaramaz diye ifade edilen kişiler ise aslında engelliler, yaşlılar ve ağır hastalardır. Ayrıca birtakım siyasi sebeplerden dolayı da ötenazi uygulamışlardır. Yani burada uygulanan ötenazi tamamen istemsizdir.

¹²⁰ Gök, 65

¹²¹ Çelik, 39

¹²² Özkara, 2015, 366

¹²³ Özkara,2015,366

2.3.4. Eylemin İçeriğine Göre Ötenazi Çeşitleri

Eylemin içeriğine göre yapılan bu tasnifte hekimin uyguladığı tıbbî müdahalenin doğrudan hastanın yaşamını sonlandırmaya yönelik olup olmaması dikkate alınmıştır. Dolaylı ve dolaysız ötenazi olmak üzere ikiye ayrılır.

2.3.4.1. Dolaylı Ötenazi

Dolaylı ötenazide amaç hastada belirgin bir etki yaratmaktır. Bu eylem sırasında hastanın ölümünün yaklaşacağı da öngörülür. Yani dayanılmaz ağrıları olan bir hastaya verilen yüksek dozda morfin, o an için hastanın acılarını azaltsa da onu ölüme daha hızlı yaklaştıracaktır. Ölmekte olan hastanın yaşam kalitesini arttırmak için bazı tıbbi müdahalelerin uygulanması gerekebilir, fakat bu müdahalelerin aynı zamanda yaşam kısaltıcı etkileri de varsa, bu durumda dolaylı ötenaziden söz edilebilir. Bu yolda etik sınırlarda kalabilmek için, ağrının hastanın hiç tahammül edemediği boyuta ulaşmış olması gerekir.¹²⁴ Ölmek üzere olan hastanın acılarını azaltmak ya da dindirmek üzere uygulanacak konsültasyon, bir başka açıdan ölüm hızlandıran bir etki ortaya koysa da, bu bağlamda gelişecek oluşumların fiili karar ve sonuçları en başta etik sorumluluk açısından hekimi bağlamaktadır. Hekimin bu eyleminden dolayı cezalandırılmaması için bu uygulamanın tıbbî müdahalelerde hukuka uygunluk için aranılan şartları taşımasının yanı sıra başvurulacak başka tedavi yönteminin de bulunmaması gerekir.¹²⁵

2.3.4.2. Dolaysız Ötenazi

Dolaysız ötenazide hekimin eylemi, doğrudan hastanın hayatını sonlandırmaya yöneliktir. Mesela, hekim hastasına öldürücü dozda potasyum enjekte ederek ölmesine neden olmaktadır. Dolaysız ötenazi, aktif ötenazi kavramının daha az kullanılmasıyla güncelliğini yitirmeye başlamış bir kavramdır.¹²⁶

¹²⁴ Gök, 65

¹²⁵ Hakan Hakeri, *Tıp Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012, 656.

¹²⁶ Oğuz, *Ötanaziye Etik Yaklaşım Tıp Etiği Açısından Yaşamın Son Döneminde Karar Verme Süreçleri, Medikal Etik (Doğum, Ölüm Süreçleri ve Yaşamın Anlamı)*, Edit: Hüsrev Hatemi, Hanzade Doğan, Yüce Yayın, İstanbul 2001, 64

2.4. ÖTENAZİ İLE İLGİLİ ETİK TARTIŞMALAR

Ötenazi kavramını ve genel hatlarını inceledikten sonra birde ötenaziye etik açıdan bakacak olursak bir takım tartışmalar mevcut olduğu görülecektir. Bazı yaklaşımlar ötenazinin etik açıdan kabul edilebilir boyutları olduğunu öne sürerken bazı yaklaşımlar ise ötenaziye etik açıdan yanlış bir eylem olarak ele alacaktır. Bu noktada ötenaziye uygulamalı etiğin biyo-tıp etiği kısmında ele almak mümkündür.

2.4.1. Tıp Etiği Ve Tıbbı Deontoloji

Sözlük anlamıyla “canlı etiği” demek olan biyo-etik, canlı bilimleri alanında insanın tutum ve davranışlarını iyi ve kötü yönden değerlendirmek amacıyla yapılan çalışmalardır. Canlı bilimlerinde meydana gelen gelişmeler etik kararlar alınmasını gerekli kılan yeni ve alışılmamış durumların doğmasına yol açmaktadır. Geleneksel tıbbi konularla tıp etiğini de içine alan biyo-etikin alanı daha kapsamlıdır. Biyo-etikin bir alt olarak bilinen tıp etiği insan sağlığı alanında olan tutum ve davranışları değerlendirme etkinliğidir. Biyo-tıp teriminin tercih nedeni ise bu kavramın tıp araştırmalarında giderek belirleyici bir işleve sahip olan biyolojiyi dâhil ederek günümüz tıbbının çok boyutlu ve karmaşık doğasını daha iyi vurgulayacağı kanısının mevcut olmasıdır.¹²⁷ Biyo-tıp etiğinin ilgilendiği bir takım sorunlar vardır. Bunlar kürtaj, ötenazi kalıtım malzemesinin manipülasyonu, insan üzerinde deneyler, yapay yollardan insan yaşamı üretme, organ nakli, bilgilendirme yükümlülüğü, etik kurallar ve tıbbi kaynakların dağılımındaki adalet problemidir. Bu problemlerden bazıları eskiden beri var olan etik problemlerdir, bir bölümü de günümüzün bilimsel, teknik ve sosyo-kültürel gelişmelerinin yarattığı etik problemlerdir. Bu konulardan bazıları henüz yanıtı verilmemiş çözümlenememiş dolayısıyla belli kurala bağlanmayan meseleleri içermektedir.¹²⁸ Biyo-tıbbın bu değer sorunlarına karşılık gelen bir kural önerebilmesi için ve açık uçlu sorunlara cevap bulabilmesi için baştan sona bir etik çalışması yapması zorunlu gibi gözükebilir.

Uygulamalı etiğin en önemli dal ya da alanlarının başında tıp etiği gelir. Uygulamalı etik hekimin hastayla arasında olan ilişkileri, hastaya karşı yerine

¹²⁷ Metin, 1

¹²⁸ Metin, 2

getirmekle yükümlü olduğu görev ve sorumluluklarını inceleyen bir etik türüdür. Tıp etiğinde esas olarak öne çıkan meslek etiğidir. Meslek etiği açısından bakıldığında tıbbın/hekimliğin, kendine etik ilkeler edinmiş ilk meslek grubu olduğu söylenebilir. Her meslek dalında söz konusu olduğu gibi tıpta da aynı mesleğin birer ferdi olarak hekimlerin, belli bir mesleki yaklaşım boyutu içerisinde etik görev ve sorumlulukları bulunmaktadır.¹²⁹ Dolayısıyla o teoride deontolojik bir etik anlayışı üzerine yükselen bir meslek etiği olarak tikel durum ve olgulardan ama daha önemlisi genel ve temel nitelikte birtakım ilkelerden meydana gelir. Tıp etiği sadece hekimi değil hastayı ve toplumu da kapsar. Tıp etiği bir tür hekimlik etiğine ek olarak hasta etiğiyle ve sosyal etikle birleşir. Buna göre sadece hekimin hastaya karşı görev ve sorumlulukları yoktur aynı şekilde hastanın da hekime karşı açık olması ve hekimin önerilerine uyması gerekir. Tıp etiğini bir meslek etiği olarak mümkün kılan ilk ve en önemli şeyin tıbbın kendine özgü bilim ve sanat karışımı olup doğrudan doğruya insan hayatıyla ilgili bir disiplin ya da meslek alanı olması ile ilişkili olduğu söylenebilir. Tıp etiğini gerekli kılan ikinci unsur ise söz konusu bilim sanat ve meslek alanında temel ilişkinin özellikle bilgi yönünden bir eşitsizlik ilkesinden meydana gelmesidir. Bu eşitsiz ilişkide taraflardan biri sahip olduğu bilgi ve yetenek bakımından tekerci ve dolayısıyla ayrıcalıklı bir konuma sahiptir.¹³⁰ Hekim hasta ilişkisinde söz konusu bilgi yetkinliğine sahip olan taraf elbette hekimdir. Aslında genel olarak baktığımızda bilgi ve bilgi aktarımı zaten kendi içinde bir ahlaki sorumluluk ve ahlaki problem teşkil eder. Bu durum en çok da hekimlik bilgisinde kendini gösterir. Bilginin ahlaki bir problem taşımamasının en önemli yönü failin ya da eylemde bulunanın yaptığı işle ilgili bilgiye sahip olmadığının ya da sahip olduğu bilgiyi yanlış veya zararlı bir şekilde kullanmasından kaynaklanır.¹³¹ İşte bu durumda diğer taraf yani hasta ona güvenmek veya onun bilgisini vicdanlı bir şekilde kullanıp kendisini aldatmadığına inanmak zorunda kalır. Görüşüne ve temin edeceği yardıma başvurulmuş hekimin kendisinin bilgi ve yetenek bakımından bir tekel konumunda bulunması onun kendisine ahlaki olmayan bazı çıkar ya da avantajlar sağlamasına yol açabilir. Hekim sağlayacağı tedavi için aşırı yüksek ücretler talep edebilir veya gereksiz birtakım masraflı tedavi tercihlerinde bulunabilir. İşte bu durum hekim ile hasta arasında kurulması gereken sağlıklı ilişkileri

¹²⁹ Erdem Aydın, *Tıp Etiğine Giriş*, Pegem Yay., Ankara 2001, 17

¹³⁰ Ahmet Cevizci, *Uygulamalı Etik*, Say Yay., İstanbul 2013, 71

¹³¹ Cevizci, *Uygulamalı Etik*, 73

de zorlaştırır. Tıp veya hekimlik etiğinin gündeme geldiği yerde asıl bu noktadır. Tıp etiğinin hekimin bilgisel üstünlüğünü ve tekel olma durumunu kötüye kullanmasını önlemek amacıyla geliştirilmiş ilke ve kurallar bütününden meydana geldiği söylenebilir.¹³²

Tıp etiğini açıkladıktan sonra sıklıkla birbirinin yerine kullanılmakla beraber aralarında ince ve önemli farklar bulunan tıbbi deontoloji ve tıp etiği terimlerinin sınırlarının belirlenmesi de konumuz bağlamındadır. İlk defa 19. Yüzyılın ilk yarısında Jeremy Bentham tarafından kullanılmış olan deontoloji kelimesi eski Yunancadan gelen ve yükümlülükler teorisi şeklinde çevrilen bir kavramdır. Çalışmamızın ilk bölümünde deontoloji kavramını ve deontolojik etiği geniş bir perspektifle ele almıştık. Bu yüzden doğrudan tıbbi deontoloji kavramına geçebiliriz. Hekimlikte “hekimin mesleki etkinlikleri sırasında bilmek ve uymak zorunda olduğu yasal ve ahlaki yükümlülükleri özellikle hastalarına ve meslektaşlarına karşı uyması gereken ödevleri içeren bilgiler tıbbi deontoloji olarak adlandırılır.”¹³³ Böylece tıbbi deontoloji tıp mesleğinin onurunu, meslekte meydana gelen birtakım durumları ve onları belirli kalıplarda davranmaya zorlayan hizmet ideallerini güvence altına almaya çalışan yasal ve ahlaki yükümlüdür.

Tıbbi etik hekimin seçim yapmak zorunda olduğu durumlarda meydana gelen tutum ve davranışları inceleyen bir disiplindir. Biyo- teknoloji alanındaki yeni ve hızlı gelişmeler ve her yeni buluş, yarattığı olumlu olumsuz etkileriyle tıpta yeni değer sorunları tartışmasına yol açmaktadır. Ortaya çıkan normatif sorunlar tıbbi deontolojinin ötesinde henüz kurala bağlanmamış çözümler gerektirmekte ve hemen biyo-tıp etiğinin konusunu oluşturmaktadır. Böylelikle deontolojide esas olan tespit edilen kurallara uymak ve o kuralları yeni nesillere aktarmaktır. Biyo-tıp etiğinde önemli olan nokta değer ve ilkelerin analizi ve yorumu ve tartışılması gibi geniş bir etkinliği içine alır.¹³⁴ Yani tıbbi etiğin geniş olan bu anlamı deontolojinin de konularını kapsar. Çünkü etiğin üzerinde çalıştığı sorunlar çözüme kavuştuğunda ve kuralları belirlendiğinde söz konusu olan bu bilgiler artık deontolojinin de konusu haline gelmiş olur. Tıbbi deontoloji hekimlerin meslek etkinlikleri sırasında uymakla yükümlü oldukları sosyal kuralları ödev ve yükümlülükleri içerir. Tıbbi deontoloji sahasındaki meslek kuralları hem yazılı

¹³² Aydın, 18

¹³³ Metin, 4

¹³⁴ Metin, 6

hem de yazısız olarak karşımıza çıkabilir. Deontoloji alanı ile tıbbi etik çoğu kez özdeş konuyu ele alsalar da birbirlerinden farklıdır.

2.4.1.1. Tıp Etiğinin Temel İlkeleri

Kişinin herhangi bir etik yargıya varabilmesi için birtakım temel ilkelere ihtiyacı vardır. bu ilkelere ulaşmanın yolu ise tümdengelimsel yöntemle mümkündür. Yani genel olan önermelerden özel sonuçlara ulaşma işlemidir. Bu önermeler çağlar boyunca insan toplumlarının yarattığı normlar ve bunların yaratılma mekanizmalarını incelerken elde etmiş olduğu temel bilgiler olarak değerlendirilebilir. Bu bilgiler ister hukuk, isterse ahlak olarak adlandırılınsın norm oluşturma etkinliğinin yapısını açıklamakta ve bu sistemlerin iç mantığını tanıtmaktadır.¹³⁵Hekimler tıbbi etik sorunlarının çözümü aşamasında bu ilkeleri baz alarak açıklamaya çalışmışlardır.

2.4.1.1.1. Dürüstlük İlkesi

Dürüstlük ilkesi tıbbi etiğin çeşitli uygulama alanlarında görülmekle beraber her birinde merkezi bir konuma sahiptir. Hekim ve hasta ilişkisi üzerinden bu ilkeyi düşündüğümüzde hiçbir etik kural hekime hastasını aldatma hakkı tanımamaktadır. Hekim uygulayacağı tanı ve tedavi söz konusu olduğunda hastayla arasında olan sözleşmeye bağlı kalmalı ve ona göre davranmalıdır. Çünkü her türlü ahlakın temelinde toplumsal sözleşme vardır ve herkes ona uymak zorundadır. Hastalık ortaya çıktığı zaman hekim hastasına bu kötü gidişatı bir idam hükmü gibi açıklamaması gerekir. Batı kültüründe bu durumu hastadan gizlemek hekime bir sorumluluk getirirken, bizim yasal düzenlemelerimiz bu durumun hep hastaya sadece hissettirilmesini ama yakınlarına açıkça söylenmesini gerekli kılmaktadır.¹³⁶ Doğruluk insanlar karşısında gösterilen saygının bir karşılığı olarak beklenir. İnsanlar kendilerine yalan söylenilmemesini isterler. Çünkü bu insan olarak en doğal haktır. Birçok kültürde doğruluk, insanların birbirlerine olan güvenlerinin temel taşıdır.

¹³⁵ Berna Arda, *Tıbbi Etik Temel Kavramlar ve Mesleki Sorunlarımız*, Türk Toraks Derneği, 158

¹³⁶ Berna Arda, 158

2.4.1.1.2. Yarar İlkesi

Tıp etiğinde bu ilke herşeyden önce yararlı olmayı öngören bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Yararlı olmak eylemi tıp etiği açısından başkalarına yardım etmeyi ve yararlı olmayı yükümlülük olarak sunmaktadır.¹³⁷ “Faydalı ol” buyruğuyla ifade edilen ilke, tıbbın hastanın iyilik ve yararını en temel değer olarak alan bir bilim ve sanat dalı, insana yitirdiği sağlığını iade eden kutsal bir meslek olduğunu ifade eder.¹³⁸ Tarihsel açıdan bakıldığında yararlılık ilkesi Hipokrat’dan gelmektedir. Hipokratik etikte yer alan “*öncelikle zarar verme*” ilkesi yararlı olmayı amaçlar. Söz konusu yükümlülük kapsamında amaçlanan şey, bir eylemin olumlu sonuçlarının olumsuz sonuçlarına ağır basması ya da en azından bu durumu dengede tutabilmektir. Böylece bireysel eylemlerin niteliğindeki yarar yönündeki olumlu sonuçlar artış gösterirken, zarar verici olumsuz sonuçları ise olabildiğince azalacaktır. Bununla birlikte bireyin eylemleri ne kadar olumlu ve yararlı sonuçlara koşullanmış olursa olsun bu yararlı sonuçlar bazen istenmeyen olumsuz sonuçlara da sebebiyet verebilir. Buna göre bu ilke çerçevesindeki tutum ve davranışlarımız “mutlak yararlı olmak” ile “yarar ve zararın dengelenmesi” koşullarıyla şekillenebilir.¹³⁹ Hekimliğin özel ve bir anlamda kutsal bir meslek olarak atfedilmesini temin eden şey de bu yarar ilkesidir. Yani hekimin kendisini insanların iyiliğine faydasına ve sağlığına adanmasıdır. İşte bu yüzden tıp etiği alanında çalışan pek çok araştırmacı, söz konusu yarar ilkesinin tıp etiğinin en temel ilkesi olduğunu öne sürerken, bununla öncelikle tıbbın tek amacının tedavi ve hastaları iyileştirmek olduğunu dile getirirler.¹⁴⁰

Tıp etiği konusunda tartışılan kavramlardan bir diğeri de paternalizmdir. Bu anlayışa göre hekim çare arayan hastasına sahip çıkmalıdır. Hasta için en doğru olan kararı belirlemeli ve tecrübelerini aktarmalıdır. Paternalizm ile yararlılık ilkesi birçok noktada birleşir. Buna rağmen her ikiside ayrı şeyler olarak ifade edilir. Yararlılık ilkesinde hasta yararına veya en azından ona zarar vermeme durumuna karşılık gelen davranışlar söz konusu olmalıdır. Buna mukabil paternalizm’de hekim hasta için en iyi

¹³⁷ Necati Ersoy ve Erdem Aydın, “Tıbbi Etikte Özerklik ve Özerkliğe Saygı İlkesi”, *Tıbbi Etik Dergisi*, İstanbul 1994, Sayı 2, 57.

¹³⁸ Cevizci, *Uygulamalı Etik*, 80

¹³⁹ Tom Beauchamp, James Childress, *Principles of Biomedical Ethics*, 4 th edition, New York 1994, 24-25 vd.

¹⁴⁰ Cevizci, *Uygulamalı Etik*, 81.

kararı vermekle yükümlüdür çünkü hekim bilgi sahibidir ve tıbben hasta hekimden daha iyi bilemez. Bu açıdan bakarsak paternalizm onayı olamadan kişinin özerklik alanına müdahale etmektir.¹⁴¹ Yani herhangi bir tıbbi müdahalede bulunurken hastanın onayı alınmadan en iyisini hekimin bildiği varsayımına dayanarak ortaya çıkan durumdur.

2.4.1.1.3. Zarar Vermeme İlkesi

Zarar vermeme ilkesinin kaynağını tıpkı diğer ilkelere olduğu gibi, Hipokratik tıp etiğinde bulabilmek mümkündür. İlkeyle, elbette hastaya gereksiz müdahalelerde bulunulmaması gerektiği anlatılmak istenir. İlkenin kendisinde geçen “öncelikle” ifadesi, pek çok araştırmacıyı temel ilkenin yarar ilkesinden ziyade zarar vermeme ilkesi olduğunu düşünmeye sevk etmiştir. İlke hekimin hastaya zarar vermemenin ona iyilik yapmaktan veya yarar sağlamaktan çok daha önemli olduğunu anlatmak ister. Bununla da hekimlerin hastalarına iyi geleceğini düşündüğü eylemlerde bile hastaya hiçbir zarar vermeyeceğini kesin olarak bilmedikleri ve başarısı tam olarak kanıtlanmamış tedavileri uygulamamaları gerektiği anlatılmak istenir. Zarar vermeme ilkesi hekimlerden “tedavi çok başarılıydı ama hastayı kurtaramadık” demek zorunda kalmamalarını talep eder. Hekim sadece zararlı olduğunu bildiği veya hastaya zarar vermemesi muhtemel tedavileri uygulamamakla yetinmemelidirler.¹⁴² Özetle zarar vermeme ilkesi hastanın yararına olduğu düşünülen tedavilerin veya müdahalelerin vereceği zarar göz önünde bulundurularak en aza indirgenmeye çalışılması anlamını taşır.

2.4.1.1.4. Özerkliğe Saygı İlkesi

Tıp etiğinde yaralılık ilkesinin en önemli etik değer olduğu yüzyıllar boyunca kabul görmüş bir durumdur. Fakat özellikle 1960’ların sonlarında bu durum giderek azalmaya başlamıştır. Ortaya çıkan yeni durumda ise hekim yalnızca tıbbi yönden hastanın yararını gözetmeyip onun özerk bir birey olmasından kaynaklı olarak da haklarını kullanma fırsatı tanıyacaktı. İşte bu olgu “özerkliğe saygı ilkesi” olarak bilinir.¹⁴³ Bu ilkenin hekim tarafından doğru bir şekilde uygulanma durumu ise hekimin tıbbi müdahale sırasında hastanın kişisel haklarına dikkat etmesiyle mümkün olur. Bu

¹⁴¹ Ersoy ve Aydın, 60.

¹⁴² Cevizci, *Uygulamalı Etik*, 81.

¹⁴³ Ersoy ve Aydın, 71.

durum hem hastanın tıbbi müdahale sırasında daha az zarar görmesine sebep olur hemde hekim- hasta ilişkisini daha sağlıklı kılar.¹⁴⁴ Çünkü kişi uygulanacak tedaviye kendi özgür iradesi ile karar vermiştir. Dolayısıyla hekimin herhangi bir zorlama durumu söz konusu olamaz. Tarihsel yönden tıp etiğinde dikkat çekilecek önemli birkaç nokta söz konusu olabilir. Fakat özellikle özerkliğe saygı ilkesi ileride belki de tıp etiğinin en önemli tarihsel dönüş noktası olarak konumlanacaktır. Hasta herhangi bir rahatsızlığının iyileşmesi amacıyla hekime başvurulduğu zaman hekim ve hasta arasında üstü kapalı bile olsa bir tür sözleşme durumu mevcut olmaktadır. Adının konulup konulmaması önemli değildir. Bu sözleşme de esas olan hastanın zarar görmesi ve yararından asla vazgeçilmemesidir.¹⁴⁵Fakat hastanın yararı söz konusu olduğunda elbette farklı yarar anlayışları ortaya çıkmaktadır ve yeni yorumlama şekilleri kazanmaktadır.

Ağrı ve acıdan kaçınması ve iyileşip yaşamını devam ettirmesi konusunda hastaların adına doğrudan sorumluluk almaları toplum açısından hekimliği olduğu oldukça önemli sayan bir meslek grubu haline getirmiştir. Hekimlere duyulan güven artmıştır. Çünkü hastaların ağrılarını dindirme acılarını azaltma yetisine sahip olan tek kişi hekimdir. Hekim her durumda hastasının yararına davranmak zorundadır ve Hipokrat Andı'nda da “ kendi hüküm ve yetenek bilgisi doğrultusunda hastanın yararına olacak diyet uygulayacağım.”ibaresi yer almaktadır.¹⁴⁶ Bu ifadeyi yorumlayacak olursak aslında yine hastanın yararına olan şeyleri yalnızca hekim bilebilir durumu çıkmaktadır. Hekimlerin hastalarının yararına olan çabaları bugün de hala varlığını devam ettirmektedir. Fakat değişen dünya koşullarından dolayı bu ilkeye olan bağlılık artık yeterli gelmemektedir. Görüldüğü üzere, yeni ilke ve değerler hekim-hasta ilişkisinde de kendini göstermekte ve yeni diyebileceğimiz birtakım etik değerler ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla yarar ilkesi artık mutlak ve nihai ilke konumundan çıkarılmaktadır.¹⁴⁷

İngilizce'de özerklik anlamında kullanılan "Autonomy" Eski Yunanca'dan gelme bir sözcüktür. Bu sözcük Yunanca'da "kendi-kendine" anlamına gelen "autos" ile kural,

¹⁴⁴ İzzet Özgenç, *Tıp Etiği Ve Cezai Sorumluluk*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Konya 2004, 15

¹⁴⁵ Özgenç, 16

¹⁴⁶ Aydın, *Ahlak Felsefesi Ders Notları*, 45

¹⁴⁷ Aydın, *Ahlak Felsefesi Ders Notları*, 46

yönetim ya da yasa anlamlarına gelen "nomos" sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Özerklik sözcüğünün bugün anladığımız anlamda kullanılmasının tarihsel ilk örneklerini Eski Yunan kültüründe görüyoruz. Burada özerklik, Yunan şehir devletlerinin, herhangi bir dış baskı altında kalmadan kendi kural ve yasalarını yapabilme ya da kendi-kendini yönetebilmeleri anlamında kullanılmaktaydı.¹⁴⁸ Özerklik kavramının diğer kullanım alanlarından biri de elbette “hasta özerkliğine saygı” ilkesi çerçevesinde ortaya çıkan tıp etiği alanıdır. Özerklik kavramının tıp etiğine girmesi tesadüfi veya bilinçli bir etkinlik değildir. İnsan ilişkilerinin varlığı sebebiyle ortaya çıkan bir kavramdır. Batı dünyasında özellikle insan haklarına ve insana verilen önem sonucunda ortaya çıkmış bir kavram olarak da değerlendirilebilir. Bunun en önemli çıkış noktası ise kişilik haklarının gelişmesidir. Bu değişim ilk olarak batı dünyasında ortaya çıkmış fakat daha sonra diğer dünya ülkelerine de yansımıştır. Bu değişime yol açan en önemli etmenler ise demokratik katılım, kitle iletişim araçları, yaşamın her alanında otomatik eğilimlere karşı takınılan şüpheli tavır ve daha saymadığımız birçok etmenin varlığıdır.¹⁴⁹ Bu bağlamda değerlendirmeye alındığında üst otoritelerden veya çeşitli yetki ve makamlardan şahıslara saygı göstermeleri ve bu saygıyı korumaları beklenir.

Bir kişinin “özerkliği”nden söz etmek o kişi açısından kendi yetilerini akılsal bir düzlemde seçmekle ve eylemde bulunmakla mümkün olur. Özerk birey; herhangi bir zorlama ve baskı altında kalmadan kendi başına düşünebilme ve kendisi hakkında meydana gelen olaylarda bağımsız bir biçimde karar verebilme yetkinliğine sahiptir. Bu yeterlilik ve yetkinlik çerçevesinde yapılan özerk eylem ve seçimler, çağdaş dünya insanında bulunması beklenen bireysel değerlerin ön koşullarından biri olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁰ Bütün bu olaylar ışığında ortaya çıkan diğer bir konu çevre koşulları içinde insanın bu koşullardan nasıl etkilenmemesidir. Çünkü özerk bir kişiden söz edebilmek ancak kişi tamamıyla kendi iradesiyle karar verdiğinde mümkün olur. Kişi özerkliği tartışması içerisinde yer alan bir başka öge “yeterlilik”dir (competence). Yeterlilik bu çerçevede, dış bir baskı olmaksızın serbest bir biçimde karar

¹⁴⁸ Cevizci, *Uygulamalı Etik*, 82

¹⁴⁹ Aydın, *Ahlak Felsefesi Ders Notları*, 48

¹⁵⁰ R. Gillon *Autonomy and consent*. In: Lockwood M, ed. *Moral dilemmas in modern medicine*. Oxford University Press, New York 1988, 111-25, 295.

verebilmektir.¹⁵¹ Ancak bu koşullar sağlandığı takdir de kişiyi yeterli olarak ifade edip özerk bir birey konumuna getirebiliriz.

2.4.1.1.5. Adalet İlkesi

Günümüzde tıp etiğinde önemli olan ilkelerden biri de adalet ilkesidir. Adalet kavramı birçoğumuz açısından sadece hukuk alanında kullanıldığı sanılan bir ilke gibi gözüksede böyle bir varsayım elbette kabul edilebilir değildir. İnsan ve toplum yaşamının en ince noktaları bu kavramla örülmüştür. Günümüzde adalet kavramının kullandığı bir başka alanda tıp etiği alanıdır. Adalet sözcüğünün taşıdığı anlam yükü “doğruluk”, “hak etme”, “hak kazanma” gibi anlatımlarla dile getirilse bile gerçekte bunlar arasında anlam ayrılıkları söz konusudur.¹⁵² Bunlarının her birinin tek başına adalet kavramının anlamını tamamen taşıdığı söylenemez.

Sağlık alanında söz konusu olan adalet ilkesi tıbbi kaynakların herkese, özellikle ihtiyaçlara göre eşit ve adil dağılımını gerekli kılar. Bu ilke, sağlık çalışanlarının kaynakların dağılımıyla ilgili karşılaştıkları bazı sorunlara da çözüm getirir. Adalet ilkesinin sağlık alanında yaşama geçirilmesi kuşkusuz ilk olarak mevcut kaynakların bu işlerde adil kullanılmasına ilişkindir. Burada etik yönünden sorun olarak gözüken nokta, gerek devlet düzeyinde, gerek halk sağlığı uğraşlarında, gerekse tedavi edici sağlık kurumlarında tıbbi kaynakların birey ve topluma adaletli biçimde nasıl paylaşılacağıdır?¹⁵³ Tıbbi olanaklar sağlanırken bazı bireylere ayırım gözetilmesi kişinin sağlık hakkını zedelemektedir. Bu yüzden devlet düzeyinde bunun ner kadar adil olduğu tartışılan bir konudur. Ekonomik olarak bakacak olursak kaynakların zaten sınırlı olduğu açıktır. Dolayısıyla burada önümüze çıkan en büyük engel devletin bu sınırlı olan kaynakları bireylere hangi ilkere dayanarak dağıttığıdır. Çünkü sağlık hakkı her bireyin yasal ve yegane hakkıdır hiçbir gerekçeyle bireylerden alınamaz. Bu durumda bu sınırlı kaynak ve adillik durumunu bir örnekle açıklayacak olursak mesela bir yoğun bakım ünitesi düşünüldüğünde bulunan yatak sayısı ve yaşam destek üniteleri oldukça sınırlı sayıdadır. Bu sınırlılık içinde yoğun bakım ünitesinden faydalanmak isteyen birçok hasta olduğunu varsayarsak hamgisinin yoğun bakıma konulup

¹⁵¹ Gillion, 295-296

¹⁵² TL Beauchamp, L. Walters, *Contemporary Issues in Bioethics*. 3th ed, Wadsworth Inc, Belmont California 1989, 90.

¹⁵³ Cevizci, *Uygulamalı Etik*, 86-87

konulmayacağı oldukça müphem bir durumdur.¹⁵⁴ Bu durumu açığa kavuşturmak ise yine ancak adalet ilkesini layığı ile sunmakla mukabildir.

2.4.1.1.6. Gizlilik İlkesi

Tıp etiğini belirleyen son ilke gizlilik ilkesidir. Gizlilik ilkesi, her ne kadar birçok sağlık kuruluşunda neredeyse her gün çiğnense de , Hipokrat Andın'da geçecek kadar temel bir ilkedir. İlkeye göre, hekim hasta arasında hastaya ait bilgilerin paylaşılması anlamında “hekim- hasta mahremiyeti” diye adlandırılabilir olan mahrem bir ilişki oluşur ve söz konusu mahremiyet, hastayla ilgili tüm bilgilerin bu iki kişi arasında kalmasını gerektirir.¹⁵⁵Gizlilik, yani hekime ve sağlık personeline verilen kişisel bilgilerin hastanın rızası olmadan başkalarına verilmemesi veya başkaları tarafından bilinmemesidir. Mesleki gizlilik sadece özerklik bakımından değil fakat saygı açısından da oldukça önemlidir. Burada mevcut olan gizlilik ilkesi hekim ile hasta arasındaki güven açısından da oldukça önemlidir.

2.4.2. Ötenaziye Destekleyen Görüşler

2.4.2.1. Hastanın Özerkliğine Saygı İlkesi

Tıp etiğinin üzerine temellendirildiği, Hipokratik geleneğe dayalı “yararlılık”, “zarar vermeme”, “özerklik” ve “adalet” ilkeleri vardır.¹⁵⁶ Bu ilkelerden özerklik ilkesi gereğince kişi kendisi ile ilgili olarak özgürce düşünebilme karar verme ve eylemde bulunma hakkına sahiptir.¹⁵⁷Hastanın özerkliğine saygı ilkesini gerçekleştirmenin en etkili yolu aydınlatılmış onamdır. Hastanın, hastalığının tanısı, tedavi yöntemlerinin içeriği, olağan ve olağandışı sonuçları konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir. Hasta kararını bütün süreçleri anlayarak, maddî veya manevî hiçbir baskı altında kalmadan kendi iradesiyle vermelidir.¹⁵⁸Hastanın tedaviye onay vermesi, reddetmesi veya başlanmış tedaviyi yarıda bırakma kararı özerkliğe saygı ilkesinin başta gelen

¹⁵⁴ Aydın, *Ahlak Felsefesi Ders Notları*, 58-63

¹⁵⁵ Recep Akdur ve Erdem Aydın, *Tıbbi Etik ve Meslek Tarihi*, Songür Yay., Ankara 2003, 164

¹⁵⁶ Kutay Akpir, “*Yoğun Bakım Hastalarında Hasta Değeri ve Devamı ile İlgili Kararın Verilmesi*” Medikal Etik (Doğum, Ölüm Süreçleri ve Yaşamın Anlamı), Edit: Prof. Dr. Hüsrev Hatemi, Dr. Hanzade Doğan, Yüce Yayım, İstanbul 2001, 29

¹⁵⁷ Çelik, 46

¹⁵⁸ Oğuz, Yasemin, *Özerkliğe Saygı İlkesi, Deontoloji Ders Notları*, Ankara 1996, ss. 51-52.

öğeleri arasında yer almaktadır. Hastanın özerklik hakkını kullanabilmesi için belirli bir yeterlilik düzeyinde olması gerekmektedir. Hukukî açıdan bu yeterlilik düzeyi kişinin içinde bulunduğu durumu kavrayıp karar verebilecek durumda olması yani temyiz gücüne sahip olmasıdır. Bilinci kapalı, akıl hastası veya acil müdahaleyi gerektiren durumlarda olan hastanın özerkliği, yararlılık ilkesi gereğince göz ardı edilebilir. Kişinin kendi geleceği konusunda karar verme hakkına sahip olduğunu ve bu hak nedeniyle tedavi olmayı reddetme ya da başlamış bir tedaviyi durdurma hakkının olacağını söyleyerek pasif ve dolaylı ötenazinin suç olarak kabul edilmeyeceğini söyleyenlerden de söz edilebilir. Hastanın özerkliğine saygı ilkesi, istemli ötenazinin ahlaksal bakımdan meşru gerekçesinin kaynağını oluşturduğu iddia edilirken, istem dışı ötenazinin gerekçesinin insana özgü bir yaşamı sağlayabilecek yeteneğe hiç sahip olmaması veya bu yeteneği kaybetmesidir.¹⁵⁹ Bu görüşe göre, kişi her ediminden dolayı sorumlu ise kendi bedeni ve yaşamı üzerinde karar verme hakkına sahip olmalıdır.¹⁶⁰ Bu hakka göre, kişi kendi yaşamı üzerinde tasarruf yetkisine sahiptir. Yani ne zaman, nasıl öleceğine kendisi karar verebilecektir. Tedaviyi reddeden ya da yarıda kesilmesini isteyen bir hastanın isteği doğrultusunda hareket eden hekimin cezalandırılmaması düşüncesi bu hak ile açıklanmaktadır. Ceza Hukukçusu Ünver'e göre, "bir kimsenin açıkladığı veya varsayılan rızasına karşı bir biçimde hastanın suni olarak beslenmesi hareketleri, hastanın beden bütünlüğüne ve kendi geleceğini bizzat belirleme hakkına karşı hukuka aykırı bir saldırıyı ifade eder."¹⁶¹ şeklinde belirttiği görüşleriyle hastanın kendi geleceğini belirleme hakkına destek çıkmaktadır. Hasta kendi geleceğini belirleme hakkına sahip olmadığı takdirde rıza durumuda ortadan kalkabilir.

2.4.2.2. Yaşamın Niteliği İlkesi

Laik bakış açısına sahip olanlarca ortaya atılan yaşamın niteliği ilkesi, yaşamın kendinden bir değere sahip olmadığı bu değerlin yaşamı yaşam yapan şeylerle birlikte bir değere sahip olduğu düşüncesine dayanmaktadır.¹⁶² Yaşamın niteliği tezi, "yararcı düşünce" tarafından savunulmaktadır. Kişi tedavisi olmayan hastalığı nedeniyle acılar içerisinde hayattan zevk almıyorsa, yaşaması daha acı sonuçlar doğuruyorsa ötenazi

¹⁵⁹ Erol Kuyurtar, "Ötanazi Üzerine Kısa Bir Tartışma", *Felsefelogos*, Sayı 33-34, 2007, 1.

¹⁶⁰ Çelik, s.47

¹⁶¹ Çelik, s.47

¹⁶² İnceoğlu, 91.

ahlâkî açıdan gerekli bulunmaktadır.Ötenazi uygulamasını haklı çıkaracak temel düşünce, ölümün ölecek insan için bir kazanım veya onun esenliğini sağlayan bir durum olarak algılanmasıdır. Buradaki kazanım veya esenlikten anlaşılması gereken şey, bazı insanlar için yaşamlarını belli koşulların altında sürdürmenin hemen ölmekten daha kötü bir durum olduğudur.¹⁶³Bu nedenle ötenazi durumunda meseleye ölen kişinin perspektifinden bakılması ötenaziye cinayet, katliam, idam etme gibi diğer öldürme eylemlerinden ayıran temel özelliştir.¹⁶⁴Yaşamın niteliğinden hareket eden bu yaklaşıma göre, insan sadece yaşam hakkına değil aynı zamanda onurlu bir yaşam sürdürme hakkına da sahiptir. Acılar içerisinde sağlığını geri kazanma umudu olmadan başkalarına muhtaç bir şekilde yaşamaya mecbur olmak, insan onurunu zedelemektedir. Bu durumdaki hastalar tedavi olmaktan ziyade ölümü geciktiren tıbbi uygulamaları reddederek onurlu bir şekilde ölmek isteyebilmektedirler. Yaşamın onurlu diye ifade edebileceğimiz niteliğini kaybettiğinde kişiye ölme hakkı tanınması gerekmektedir.¹⁶⁵

İyi bir yaşam, bireylerin kişisel bütünlüklerini kendi kararlarıyla ifade edebildikleri yaşamdır. İyi bir ölümün nasıl öldüğünü ve ölme zamanını da kapsamaktadır. Devlet kişilerin kendi bütünlüklerine saygı göstermeli ve onları kendi yaşam tarzlarıyla çatışan bir ölüme mecbur etmemelidir. Bir kimse makinelere bağlı olarak haftalarca sadece biyolojik canlılığını sürdürmeyi kötü olarak ifade edip bu durumu kabul etmeyebilir. Ancak hastanın vereceği bu karar sadece kendi otonomisine bağlı olmalıdır. Yaşamaktansa ölmesinin kendisi için daha iyi olacağı düşüncesine kaynaklık eden en önemli nedenlerden biri şüphesiz tıp teknolojisinin çok hızlı gelişmiş olmasıdır.Gelişen teknoloji nedeniyle hastalar aylarca belki de yıllarca canlı tutulabilmektedir. Bu canlı tutulma durumunda hastanın vücut fonksiyonlarının bir bölümü işlevini görmemekte; işlevini gören organlar ise bu kimsenin hastane ortamından bağımsız bir yaşama sahip olması için yeterli olmamaktadır. Bu durumda hastanın canlı olup olmaması tıp biliminin teknik terimleri tarafından belirlenir hale gelmiştir. Kuşkusuz birçok durumda bu teknoloji insanların yaşamlarına yeniden dönmelerini sağlamaktadır. Ancak bazı durumlarda ise, hastaların sadece ya ölme süreçlerini uzatmakta ya da hastaları süresiz bitkisel hayatta veya koma gibi durumlarda

¹⁶³ John Harris, *Hayatın Değeri (Tıp Etiğine Giriş)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998, 119.

¹⁶⁴ Erol Kuyurtar, “Ötanazinin Ahlaksallığı” *Felsefelogos*, sayı 32, 2007, 3

¹⁶⁵ Özen-Şahin, 22.

tutmaya yaramaktadır. Bu durumda ölümün tam olarak hangi aşamada gerçekleştiği de belirsizleşebilmektedir.¹⁶⁶

2.4.2.3. Merhamet İlkesi

Acılarına çare bulunamayan bir hastanın yaşamını sona erdirmenin vicdani bir yükümlülük olduğunu savunan bu görüşe göre hekim hastasının hayatına adam öldürmek amacıyla değil de acılarına son vermek amacıyla müdahale ettiği için bu eyleminden dolayı cezalandırılmaması gerekmektedir.¹⁶⁷ Kişinin acılarından kurtarılmasına ve huzurlu bir şekilde ölmesine yardım etmenin ahlâkî bir ödev olduğunu iddia edenler dolaylı ötenazi haricinde direk tesir edecek bir yöntem ve hareketle hastanın yaşamının sonlandırılması gerektiğini savunmamaktadırlar. Hekimin hastasına karşı yerine getirmesi gereken görevleri vardır. Hekim tedavi edip iyileştirmek zorunda olduğu gibi aynı zamanda hastasının ıstıraplarının da dindirmelidir. Hekimin merhamet hissiyle hastasının acılarına son vermeyi amaçlayarak ötenazi uygulamasını, kişinin beden bütünlüğüne zarar verme kastıyla gerçekleşen adam öldürme fiilinden ayırmak gerektiği savunulmaktadır. Merhamet, sınırlarının çizilmesi mümkün olmadığı için kişiden kişiye farklılık gösteren sübjektif bir kavramdır. Merhamet saikiyle öldürme halleri ve diğerlerini birbirinden ayırt etmek güçtür.¹⁶⁸ Oysa ötenaziyi savunan ve suç olmaktan çıkması gerektiğini söyleyenlerin en önemli gerekçelerinden biri merhamettir. Çünkü merhamet ilkesinde hekimin hastasına herhangi bir kasti durumu söz konusu olmadığından dolayı ötenaziyi savunmaktadırlar.

2.4.3. Ötenaziye Karşı Çıkan Görüşler

2.4.3.1. Yaşamın Kutsallığı İlkesi

Yaşamın kutsallığı tezi dini kökenli bir olgudur. İnsan yaşamının diğer bütün canlıların yaşamlardan daha üstün ve değerli olduğu ilkesi üzerinden yola çıkarak madem ki insanı yaratan Tanrı ise Tanrı'nın emirlerine uyulmaması ve onun hakimiyet alanına müdahale edilmesi kabul edilemez. Oysa ötenazi eylemi dini kökenli olarak

¹⁶⁶ Kuyurtar, "Ötenazinin Ahlaksallığı", *Felsefelogos*, sayı 32, 3.

¹⁶⁷ M. Muhtar Çağlayan, "Ötenazi ve İntihar", AD., sayı 1, Ankara 1966; s. 10; Sevim Tunç, "Ötenazi", Ankara Barosu Dergisi, sayı 2, 1955, 702.

¹⁶⁸ Çelik, 51

düşünüldüğünde Tanrı'nın alanına bir müdahale gibi gözükebilir.¹⁶⁹Yaşamın kutsallığı tezini savunanlar, yaşama hakkının kişinin sahip olduğu ve üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği bir hukuksal değer olmadığını söyleyerek ötenazinin bütün türlerini reddetmişlerdir. Üzerinde kişilerin tasarruf yetkisinin olmadığı yaşama hakkı Tanrı'ya aittir ve Tanrı'nın verdiği canı yine kendisi alacaktır.¹⁷⁰ Tek Tanrılı dinlerin şekillendirdiği yaşamın kutsallığı tezine göre masum bir insanın kasıtlı olarak öldürülmesi suçtur. Yaşama böylesine kutsiyet atfeden bu yaklaşıma göre, hastanın kendisi ya da bilinci kapalı olması halinde yakınları ötenazi talep edemez. İnsan kendiliğinden ölene kadar sağlığını korumaya çalışarak yaşamına devam etmelidir.¹⁷¹Tüm insanların yaşamı eşit ve kıymetlidir. Sakat ya da zekâ özürlü olsa da yeni doğan bir bebek de en az diğer insanlar kadar yaşama hakkına sahiptir. Bu hakkı ihlal etme her zaman ve her yerde cinayete tekabül etmektedir.¹⁷² İnsanların yaşam hakları hangi sebeple olursa olsun elinden alınamaz yaşam hakkı her canlının en tabii hakkıdır. Ötenazi, yaşamın kutsallığının bir ihlali olarak görülmektedir. Kırmızı ışık ilkesi ile açıklanan duruma göre kırmızı ışıktan geçmesine izin verilen araç sürücüleri ile ötenazi uygulayan hekimler birbirine benzetilmiştir. Her iki durumda da insan yaşamı ihlal edilmektedir ve bir başkası da bu ihlal hakkını kendisinde görebilir. Oysaki insanın ne zaman doğacağını belirleme hakkı olmadığı gibi ne zaman öleceğini belirleme hakkı da yoktur. İnsanın doğurtma ve öldürme gibi eylemleri gerçekleştirme yeteneğinin olması, ölüm hakkının olduğunu göstermez.¹⁷³

2.4.3.2. Yaşamın Dokunulmazlığı İlkesi

Yaşamın kutsallığı tezi laik söylemde dünyevileşerek yaşamın dokunulmazlığı kavramıyla kendini göstermektedir. Günümüzde uygulanan hukuk sistemleri dine değil de akla dayalıdır. Yaşama hakkının Tanrı'ya ait hukuksal bir değer olduğu anlayışı reddedilmiş olsa bile yaşama hakkına verilen önem hiçbir zaman azalmamıştır. Her

¹⁶⁹ Çelik,s.52

¹⁷⁰ İnceoğlu, 35.

¹⁷¹ Özen Şahin, 24

¹⁷² Çelik, 52

¹⁷³ Cahid Doğan, “Ötanazi (Acısız Ölüm, Euthanasia)”, IV. Sağlık Hakkı ve Sağlık Hukuku Sempozyumu, Edit: Nilgün Sarp, Cahid Doğan, Adalet Yayınevi, Ankara 2013. s.216

türlü müdahaleye karşı korunan yaşam vazgeçilmeyecek kadar değerlidir.¹⁷⁴ İnsan hayatı bütün sistemler açısından oldukça önemli bir değere sahiptir. Bu hayatı kendi irademizle bilerek bile olsa sona erdirmek gibi bir karar hepimizi etkiler ve insan hayatının değerinin düşmesine sebep olur. Tek bir insan hayatına bile son verilmesi her bir hayata ayrı ayrı verilen değeri azalatacaktır.¹⁷⁵ İnsan hayatına verilen değer azaldıkça yaşadığımız dönem itibariyle pek çok değer sorunuyla karşı karşıya gelme olgusunda karşılaşılan muhtemel bir durum olacaktır.

Her insanda yaşama duygusu fitrî olarak yer almaktadır. Bu yaşama duygusu hem dış dünya ile olan ilişkilerimizde hem de vücudumuzun doğal işleyişinde kendisini göstermektedir. Ötenazi bizim temel insani karakterimiz olan yaşamımızı sürdürme eğilimimizi ve bu eğilimin bilincinde olduğumuzu yok sayarak, buna konu olan kimseyi artık insan olarak görmemeyi içerir. Bu ise, insan yaşamına kendisi bakımından saygı duyulması gerektiğine ilişkin çok önemli bir ilkenin ihlal edilmesi anlamına gelir. Dolayısıyla ötenazi uygulamasının genel bir kabulü, insandaki doğal bir eğilim olan yaşamak için gösterdiği çabayı ipotek altına almayı ve insanın en temel çıkarı olan yaşamını sürdürme yönünde sergileyebileceği mücadele azmini ortadan kaldırmayı içerir.¹⁷⁶ Her durumda yaşamın korunması gerektiğine karşılık yaşamın niteliğinin katlanılmaz hale geldiğinde kişinin kendi geleceğini belirleme hakkına sahip olması gerektiği görüşü ise son yıllarda Hollanda Belçika ve İsviçre gibi ülkelerde sıklıkla kabul edilmeye başlanmıştır. Ayrıca belirtmek gerekir ki yaşamın dokunulmazlığı Anayasamızın 17.maddesi tarafından garanti altına alınmıştır.¹⁷⁷

2.4.3.3. Tıbbın Gelişimini Engelleyeceği İlkesi

Ötenazinin benimsenmesi tıbbi araştırmalar ve tıbbın gelişmesi yönünde engel teşkil edebilir. Tıp hergün yeni gelişmelerle kendini sunmakta ve tedavisi mümkün olmayan hastalıklara çözümler getirmektedir. Eskiden tedavisi mümkün olmayan kan kanseri bugün ilik nakli gibi yöntemlerle tedavi edilmektedir. Hekimler tedavisi mümkün olmadığı için ve hasta ıstırap çekiyor diye ötenazi uygulayıp araştırma yapmayı bir kenara bırakırlarsa tıpta bir gelişme olmayacaktır. Günümüzde tıp bilimi

¹⁷⁴ Çelik, 53

¹⁷⁵ Özen Şahin, 24

¹⁷⁶ Metin, 314

¹⁷⁷ Kuyurtar, "Ötenazi Üzerine Kısa Bir Tartışma", 2.

çok gelişmiş ve büyük başarılar göstermiş olmasına rağmen, yine de eksiksiz ve mükemmel bilgiye ulaştığı söylenemez. Ölümcül hastalığa ilişkin yanlış teşhisin olması her zaman mümkündür ve henüz denenmemiş tekniklerin kullanabileceğine dair her zaman beklentimiz olmalıdır. Ancak ötenazi bu beklentiyi ortadan kaldırmaktadır.¹⁷⁸ Tedavisi mümkün olmayan hastaların hayatlarına son verilmesi durumunda sorumlulara ceza verilmemesinin birçok suistimallere yol açacağını savunan Fransız Dr. E. Forgue, bir hastalığın tedavisi olmadığını kesin bir şekilde söylemenin de tıbben imkânsız olacağını başından geçen bir olayı anlatarak iddia etmektedir: “Bir gün Dr. Forgue’un Paris’teki muayenehanesine bir hasta gelerek, çok fazla acı ve ıstırap çektiğinden bahisle muayene edilmesini istemiştir. Doktor, hastayı iyice muayene etmiş ve neticede hastalığa mide kanseri teşhisi koymuştur. Bu vaziyet karşısında artık hastanın kurtulmasına imkân olmadığına kat’î surette kanaat getirerek, hasta için teselli vesilesi olsun diye sadece alelade bazı ilaçlar vermekle yetinmiştir. Aradan birkaç sene geçtikten sonra Dr. Forgue, bir gün Lyon istasyonunda tren beklerken, bu şahıs tanıdığı doktorun yanına gelerek, yaptığı tedavi ile hayatını kurtardığından dolayı kendisine hararetle teşekkür etmiştir. Doktor derhal hadiseyi hatırlamış ve bu şahsa Paris’e geldiğinde muayenehanesine uğramasını tembih etmiştir. Paris’e dönüşünde doktor, muayenehanesine gelen bu şahsı ikinci muayenesinde, midesinde evvelce gördüğü ve kanser teşhisi koyduğu ârazın tamamen kaybolduğunu hayretle müşahede etmiştir”¹⁷⁹ Forgue’nin başından geçen olayları gelişen teknoloji ve tıbbi olanaklarla bağdaştırdığımızda aslında tedavisi mümkün olmayan bir hastalık teşhisini koyup ötenazi kararı vermek oldukça zor ve sorumluluk gerektiren bir durumdur. Çünkü mevcut durumda kişinin yaşamasına dair tek bir ihtimal bile ötenazinin yapılmaması için yeterli sebep olarak görülebilir.

İnsanların en çok güvendiği meslek grubu hekimlerdir ve onların hastalarını iyileştirmek için bütün gayreti gösterdiklerine inanmaktadırlar. Ötenazinin yasallaşması durumunda toplumun sağlık çalışanlarına bakış açısı değişecek ve özellikle doktorlara olan inancı sarsılacaktır. Ötenazinin yasal olduğu Hollanda’da evde bakım gören hastalara uygulanan bir anket sonucunda, bunlardan 2/3’ünün doktorların kendini öldürebilecekleri korkusunu taşıdıkları ön plana çıkmıştır. Ayrıca Amerika’da yapılan

¹⁷⁸ Doğan , 216-217

¹⁷⁹ Çelik, 55.

anketlerde de insanlar hekimlerin ötenazi uygulamaktan kaçınmayacakları yönünde görüş bildirmişlerdir.¹⁸⁰ Hekimin vazifesi, hastaya sağlığını kazandırmak ve ıstırabını azaltmak olmaktadır. Hekimin bu ulvi vazifesinden vazgeçerek hastasının hayatına son vermesini istemesi, hekime duyulan güvenin de azalmasına neden olacaktır.¹⁸¹ Hekim tarafından yapılacak ötenazi, mesleki değerlere bir ihanet sayılmaktadır. Ayrıca hekimin hastasını hayat çabasını terk ederek ötenaziye başvurması meslekî anlamda bir hezimet de sayılabilir.

2.4.3.4. Ölme İradesinin Sağlıklı Olmaması İlkesi

Hastanın ötenaziye rıza göstermesi tartışmalı bir durumdur. Hastanın maddi ve manevi etkenlerin etkisi altında kalmadan karar vermesi imkansızdır. Hatta bazı durumlarda bu kararı zorla vermiş bile olabilir. İstem-dışı ötenaziye göre ahlaksal bakımdan daha güçlü gerekçelerinin olduğunu belirttiğimiz istemli ötenazinin, aslında son derece problemlili olduğunu iddia eden bir görüş, bu ötenazinin meşru gerekçesi olarak ileri sürülen bireysel otonominin, ilgili bireyin kendisine ilişkin her istediğini yapması anlamına gelmemesi gerektiğine vurgu yapar. Buna göre, ahlaksallık objektifse bir kişi için iyinin ne olduğuna ilişkin objektif doğrularda vardır. Dolayısıyla, bir kimsenin kendisi için iyinin ne olduğu konusunda yanılabilme olgusu bireysel özerkliğinde sınırlandırılmasını gerektirir. İstemli ötenazinin problemlili olduğuna ilişkin bir diğer görüş ise, bu ötenazinin gerçek anlamda bireysel otonominin kullanımı olmayabileceği iddiasına dayanır. Bu iddiaya göre, hastalığın neden olduğu acının bizzat kendisi, hastanın kararını belirlemektedir. Bu durumda ise alınan karar, gerçek anlamda istemli olamaz.¹⁸² İstemli ötenaziye karşı ileri sürülen bu itirazlardan başka, hastanın kendisine ilişkin aldığı ötenazi kararının gerçekten istemli olmadığına neden olabilecek bazı dışsal faktörlerden de söz edilebilir. Örneğin hasta ailesine hem maddi hem de manevi yük olduğunu düşünebilir veya yakınlarının çektiği acılar karşısında bu türden suçluluk duygusuna kapılabilir.¹⁸³ Ortaya çıkan bu suçluluk duygusuyla hasta hiç istemediği halde ötenaziyi kabul etmek durumunda kalabilir ve ölme hakkının tanınma durumu bile bu kişi için bir baskı unsuru olabilir.

¹⁸⁰ Kuyurtar, “Ötenazi Üzerine Kısa Bir Tartışma”, 2

¹⁸¹ Çelik, 56.

¹⁸² Behçet Tahsin Kamay, “Ötenaziler”, *Ankara Barosu Hukuk Dergisi*, 8(93-94), Ankara, 1952, 3

¹⁸³ Kuyurtar, “Ötenazi Üzerine Kısa Bir Tartışma”, 2-3

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HUKUK BOYUTUYLA ÖTENAZİ

3.1. ÖTENAZİYE GENEL HUKUK AÇISINDAN BAKIŞ

Genel olarak baktığımız da ötenazinin etik boyutu söz konusu olduğu gibi bir de eylemin hukuki boyutları söz konusudur. Etik kavramının ardında gerçekte hukuk boyutu da yer almaktadır. Toplum yaşamını düzenleyen yasal düzenlemelerin arkasında tümüyle etik dünyasının bulunduğu söyleyemeyiz. Çünkü bu düzenlemeler konu alanına göre değişir. Örneğin iktisadi hayattaki hukuki düzenlemelerin ardında evrensel etik değerlerin bulunduğu tam olarak söylenemez. Ama insan öldürme cezalarını belirleyen ceza hukukun ardında hiç şüphesiz insan hayatına verilen evrensel değer yatmaktadır.¹⁸⁴ Yani hukuk yalnızca eylemin yasal olması açısından değil etik açısından da değerlendirmeler yapar. Tıbbi eylemlerin ortaya çıkması sırasında oluşabilecek suçlar ile diğer suçlar arasında hukuksal olarak fark yoktur. Hekimler de diğer meslek dallarında bulunan insanlarda aynı hukuk kurallarına tabiidirler. Hukuki kurallar bunların uygulanış biçimleri ve yaptırımları açık bir şekilde düzenlenmiştir. Yargılayacak olan kişi ve yargının kararlaştırdığı yaptırımı uygulayacak kurumların yetki ve sorumlulukları da belirlenmiştir ve hüküm gayet açıktır. Örneğin, tıbbi eylemler sırasında taraflardan birisinde, özellikle hasta da herhangi bir zarar meydana gelmesi sonucunda zarar, zarara uğrayan kişi tarafından yargıya intikal ettirilmekte ve yargılama sonucunda ortaya çıkan kararla ceazi işlem uygulanmaktadır.¹⁸⁵

Hukuk açısından bir kişi hak ve ödevlere sahip olan varlıktır. Kişilik kavramı ise kişi kavramını da kendinde barındıran daha geniş bir kavramdır. Kişilik hak ve ödevlere sahip olmanın yanında kişilik alanına giren hukuk düzenini koruyan tüm değerleri de içine alan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Kişilik hakları her bireye sağlık, manevi hayat bütünlüğünü koruma ve hatta maddi varlıklarını koruma hakkı tanır.¹⁸⁶ Anayasa açısından bu haklar belirli yasalar çerçevesinde koruma altına alınmıştır. Yaşama hakkı da bu anayasa ile koruma altına alınan haklardan birisidir. Bu hak doğrudan kişinin

¹⁸⁴ Aydın, *Tıp Etiğine Giriş*, 181

¹⁸⁵ Aydın, *Tıp Etiğine Giriş*, 183

¹⁸⁶ Mehmet Emin Özgül, *Yeni Tıbbi Yöntemlerin Hukuka Uygunluğu*, On iki Levha Yay., İstanbul 2010, 93-94

kendisine karşı da korunan bir haktır. Kişinin yaşamını sürdürme hakkında başkasının ona zarar vermeme ve öldürmeme hakkının olmadığı gibi kendisinde böyle bir hakkı söz konusu değildir. Kişinin rızai durumu öldürme eylemini meşrulaştırmaya yetmemektedir. İntihar etme ise bu durumdan tamamen farklıdır. Kişi kendi eliyle ikinci bir kişinin müdahalesi söz konusu olmaksızın yaşamına son verdiğinden dolayı bu durum kişilik haklarına bir saldırı olarak görülemez.¹⁸⁷ İnsan sadece insan olması sebebiyle doğuştan yaşam hakkına sahip olmakla birlikte bu hak diğer haklarında özünü oluşturur. Anayasanın 17. Maddesinin birinci ve ikinci fıkalarında yer alan düzenlemeye göre; “Herkes yaşama maddi ve manevi varlığını koruma geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.”¹⁸⁸ Kişinin en temel hak ve görevlerinden olduğu kabul edilen yaşama hakkı Anayasayla beraber de güvence altına alınmıştır ve tıbbi bir zorunluluk olmadığı sürece hiç kimsenin vücut bütünlüğüne dokunulamaz.

Tıbbi Deontoloji Tüzüğü’nün 14. maddesindeki düzenlemede de bir anlamda yaşam hakkı koruma altına alınarak hekimin hastasının durumuna gerekli özeni göstermesi gerektiği ve acılarını azaltmakla yükümlü olduğu ortaya konulmaktadır.¹⁸⁹ İşte ötenazinin hukuk boyutu aslında tam da bu yaşam hakkı noktasında ortaya çıkmaktadır. Ötenazi hangi açıdan bakılırsa bakılsın kişinin yaşam hakkına son vermekle ilintili bir kavramdır. Oysa kişinin yaşam hakkı en temel haktır. Bunu herhangi bir gerekçeyle bir yakını, başkasının zorlama durumu veya hekim kararıyla meşrulaştırmak ve elinden almak hukuk açısından ve evrensel etik değerler açısından kabul görülemez. Fakat günümüz ceza hukukunda ötenazinin hukukî sonuçları hakkında farklı görüşler mevcuttur. Suç olmadığını düşünenler, suç olarak kabul edilirse de ayrı ve bağımsız bir suç olduğunu düşünenler ve kasten adam öldürme suçu olarak kabul edenler vardır.

Ötenazinin meşru olduğunu savunanların ilk dayanağı kasten öldürme suçundan farklı olduğu ve suç sayılmaması gerektiğini bu sebeple ötenaziyi uygulayan hekimin cezalandırılmaması gerektiğini ifade ederler. Çünkü ötenazi ve intihar birbirine yakın

¹⁸⁷ Özgül, 95

¹⁸⁸ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Bkz; TBMM Anayasası

¹⁸⁹ Özgül, 96

kavramlardır ve intihar kanunen suç sayılmamaktadır. Bu fikri savunanlar kimsenin yardımı olmadan gerçekleşen intiharla, hekimin fiili ile hastanın hayatına son verme işlemi arasında bir fark olmadığını söylemektedirler. Ötenazi yapan hekimin kastı hastasına zarar vermek değildir aksine insancıl düşüncelerle ve merhamet hissiyle hastasının ıstıraplarına son verme amacı taşımaktadır. Bu nedenle suçun manevî unsurunun oluşmadığı ve failin cezalandırılmamasının uygun olduğu iddia edilmektedir.¹⁹⁰

Ötenaziyi savunanların diğer bir görüşü ise kişinin kendi geleceğini belirlemesi ve kendi yaşamını ne zaman sona erdireceğine karar verebilmesidir.¹⁹¹ Bu itibarla tedavisi mümkün olmayan bir hastalık sebebiyle acı duyan bir kimsenin yaşamını sonlandırması mümkün olmalıdır ve hukuki sistemler ne hastaya ne de ötenaziyi tatbik eden hekime veya vasiye yaptırım uygulamamalıdır.¹⁹² Ötenaziyi tatbik eden hekim veya hastanın yasal vasisine herhangi bir cezai yaptırım uygulanmamasını savunan ve intihar ile ötenaziyi yakın kavramlar olarak kabul eden bir başka görüşe göre; yasal bir kanun intiharı cezalandırmıyorsa bu fiilin başkasına yaptırılma hususunda cezalandırmamalıdır.¹⁹³ Yani hiç kimsenin yardımı olmadan intihar eden biri ile üçüncü bir kişinin veya hekimin yardımı ile intihar eden bir kimse arasında fark yoktur. Ötenazinin cezalandırılmaması gerektiği manevi unsur açısından da savunulmuştur. Çünkü failin mağdura herhangi bir kastının olmadığı tam tersine kişinin acı ve ıstıraplarına son vermek için yaptığı bir fiildir.¹⁹⁴ Bu yüzden ötenazi uygulayan kişiye herhangi bir yaptırım uygulanmamalıdır. Failin yani uygulama yapan kişinin amacı acı çeken birinin acılarına son vermektir. Bu ise temel bir insanlık görevidir. Kişi insanlık görevini yerinme getirdiğinden dolayı cezalandırılmamalıdır. Böyle insani bir duyguyla yapılan ötenazi ise elbetteki kasten adam öldürme suçundan keskin çizgilerle ayrılmalıdır.

Konuya toplumsal açıdan baktığımızda ise kaygı verici bir görüş haim olmaktadır. Çünkü ötenaziye luzümsüz masraflar yapılmamasından dolayı kabul etmektedirler. Bu

¹⁹⁰ Köksal Bayraktar, *Hekimin Tedavi Nedeniyle Cezai Sorumluluğu*, Sermet Matbaası, İstanbul 1972, 151

¹⁹¹ Hamide Tacir, *Hastanın Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı*, On İki Levha Y., İstanbul 2011, 359.

¹⁹² Tacir, 359

¹⁹³ Bayraktar, 151

¹⁹⁴ Mehmet Emin Artuk/ Ahmet Gökçen / Ahmet Caner Yenidünya, *Türk Ceza Kanunu Şerhi*, C:3, Turhan Kitabevi, Ankara 2009, 2043.

durumda şifası mümkün olmayan akıl hastalarının ortadan kaldırılması boş yere masraf yapılmasına engel olacaktır.¹⁹⁵ Bunun en büyük örneğini tarihte Almanya'da 3. Reich Naziler döneminde rastlanmıştır. Öldürdükleri bütün insanlara sanki kendi istemleriyle ötenazi istenmiş gibi göstererek ötenazi uygulamışlardır. Oysa istekli bir ötenazi durumu söz konusu bile değildir. Ağır derecede engelli ve yaşlı olanlara uygulanarak maddi tasarruf yapılmaya çalışılmıştır.

Günümüzde ötenazinin suç olmamasını savunanlar onurlu bir yaşam sürme, ölme hakkı ve insanın kendi kaderini tayin etme hakkı gibi kavramlar çerçevesinde konuya yaklaşmaktadırlar. Aynı bir suç olduğu görüşünü savunanlara göre, ötenazi ile kasten adam öldürme suçunun arasında nitelik bakımından önemli ayrılıklar vardır. Mağdurun rızasıyla veya merhamet duygusuyla ötenazi yapanlar 'tehlikeli suçlu' değildirler. Çünkü bu suçu işleyenlerde diğer suçlulardan farklı olarak "ahlaki redact"¹⁹⁶ yoktur. Aksine bir insanın gereksiz yere acı çekmesini önlemek amacıyla insanlık görevlerini yerine getirmişlerdir ve şüphesiz bu gibi fiillerdeki saik, toplumsaldır. Sebepleri farklı olsa da bu suçu işleyenlerin cezasız kalması kanunun korkutuculuk ilkesine aykırıdır. Bu yüzden ötenaziye kasten adam öldürme cezasına oranla daha az ceza verilmesi için ayrı bir yasa ve hüküm konulmalıdır. Ötenazi günümüzde pek çok ülkede bağımsız bir suç olarak kabul edilmekte ve kasten adam öldürme suçuna göre daha az bir miktarla cezalandırılmaktadır.¹⁹⁷ Kastens adam öldürme suçu olduğunu düşünenlere göre, ötenazi adam öldürme suçunu oluşturan bütün unsurları taşımaktadır. Ölüm sonucunu meydana getirecek maddî bir fiilin varlığı, fiilin hayatta olan bir kişiye yönelmiş olması ve failde öldürme kastının olması ötenazinin kastens adam öldürme suçu bağlamında ele alınması için yeterlidir. İnsanın değeri ve iradesi, tıbbın gelişimi, kötüye kullanma ve ceza hukuku açısından yapılan değerlendirmelerle ötenazinin, kastens adam öldürme suçundan farklı olmadığı görüşü benimsenmiştir.¹⁹⁸

Acıma duygusuyla yapıldığı iddia edilen ötenazide, acıma duygusunun yöneldiği varlığın ortadan kaldırılması bu duygunun ne kadar etkili olduğu tartışmasını ortaya çıkarmaktadır. Terminal dönemde bile olsa hekimin hastasına ölüm sonucunu getirecek

¹⁹⁵ Artuk, Mehmet Emin/ Yenidünya, Ahmet Caner, *Ötenazi, Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötenazi*, Der: Nur Centel, 12 Levha Yayınları, İstanbul 2011, 125-126

¹⁹⁶ Ahlaki redact ahlak kurallarından sapma ve ahlaksızlık yapmaktır.

¹⁹⁷ İnceoğlu, 75

¹⁹⁸ Artuk- Yenidünya, 120

bir müdahalede bulunması hekimlik misyonu ile bağdaşmaz. Mağdurun rızasının olması ötenaziyi suç olmaktan çıkarmaya yetmez. Yaşama hakkı, kişinin tasarrufta bulunacağı haklardan olmadığı için hastanın rızasının bu fiile cezaî açıdan bir etkisi olmamaktadır. Hekimin merhamet hissiyle ötenazi uygulaması da ceza hukuku açısından dikkate alınabilecek bir sebep değildir. Hâkim suçun acıma ve merhamet hissiyle işlendiğine kanaat getirdiği vakit cezada bir indirim gitse de ağır bir cezaya hüküm vereceği açıktır.¹⁹⁹ Çoğu zaman insanlığın en önemli duygusu olarak nitelendirilen merhamet ilkeside ötenaziyi meşru kılmaya ya da bir suç olmaktan çıkarmaya yetmez.

Bir başka eleştiri ise meselenin tıbbi boyutu ile ilgilidir. Buna göre tıpta her zaman bir hata olasılığı vardır. Hastalığın şifasız olduğunun kesin bir şekilde tespit edilmesi olanaksızdır. Daha birkaç yıl önce tedavisi bilinmeyen bir hastalık bugün tedavi edilebilir hâle gelebilmektedir. Hatta hekimlerin hayatlarından ümit kestikleri hastaların iyileştikleri görülebilmektedir. Bu sebeple iyileşmesi bugünkü şartlara göre imkânsız gözükken bir hastaya ötenazi tatbik edilmesi hiçbir şekilde kabul edilemez. Doktrinde bu görüşü savunan Fransız Doktor E. Forgue'nin meslek hayatında karşılaştığı hadiseyi daha önceki bölümlerde ifade etmiştik. Forgue 'ye gelen hastaya daha önce gittiği doktorlar tarafından kesinlikle kurtulma ihtimali olmadığını söylemelerine rağmen Forgue'nin uyguladığı tedavi sayesinde kurtulmuştur.²⁰⁰ Bu durumda ise ötenazi yanlış bir eylem ve adam öldürmekle aynı konumda olabilir. Çünkü hastanın kesin olarak iyileşme imkanının olmadığı doğru tespit edilmezse bir insanın ölümüne bilerek sebep olunmuş olabilir. Yani bu noktada kesin olarak iyileşemeyeceğinin bilinmesi meselenin temel yapı taşıdır.

Yapılan bir diğer eleştiri dinî perspektiflidir. Bu eleştiriler bazılarınca anlamsızdır; zira onlar için insanlık tarihi sadece aydınlanma çağı ve sonrasında oluşmaktadır. Hâlbuki aydınlanma düşüncesi dışında da canlı olan düşünceler vardır ve bu sebeple dinî perspektiften yapılan eleştiriler bir kenara bırakılamaz. İslâm itikadında Allah bütün bir kâinatı yaratan tek bir Rab (kural koyucu, kanun koyucu) ve İlah (egemenlik sahibi)'tır. Her bir zerre O'nun yaratmasıyla olmuştur ve olmaktadır. O'ndan izinsiz hiçbir hadise cereyan edemez. Bu sebeple hastalık da O'ndan izinsiz zuhur edemez. Ayrıca hiçbir canlı canını O'nun izni olmadan teslim edemez. Bu çerçevede İslâm

¹⁹⁹ Metin, 448

²⁰⁰ Ömer Ömeroğlu, "Ötenazi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S, 2, 1993.

düşüncesinde ötenazinin meşruiyetinden bahsedilemez.²⁰¹ İslam hukuku'nda temele alınan görüş bir kimsenin rızası olsa bile öldürme kati suretle yasaktır. Dolayısıyla kişinin rızasının olması İslam hukuku açısından ölümü haklılandıramaz. Hıristiyan Katolik Kilisesi de 24.02.1957 tarihine kadar hayatın kısaltılmasını reddetti. Bu tarihte 9. İtalyan Anestezi Kongresi yapılmış ve Papa burada bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında Papa, esas olarak ötenaziye reddetmiştir. Ancak narkotik ilaçların verilmesi bir taraftan acıların dindirilmesine diğer taraftan da hayatın kısalmasına neden olursa yani ikili etki söz konusu olursa buna müsaade edileceğini vurgulamıştır. Buna rağmen 1962-1965 yılları arasında yapılan II. Vatikan Konsili'nde her ne sebeple olursa olsun adam öldürme, soykırım, kürtaj, ötenazi ve intihar kınanmıştır.²⁰²

3.2. TÜRK CEZA HUKUKU AÇISINDAN ÖTENAZI

Ötenazinin ceza hukuku açısından tartışma konusu olabilmesi için en az altı şartı taşınması gerekmektedir.²⁰³ İlk olarak her şeyden önce ortada bir hastanın bulunması gerekir. İkinci şart, tedavisi mümkün olmayan bir hastalığın söz konusu olmasıdır. Aranacak üçüncü şart, hastalığın dayanılmaz acılara yol açan bir hastalık olmasıdır. Söz konusu dayanılmaz acılar maddi veya manevi olabilir. Dördüncü şart, öldürme fiilinin hastanın acılarından bir an önce kurtulmak amacıyla işlenmesidir. Beşinci şart, hastanın ötenazi eylemine ilişkin rızasının bulunmasıdır. Tartışmalı olsa da bulunması gereken altıncı ve son şart ise ötenazi uygulayıcısının hekim olması gerektiğidir.²⁰⁴ Bu aşamada uygulayıcının tek bir hekim ya da uzman bir kurul mu olması gerektiği sorusu gündeme gelmektedir. İnsan karmaşık bir yapıya sahip olduğundan dolayı tek bir dalda ihtisas yapmış olan bir hekimin ötenazi gibi hayati bir konuya tek başına karar vermesi doğru gibi gözükmemektedir. Bir hasta ameliyata alınırken bile farklı uzmanların görüşlerine ve bilgilerine başvuruluyorsa ötenazi söz konusu olduğunda tek bir hekimle bu kararı vermek pek de iç açıcı gözükmemektedir.²⁰⁵ Yukarıda bahsi geçen şartları taşımadığı

²⁰¹ Maide Suresi 32. Ayet

²⁰² Austin Flanney, "Ötenazi Üzerine Beyanname", Çev.: Osman Taştan, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43(2), 2002, 405-412.

²⁰³ Özlem Yenerer Çakmut, *Tıbbi Müdahaleye Rızanın Ceza Hukuku Açısından İncelenmesi*, Legal Y., İstanbul 2003, 145

²⁰⁴ Ömeroğlu, 2

²⁰⁵ Ömeroğlu, 2

sürece yapılan uygulamanın ötenazi olarak nitelendirilemeyeceği açıktır ve tartışmaya kapalıdır.

765 sayılı TCK'da değişikliğin olması gerektiğini ve ötenazinin insan öldürme suçu olarak ayrı bir maddede düzenlendiği ve cezalandırıldığı ifade edilir. Örneğin, 1997 de ortaya çıkan tasarının “acıyı dindirme saiki” başlıklı 137.Maddesinde “iyileşmesi kabil olmayan ve ileri derecede ıstırap verici bir hastalığa tutulmuş bulunan bir kimsenin, şuuruna ve hareketlerinin serbestliğine tam olarak sahip iken yaptığı ısrarlı talepleri üzerine ve sadece hastanın ıstıraplarına son vermek maksadıyla öldürme fiilini işlediği sabit olan kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası'nın verileceği söylenmiştir.”²⁰⁶Bu düzenleme 2003 Kanun Tasarısının 140.maddesinde yer almaktadır. Madde gereğince şöyle denilmektedir: “Maddede, iyileşmesi kabil olmayan ve ileri derecede acı veren çekilmez derecede ağrılı bir hastalığa tutulmuş bulunan bir kimsenin ıstıraplarına son vermek maksadıyla işlenen insan öldürme hâline ilişkin ceza gösterilmektedir.”²⁰⁷Yabancı ülkelerin bazılarında bu tür öldürme şekillerine ceza verilmemektedir. Fakat maddenin öngördüğü bu durum zaten ötenazi değildir.²⁰⁸ Ötenazi, ayrı hükümlerle düzenlenen ve doktorlar tarafından gerçekleştirilen bir hâldir ve failine ceza verilmemektedir. Tasarının bu maddesi ise, saptadığı koşullarla insancıl nitelikteki kast hâlinde faile daha az ceza verilmesini öngörmektedir.Tasarının kanunlaşması aşamasında bu madde kanun metninden çıkarılmıştır ve ayrık bir düzenleme de yapılmadığı için aktif ötenazi uygulaması söz konusu ise TCK'nın 81. maddesinde düzenlenen “kasten insan öldürme” suçu, pasif ötenazi uygulaması söz konusu ise TCK'nın 83. maddesinde düzenlenen “ihmalî davranışla kasten öldürme” suçu vücut bulabilecektir.²⁰⁹

Türk ceza Hukukunda aktif ötenazi hiçbir durumda meşru kabul edilmemektedir. Kasten insan öldürmenin suç olduğu konusunda ise hiçbir boşluk bulunmamaktadır. Fakat pasif ötenazi hastanın tedaviyi reddetme hakkı bulunduğundan hukuken kabul gören bir tarafı bulunabilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu “Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi”nin 5. maddesine göre, sağlık alanında herhangi bir müdahale, ilgili kişinin

²⁰⁶ Çakmut, 152

²⁰⁷ Çakmut, 152

²⁰⁸ Kılınç, *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Dergisi*, 315-316

²⁰⁹ Kılınç, 316

bu müdahaleye özgürce ve bilgilendirilmiş bir şekilde muvafakat etmesinden sonra yapılabilir. Bu bağlamda, tedavisi mümkün olmayan birey; son günlerini yaşıyorsa ve tıbbın yapabileceği bir şey kalmamışsa her geçen gün ölüme terk edilmeye mahkumdur. Sözleşmenin aynı maddesinin 3. fıkrasının ilgili kişi, muvafakatini her zaman, serbestçe geri alabilir düzeltilmesi durumunda hekim tedaviye devam edemez.²¹⁰ Ancak tedavi başlamış ve yaşamı veya yaşamsal önemi olan organlardan birisini tehdit eden acil bir durum varsa muvafakatin geri alınması mümkün değildir.²¹¹ Zikredilmesi gereken bir başka pozitif düzenleme de 13.01.1960 tarih ve 4/12578 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile yürürlüğe konulan Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi'dir.²¹² Nizamnamenin 2. maddesinde hekimin görevi insan sağlığına hayatına özen göstermektir. 13. maddenin 3. fıkrasında hekim teşhis tedavi ve koruma amacı gütmeyen hastanın isteğine uyararak veya başka bir sebeple bedeninin ve aklının mukavemetini azaltacak bir şey yapmayacağı belirtilmiştir.²¹³ Konuyla ilgili bir başka pozitif düzenleme ise hasta hakları yönetmeliğinde yer alan 13. maddedir. Bu maddeye göre ötenazi yasaklanmıştır hangi sebeple olursa olsun kişi hayat hakkından vazgeçmemelidir yani her durumda ötenazi Türk hukukunda yasaklanmıştır. Çünkü bütün bir hukuk düzeniyle çatışmaktadır.

3.3. KASTEN İNSAN ÖLDÜRME SUÇU: TCK MADDE 81, 82

Kasten bir kişiyi öldürmek suçundan dolayı korunan haklar ve diğer hakları kullanımı için zorunluluk taşıyan yaşama hakkıdır bir kimsenin yaşama hakkı elinden alınırsa diğer hakları da elinden alınmış gibi olur. Bu sebeple TCK'nın 81. maddesinde suçun temel hâli düzenlenmiş ve 82. maddesinde nitelikli hâlleri hüküm altına alınmıştır.²¹⁴

²¹⁰ Hakan Haker- Yener Ünver – Özlem Yenerer Çakmut, *Tıp Sağlık Hukuku Mevzuatı*, Seçkin Yay., Ankara 2010, 15-28

²¹¹ Nur Centel –Hamide Zafer – Özlem Çakmut, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, Beta Yay., İstanbul 2008, 326

²¹² Kılınç, 316

²¹³ Necati Maran, *Yeni Türk Ceza Hukukunda Kişilere Karşı Suçlar*, Seçkin Yay., Ankara 2005, 29

²¹⁴ Kılınç, 317.

3.3.1. Suçun Unsurları Bakımından İnceleme

3.3.1.1. Maddi Unsur

Kasten insan öldürmek suçu suç tipleri açısından eylemin icrai bir davranışla gerçekleştirilmesi sonucunda işlenebilir. Aktif ötenazide hekim veya üçüncü bir şahıs hastanın hayatına son verir. Kanunda eylemin ne şekilde işlenmesi gerektiği hakkında herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu sebeple aktif ötenazinin ne şekilde gerçekleştiği önemli değildir önemli olan öldürmeye elverişli bir eylemin mevcut olmasıdır. Fail bu eylemi kendisi yapabileceği gibi başkasınada yaptırabilir.²¹⁵Kasten insan öldürme suçunda, ceza normu tarafından yasaklanan netice “ölüm”dür. Ölüm; bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedî uyku, emrihak, vefat olarak tarif edilmiştir. Fiilin ölüm neticesini meydana getirip getirmediğini tespit edebilmek için ölüm anının tespiti önem arz etmektedir. Bu konuda ilk olarak kalbin işlemez hâle gelişi, soluğun kesilişi, hareketin duruşu, zekânın yıkılışı, beş duyunun gayri faal hâle gelmesi olarak tanımlanan biyolojik ölüm akla gelmektedir.²¹⁶ Fakat yeniden canlandırma tekniğinin gelişimiyle beraber ölüm anının tespiti hususunda dikkatler beyne çevrilmiştir.1959 yılında 23. Uluslararası Nöroloji Kongresi’nde beyin ölümü “beyin fonksiyonlarının tam ve geri dönülemez kaybı” olarak tanımlanmıştır.²¹⁷ Türk hukukunda da kabul edilen kıstas beyin ölümü kıstasıdır. Dolayısıyla öldürme eylemi hayata olan bir insana uygulanmışsa ve sonucunda beyin ölümü meydana gelmişse bu suç olması için yeterlidir. Beyin ölümü gerçekleşen biri suçun mağduru olamaz suçun mağduru yaşayan biri olmalıdır. Yani beyin ölümü gerçekleşen birine ötenazi uygulanamaz. Çünkü o kişi hayatta değildir. Bu noktada suçun konusunu oluşturan yaşayan bir insandır. İnsan olmak doğumla başlar. Cenine ötenazi yapılamaz.²¹⁸

²¹⁵ Mehmet Emin Artuk-Ahmet Gökçen-, Ahmet Caner Yenidünya, *Türk Ceza Kanunu Şerhi*, C: 3, Turhan Kitabevi, Ankara 2009, 2038

²¹⁶ Kılınç, 317

²¹⁷ Artuk-Gökçen-Yenidünya, 2039.

²¹⁸ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, R. Murat Önok, *Teorik Ve Pratik Ceza Ön Hukuku*, Seçkin Yay., Ankara 2007, 119

3.3.1.2. Manevi Unsur

Kasten insan öldürme suçunun manevi unsuru insan hayatına kast etmektir. TCK'nın 21. maddesine göre kast, "suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesidir."²¹⁹ Bu durumda ötenaziyi gerçekleştiren kişinin hastanın öleceğini bilmesi gerekmektedir. Bir hastaya sadece acılarını rahatlatmak için verilen bir ilaç ölüm neticesini ortaya çıkarabilir. Hastaya ilacı veren kişi hastanın öleceğini bilmezse burada bir kasıt söz konusu değildir. Bu gibi durumda gereken dikkatli özen gösterilmediğinden dolayı taksirle adam öldürme suçu oluşabilir. "Kasten insan öldürme suçu olası kastla da işlenebilen bir suçtur. TCK'nın 21. Maddesinin 2. fıkrasına göre olası suçun kast, suçun kanuni tanımındaki unsurların gerçekleşebileceğinin öngörülmesine rağmen fiilin işlenmesidir. Örneğin bir hastaya verilen ilacın onu rahatlatmakla birlikte öldürebileceğinin bilinmesine rağmen bu ilaç hastaya verilir ve ölüm neticesinin gerçekleşip gerçekleşmemesi konusunda nötr olunursa burada ötenazi olası kastla gerçekleştirilmiştir."²²⁰ Çünkü ölüm ihtimalinin olunacağını bilmesi bile kast için yeterli bir olgudur. Bu ise insan hayatının değerini düşürmeye sebebiyet verebilir insan hayatı en küçük bir ihmale bile açık olmamalıdır.

3.3.1.3. Hukuka Aykırılık Unsuru

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi ötenazi hemen hemen bütün bir hukuk düzeniyle çatıma içindedir. Ötenazi uygulaması yapan bir kimsenin eylemini meşru kılan herhangi bir zemin söz konusu değildir. Yani hukuka uygunluğu mevcut değildir. Bir kimsenin yaşam hakkı üzerinde herhangi bir tasarrufu da bulunamaz. Bu yüzden bir kişinin ötenaziye rıza göstermesi, hukuka uygunluğun bir unsuru olarak ifade edilemez.²²¹ Ayrıca sadece hak sahibi olmak yeterli değildir aynı zamanda bu hak üzerinde bir tasarruf yetkisinin de bulunması gerekir. "Örneğin TCK'nın 26. maddesinin 2. fıkrasında açıkça rızanın konusunu "kişinin üzerinde mutlak surette tasarruf edebileceği" bir hakkın oluşturabileceği hükme bağlanmıştır. Hekimin mesleki olarak ötenazi tatbik etme gibi bir hakkıda yoktur. Dolayısıyla "hakkın kullanılması" hukuka uygunluk

²¹⁹ Kılınç, 318

²²⁰ Artuk-Gökcen-Yenidünya, 2043.

²²¹ Veli Özer Özbek-M. Nihat Kambur-Pınar Bacaksız- Koray Doğan- İlker Tepe; *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Y., Ankara 2010, 313

sebebi tıbbi müdahalede olduğu gibi ötenazi uygulamasında da vardır denilemeyecektir; hekimin derin ıstıraplar içerisinde bulunan bir hastaya ötenazi tatbik etme görevinin bulunduğu söylene bile ilgilinin rızası muteber olmadığı için bu rızaya göre ötenazi tatbik eden hekimin cezai sorumluluğu yine de doğacaktır.”²²² Hekimin hiçbir surette hastasına ötenazi tatbik etmesi mümkün değildir ve her durumda cezai sorumluluk mevcut olacaktır.

3.3.2. Suçun Nitelikli Hâlleri

Suçun Tasarlayarak İşlenmesi Yargıtay tasarlamayı şöyle tarif etmektedir: “Tasarlama ani kast türünün dışında kalmakta, düşünce kastına girmektedir.”²²³ Hukuki niteliği öğretide tartışmalı olsa bile, Yargıtay’ın duraksamasız uygulamalarına göre, tasarlamadan bahsedilebilmesi için failin bir kimsenin yaşam hakkı veya vücut bütünlüğüne karşı eylemde bulunmaya sebatla ve koşulsuz olarak karar vermesi, düşünüp planladığı suçu işlemeden önce makul bir süre geçmesine ve ulaştığı ruhi sükûnete rağmen bu kararından vazgeçmeyip, sebat ve ısrarla fiilini icraya başlaması belli ve kurgu dâhilinde fiili icra etmesi gerekmektedir. Ötenazi tatbik eden bir birey ilk adım olarak aklında “ hastanın ölmesinin” gerekli olduğu bilincine varır. Bireye göre ağrı duyan hastanın dayanılmaz acılarının son bulması için hasta dinlendirilmelidir. Bu durum da hasta olan bireyi artık ağrı duymayacak duruma getirmekle mümkün olacaktır. Bütün bu işlemler failin aklına geldikten belirli bir süre geçmesine rağmen fail halen ruhani bir sessizlik ile hasta bireyin hayatının sonlandırılması gerektiğini düşünmekte ve en sonunda daha önceden belirlemiş olduğu bir tıbbi malzeme ile hastanın hayatını sonlandırmaktadır.²²⁴ Görüldüğü üzere böyle bir durumda söz gelişi nitelikli ve ayrıcalıklı hâlin meydana geldiğini duraksamadan söylemek mümkündür. Kendilerine ötenazi tatbiki açısından bir yükümlülük verilse uygulamada yer alacağını belirten hekimler sağlık görevlileri bulunmaktadır.

²²² Kılınç , 318

²²³ Kılınç, 318

²²⁴ Kılınç, 319

3.3.2.1. Suçun Beden veya Ruh Bakımından Kendini Savunamayacak Kişiye Karşı İşlenmesi

Hasta lügatte, “sağlığı bozuk olan, esenliği yerinde olmayan ”olarak tarif edilmiştir. Sağlık ise *Dünya Sağlık Örgütü* tarafından “ bireyin beden ruhi yönden ve sosyal yönden tam bir hoşluk halinde” bulunması olarak tanımlanmaktadır. Beden yönünden, ruh yönünden, sosyal yönden (insan ilişkileri, bireyin statüsü vb.) tam bir hoşluk içinde bulunması mümkün olmayan, hasta olan bir bireyin kendisini savunmaya girebilmesi pek mümkün olamadığı gibi nitekim hasta bir birey kendisini “ eksik görmekte ve de kendisine yönelmesine ihtimal verilebilecek tehlikelere, karşı koyabilecek vaziyette bulunmadığını düşünmektedir. Ötenazi, hekimin uygulama aracı olan kişiye yani hastaya tatbik edildiğine göre aynı zamanda kendisini bedeni ve ruhi yönden savunamayacak vaziyette bulunan bir bireye tatbik edilebilir. Bu neden ile 82. *Maddenin E Bendinde* gösterilmiş olan nitelikli ve ayrıcalıklı vaziyet söz konusu olacaktır.²²⁵

3.3.2.2. Suçun Özel Görünüş Şekilleri Bakımından İnceleme

Kasten insan öldürme suçu teşebbüse elverişlidir. TCK'nin 35. Maddesine göre, kişinin işlemeyi kastettiği bir suçu elverişli hareketlerle doğrudan doğruya icraya başlayıp da elinde olmayan nedenlerle tamamlayamaması hâlinde suça teşebbüs söz konusudur.²²⁶ Ötenazi hasta bir bireyin acıma eylemiyle bilerek öldürülmesi olduğuna göre hasta bireyin ölümünü gerçekleştirecek tıbbi araç ve yöntemlerle (yüksek dozda ilaç vs.) doğrudan fakat elde olmayan sebepler ile hasta ölmese bile suç tespit edilme aşamasında kalır.

3.4. KASTEN ÖLDÜRMEİNİN İHMALİ DAVRANIŞLA İŞLENMESİ: TCK MADDE 83

Suçun maddi öğelerinden olan eylem, bireyin dış dünyaya aktarılan umursamazlık durumunu icrai bir tutumla meydana getirmektedir. Yani eylem iki şekilde ortaya çıkabilir bir şeyi yapmak veya yapmamak. Ceza hukuku tekniği açısından, esasen icrai

²²⁵ Kılınç, 320

²²⁶ Kılınç, 320

bir davranışla işlenebilen suç, ihmali bir hareketle gerçekleştirilirse “ihmal suretiyle icra suçu”ndan bahsedilir. Kasten insan öldürme suçu esasen icrai bir davranışla işlenebilen bir suçtur. Bununla birlikte TCK’nın 83. maddesinde yer alan şartların varlığında ihmali bir hareketle işlenebileceği de kabul edilmiştir. Maddenin 1. fıkrası şöyledir: “Kişinin yükümlü olduğu belli bir icrai davranışı gerçekleştirmemesi dolayısıyla meydana gelen ölüm neticesinden sorumlu tutulabilmesi için, bu neticenin oluşumuna sebebiyet veren yükümlülük ihmalinin icrai davranışa eşdeğer olması gerekir.”²²⁷ Maddenin 2. fıkrasında da icrai ve ihmali davranışın eşdeğer kabul edilebilmesi için bazı şartlar kabul edilmiştir. Buna göre kişinin, belli bir icrai davranışta bulunmak hususunda kanunî düzenlemelerden veya sözleşmeden kaynaklanan bir yükümlülüğünün bulunması ya da önceden gerçekleştirdiği davranışın başkalarının hayatı ile ilgili olarak tehlikeli bir durum oluşturması gerekmektedir. Burada anlamamız gereken asıl husus ölüm neticesinin gerçekleşmesini önlemek açısından özel bir yükümlülükle beraber bu neticenin gerçekleşmesine doğrudan sebep olmasa bile engel de olmadığından dolayı “kastan insan öldürme” suçunu işlemiş olmasıdır.²²⁸ Pasif ötenazinin daha önce hastaya yaşam desteği sağlayan ilaç ve araçları kesmek ya da bu ilaçları almamak tedaviyi kabul etmemek koşuluyla meydana gelen ötenazi olduğunu ifade ettik. Bu açıdan bakılırsa hastanın ölme durumu hareketsiz kalmakla mevcuttur. Hastanın yaşaması için gerekli olan tedaviyi kestiğimizde ihmali davranış gerçekleştirmiş oluruz. Bu ihmali hareketlerin gerçekleşmesi hem hasta yakınlarına hem de hekime bir yükümlülük yükler. İhmal edilen hareketler sonucunda ölüm meydana gelirse kastan insan öldürme suçu ortaya çıkar.²²⁹

²²⁷ Artuk-Gökcen-Yenidünya, *Türk Ceza Kanunu Şerhi*, C 3, 2223

²²⁸ Artuk-Gökcen-Yenidünya, *Türk Ceza Kanunu Şerhi*, C 3, 2223

²²⁹ Kılınç. S.319

3.5. DİNLER BAKIMINDAN ÖTENAZİNİN HUKUKİ BOYUTU

Dinler açısından baktığımızda insana ve insanın yaşamına büyük bir önem vermiştir. Savaş nefis müdafaası veya yetkili kurumların karara bağladığı bir cezanın uygulanması meşru bir sebep olmadıkça insan yaşamına son verilmesini yasaklamıştır. Kişinin kendi canına kastetmesini veya başkalarının canına kıyılmasını en büyük günahlardan saymıştır.²³⁰ Hastanın kendi ölümünse sebebiyet vermesi bir yana bunu istemekten bile men edilmiştir. Kişi iyi bir kimse ise daha uzun yaşadığı zaman daha fazla iyilik yapar. İyi bir kimse değilse uzun bir hayat ona bir şans verebilir. Bu yüzden hasta çektiği ağrılardan dolayı huzursuz olmamalı ve mutlu olmalıdır.²³¹ Örneğin İslam Hukuku'nda insan öldürme suçu ve cezası bizzat Kuran'ı Kerim de verilmektedir. Bir kimseyi kasten öldüren biri için kısas yapılması gerektiği ifade edilir. Fakat mağdur olan kişiler kısas değil diyet talep eder ve gatta bazıları diyetten bile vazgeçebilir. Ayrıca İslam Hukuku'nda da mağdurun suçun işlenmesine rızasının olması da o suçu meşru ve işlenebilir kılmaz.²³² Tartışma konusu olan şey ise kısasın uygulanıp uygulanmayacağıdır. İslam hukukunda kişinin yaşam hakkı üzerinde tasarrufu yoktur. Kişi kendi kararı ile bile olsa ölümü seçemez ve onu isteyemez.

Hanefi Mezheb'inin hukukçuları şer'i olan herhangi bir eylem bulunmadıkça kişilerin canlarına dokunulamayacağını ifade eder. mağdurun rızai durumuna rağmen eylem hukuk tarafından kınanmaya mahkumdur.²³³ Yani kişi kendini haklı bulsa da rıza eyleminin dolayısı verdiği kararın kendi özgür iradesinin sonucunda mevcut olduğunu ifade etse de yine de hukuk sistemleri tarafından bir değer atfaedilmez ve meşru zeminde tartışılmaz.

Şafi mezhebine mensup olan hukukçularda mağdur olan kişinin rıza verme durumunun suçu haklı kılmadığını savunurlar. Fakat bir kısmı cezanın düşme hususunu göz önünde bulundurur. Şafi mezhebi bu ayrımı dikkate alırken Maliki Mezhebi hukukçuları bu ceza düşürme eyleminde kabul etemezler.²³⁴ Rıza durumu eylemi doğrulamaz ve aynı zamanda kısas cezasında da düşürülme söz konusu olamaz.

²³⁰ Ahmet Ekşi, *İslam Tıp Hukuku*, Ensar Yay., İstanbul 2011, 119

²³¹ Fazlur Rahman, *İslâm Geleneğinde Sağlık ve Tıp*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1997, 88.

²³² Abdulkadir Udeh, *Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukayeseli İslam Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Çev.: Ali Şafak, İstanbul 2012, 110

²³³ Kılınç, 314

²³⁴ Udeh, 461

3.6. MUKAYESELİ HUKUKLARDA ÖTENAZI

Ötenazi genel olarak bakıldığı zaman dünya da pek çok ülke tarafından kınanan ağır eleştirilerin yapıldığı cezai işlem uygulanmasını haklı kılan bir harekettir. 20. Yüzyılda ötenaziye yasal kılmak için bazı ülkeler farklı girişimde bulunmuşlardır. Fakat birkaç istisna dışında kabul edilmemiştir.²³⁵ Bu alanda inceleyeceğimiz konu bazı ülkelerin hukuk sistemleri ve bu hukuk sistemleri ışığında meseleye olan bakış açılarıdır. Söz konusu edilen ülkelerin incelenmesinin en önemli sebebi ise Hollanda, ABD, Belçika ve Lüksemburg'un ötenaziye yasallaştırması ve İsviçre'nin ise ötenaziye suç olarak görmek bir yana intihara yardım ettiğinden dolayı yasallaştırma durumudur.

3.6.1. Hollanda

Hollanda'da mahkeme kararı ile 1984 yılında başlayan ötenazi uygulamasının cezalandırılması, 1994 yılında çıkan bir yasa ile prosedüre geçmiştir. 2001 yılında ötenazi hukuk sistemleri tarafından kabul edilebilir bir hale getirilmiştir. Hollanda hukukun'da ötenazi şöyle tanımlanmaktadır: “Ötenazi hastanın açık talebi üzerine, doktor tarafından yaşama son verilmesidir.”²³⁶ Söz konusu yasa açısından iyileşme umudu olmayan kişiler istedikleri zaman doktor kontrolünde yaşamlarını sonlandırabilirler. Ötenaziye uygulayan doktor, hastasına uyguladığı tıbbi müdahaleyi “Bölgesel Ötenazi Denetleme Komisyonu”na söylemek zorundadır. Komisyon, ötenazinin yaşlara uygunluğunu denetleyebilecektir. Bu denetim sonucunda komisyon ötenazinin özenli bir şekilde yapılıp yapılmama durumunu inceleme hakkına sahip olacaktır. Eğer özenli bir şekilde yapılmadıysa ve kurallar ihlal edildiyse o zaman savcılığa suç duyurusunda bulunabilecektir. Hollanda ötenazi'nin en çok uygulandığı ülkeler arasında yer almaktadır. Ülkede her yıl 2.300 kişi ötenaziden dolayı ölmektedir.²³⁷ Hollanda'da 2000 yılında yapılan referandumda halk %80'in üzerinde kabul oyuyla ötenaziye yeşil ışık yakmış ve 2001 yılında ise Aktif ötenazi tasarısı Hollanda Parlementosundan geçerek yasal hale gelmiştir.²³⁸ 2001 yılında kabul edilen bu yasaya göre;

²³⁵ Kılınç, 312

²³⁶ Özkara, 368

²³⁷ Arzu Besiri, “Ötenazi ve Yaşam Hakkı”, *TBB Dergisi*, Sayı, 86, 2009, 199

²³⁸ Özkara,369

1. Hasta dayanılmayacak kadar sürekli acılara maruz kalmalı
2. Hasta ölüm isteğini açıkça dile getirmeli, ikinci bir hekiminde görüşü alınmalı,
3. Hastanın hayatına uygun tıbbi yöntemle son verilmeli.

Yasaya göre 12 yaşından küçük çocuklara ölüm yardımının yapılmaması gerektiği 16 yaşından küçük olan çocukların ise ebeveynlerinden izin alınması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca 2006 yılında dayanılmaz acılar çeken yeni doğmuş bebeklerde de ötenazi yasallaştırılmıştır.²³⁹

3.6.2. ABD

ABD’de 1938 yılında Amerikan Ötenazi Topluluğu kurulmuş, önceleri yalnızca istemli ötenazinin yasal hale gelmesi savunulmuştur. II. Dünya savaşında meydana gelen Nazi Vahşeti nedeniyle ötenazi konusu uzun yıllar boyunca tartışma konusu olmamıştır. 1970’lerde Amerika’da konu ilk olarak “*Şerefiyle Ölüm (Deathy With Dignity)*” kavramıyla gündeme gelmiştir. Bu terim genellikle hastalık evresinin son döneminde olan kişilerin hayatını uzatma ihtimali olan tedaviyi reddetme hakkı için kullanılmaktadır. Günümüzde “Hasta Hakları” çerçevesinde her dönemdeki hasta için “tedaviyi reddetme hakkı” olarak belirtilmiştir. ABD’de ötenazi savunucularının kurduğu *Hemlock Topluluğu* bu alanda oldukça yoğun çalışmalar yaparak ötenazinin yasalaşması için çaba göstermektedirler. Ötenazi karşıtları ise ötenazinin hekimlikle bağdaşmadığı ve kötüye kullanılarak insan yaşamını tehlikeye attığı görüşünü savunmaktadırlar.²⁴⁰ ABD’de pasif ötenazi hukuka uygunken aktif ötenazi hukuka uygun değildir. ABD’de meydana gelen bu uygulamada üzerinde durulması gereken esas nokta tanımı yapılan pasif ötenaziyle uygulanan pasif ötenazinin farklı olmasıdır.²⁴¹ Yani genel kabul gören pasif ötenazi ile ABD’de uygulanan pasif ötenazi farklı konumda yer alırlar. “Ötenazide hastanın vasiyetini mutlak arayan bazı eyaletlerde, hastanın yazılı ve önceden verilen açık iradesi bulunmadıkça yapay yaşam desteğinin kaldırılması mümkün görülmemektedir. Diğer taraftan 20 eyalette hastanın iradesi tam olarak tespit edilmezse dahi yasal temsilcisi veya onun yerini tutan bir başkasının

²³⁹ Özkara, 369

²⁴⁰ Özkara, 369

²⁴¹ Besiri, 198

örneğin mirasçılarının iradesinin yeterli görüldüğü belirlenmiştir.”²⁴² İstemli pasif ötenazi bu kadar çok yaygınlaşmasına rağmen aktif ötenazinin ölümcül durumda olan hastalar için uygulanmaması da ayrı bir çelişki durumudur.

3.6.3. Belçika

Belçika’ da uygulanan yasalara göre bir kişinin ötenazi isteyebilmesi için 18 yaşından büyük olması ve aynı zamanda bu talebi bilinçli bir şekilde yerine getirmesi gerekmektedir.²⁴³ Hasta olan kişiye ötenazi yapılabilmesi için, “fiziki veya psikolojik açıdan, tıbbi olarak sürekli ve dayanılmaz acı çekiyor olması, hastalık sürecinde çaresiz bir aşamada bulunması” gerekmektedir. Ötenazi uygulayacak hekimin hastaya detaylı bilgi vermesi , “ötenaziden başka bir çare kalmadığı” hususunda hastayla uzlaşması gerekmektedir. “Hastanın ötenazi talebinde bulunmasıyla yapılması arasında en az bir ay geçmesi” ve “özel bir komisyonun nihai kararı vermesi” şartları da yasada yer almaktadır.²⁴⁴ Yasaya göre Belçika’da bulunan insanlar sağlık günlerine katılarak bir vasiyet hazırlayabilir ve tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa yaklandıklarında ya da kurtulma ümidi olmadığı durumlarda ötenazi isteyebilirler. Bu gibi bir durumda bir vekaletname hazırlanarak bir veya birden fazla kişinin ismi veriliyor. Bu kişiler ötenazi kararını hastanın adına hekime bildiriyor hekim 4 gün içinde Federal Kontrol Komisyonuna bilgi raporu hazırlayarak süreci başlatıyor. Bu komisyonda eğer oy birliği sağlanmazsa savcılığa sevk edilerek adli takip süreci başlatılmış oluyor. Eğer gereksiz olduğu yargısına varılırsa hiçbir doktor zorla ötenazi yaptıramıyor.²⁴⁵ Belçika da bu şekilde her yıl 500’den fazla kişiye ötenazi yapılıyor.

3.6.4. Lüksemburg

17 Mart 2009 tarihinde Lüksemburg’da ötenazi yürürlüğe girmiştir. Ötenazinin uygulandığı üçüncü Avrupa ülkesi Lüksemburg’dur. Ötenazi eyleminin gerçekleştirilebilmesi için hastanın dayanılmaz acılara maruz kalması gerekirken hekimin ise hastaya ötenazi hakkında tüm bilgileri verdikten sonra hastanın kendi

²⁴² Özkara, 371

²⁴³ Özkara,s.369

²⁴⁴ Güven, 37.

²⁴⁵ <http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/otenazi.htm>

iradesiyle bu durumu seçmesi gerekir²⁴⁶ hastanın bilinci yerinde değilse karar vermesi güç bir durumda ise bu durumda ise ailesi ve hekimin kararı dikkate alınır.

3.6.5. İsviçre

İsviçre Ceza Kanunu'nda ötenazi kasten insan öldürme suçundan farklı bir yerde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ötenazinin cezası kasten adam öldürme suçuna oranla daha azdır.²⁴⁷ Bununla birlikte İsviçre'de intihar konusu belli noktalarda yardımcı meşru saydığı için ötenazi aşılmış gibi gözükmektedir. *İsviçre Ceza Kanunu'nun 115. Maddesinde* “kişisel menfaat temin etmek için, bir kişiyi intihar etmeye teşvik eden veya intihar etmesine yardım eden kişi, intiharın gerçekleşmesi veya intihara teşebbüs etmesi hâlinde 5 yıla kadar hapis cezasıyla” cezalandırılması gerektiği öngörülmektedir.²⁴⁸ *İsviçre Federal İstatistik Ofisi'nin* sayısal verilerine göre 1995-2010 yılları arasında bir yılda yaklaşık 1312 kişi intihar eyleminde bulunmuştur. Bu intiharların üçte biri intihara yönelik ortaya koyulan açık kapıdan kaynaklanmaktadır.²⁴⁹ Yani intihar meşru gibi gösterildiğinden dolayı insanların bu eylemi gerçekleştirme oranında da artma görülmektedir.

²⁴⁶ Ünver, 27-69

²⁴⁷ Ünver, 27-69

²⁴⁸ Julian Mausbach, Assisted Suicide in Switzerland – Legal Aspects, *Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötenazi*, Der.: Nur Centel, On İki Levha Y., İstanbul 2011, 141-160

²⁴⁹ Mausbach, 141-160.

SONUÇ

Ötenazi eylemi yaşama ölüm arasında mevcut olan bir durumdur. Her ne kadar kelime anlamı olarak ‘iyi ölüm’ şeklinde ifade edilse de insanın herhangi bir sebeple kendini öldürmesi veya bir başkası tarafından öldürülmesi durumunun ne kadar iyi olduğu tartışmalı bir meseledir. Çünkü bu eylem insanın en temel haklarından biri olan yaşama hakkı çerçevesinde gündeme gelmektedir. Yaşama hakkı diğer bütün haklardan istifade edebilmenin zorlu bir şartıdır. Yani hayatını kaybeden ya da yaşamına son verilen insanın diğer bütün hakları elinden alınmış olur. Oysa yaşama hakkının dokunulmazlığı, ölüm ve öldürme eylemi zaten yüzyıllardır insanoğlu tarafından halen merak edilen ve önemi koruyan bir konudur.

Yaşadığımız yüzyılın teknoloji çağı olması sebebiyle bilim alanında yaşanan büyük gelişmeler toplumsal hayatın her alanında kendisini hissettirmektedir. Bu gelişmeler şüphesiz ki tıp alanında da etkili olmuştur. Yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkan birçok teorik bilgi sayesinde tıp bilimi, farklı olanaklara sahip olmuştur. Tıp alanında meydana gelen tüm bu olumlu gelişmeler elbette birtakım tartışmalara da sebebiyet vermiştir. Örneğin önceleri sadece yoğun bakım ünitelerinde canlandırma işlemi için kullanılan cihazlar daha sonra ölmek üzere olan hastaların yaşamlarını uzatmak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Hastalar aylarca bu cihazlarla belirsiz bir şekilde yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Fakat her ne kadar yaşamı uzatma durumu mevcut olsada kişinin bu şekilde bir yaşama durumunun iyi mi? Yoksa kötü mü? Olduğu yine müphem bir olaydır. İşte ötenazinin tartışma konusu olması tam da bu noktadan kaynaklanır.

Hasta, hastane ortamında yanında ailesi, sevdikleri olmadan tek başına belirsiz bir ölme sürecine terk edilmektedir. Buna mukabil insan olumlu bir yaşam sürdürmek istediği gibi onurlu bir ölüm de ister. Onurlu ölüm dediğimiz olay ise kişinin artık iyileşme ihtimalinin olmadığı dayanılmaz acı ve ağrılar içinde bulunduğu durumlarda yaşamına son vermekle gerçekleşir. Bu ise, şüphesiz bir ötenazidir. Çünkü ötenazi aynı zamanda hastanın dayanılmaz acı ve ağrılarını son vermek için kendisinin ya da yakınlarının hayatına son verme eylemidir. Bu eylem bazı gruplar tarafından meşru sayıldığı gibi bazı gruplar tarafından asla kabul görmez.

Ötenazi sorunu siyasi, hukuki, dini, psikolojik ve hatta ekonomik boyutlu bir eylemdir. Dolayısıyla tek bir açıdan incelemek ve bir yargıya varmak zordur. Bu çok yönlülüğünden kaynaklı olarak biz çalışmamızı felsefi bir problem olarak etik ve hukuk boyutuyla değerlendirmeye çalıştık. Ötenaziye etik açısından incelemeye tabi tuttuğumuzda birtakım savunma durumlarının ve karşı çıkışların olduğu sonucuna ulaştık. Savunucuların dayanak noktası hastanın acılarına son vermek ve ayrıca kişinin onurlu bir ölüm yaşaması niyetini taşıırken karşı çıkışlar ise daha çok kişinin hiçbir suretle öldürülemeyeceği ilkesine dayandırılmaktadır. Meselenin hukuki boyutu ise özellikle yaşam hakkı noktasında karşımıza çıkmaktadır. Bu tez kişinin hiçbir sebeple yaşama hakkına elinde alınamayacağını ve bu yüzden ötenazinin kabul edilebilir bir tarafının mümkün olmadığını savunsa da bütün bunlara rağmen halen hukuksal açıdan yasalarla meşrulaştırılmış bir eylem olduğunda göz ardı edilemeyen bir durumdur.

Ötenaziye deontolojik etik açısından baktığımızda ise kabul edilebilir bir yönünün olmadığı açıktır. Özellikle tıbbi deontoloji çerçevesinde sorunu ele alıp incelediğimizde gördük ki hekimin asli görevi hangi durumda bulunursa bulunsun hastasına en iyi şekilde bakmak ve onu iyileştirmektir. Hekim hiçbir suretle hastasını öldürmeye maruz bırakılamaz. Gerek etik kurallar açısından gerekte mesleğin onuru açısından bakıldığında oldukça ters bir durum olarak konumlanmaktadır. Çünkü hekimin ettiği Hipokrat yemini hastasını öldürmek değil yaşatmak ibaresini taşır. Yani ötenazinin tıbbi deontoloji açısından meşru bir zemini söz konusu değildir.

Bütün bu verilerden sonra günümüz koşullarını da baz aldığımızda, bir anlamda ötenazi hayatımızın içerisinde yer almaktadır. Tıbbın ve teknolojinin gelişmediği durumlarda insanların doğal bir seyir içerisinde ölüm sürecini yaşadıklarını biliyoruz. Eğer doğal bir seyir içerisinde değil de, makineye bağlanarak yaşayan insanın fişini çekmek, insanın yaşamına veya Tanrı'nın planına müdahale etmekse ölüm sürecini uzatmak da bir anlamda müdahale olarak sayılabilir.

Araştırmalarımız sonucunda hem etik hem de hukuk boyutu üzerine yapılan değerlendirmelerin bazılarında şöyle bir durumda olduğunu gördük: İnsan hayatına elbette dışarıdan bir müdahaleyle ya da herhangi bir öldürücü maddeyle son vermek kabul edilebilir bir davranış sayılamaz. Fakat buna mukabil bütün tıbbi yollar denendikten bütün incelemeler yapıldıktan sonra, eğer kişinin kesin olarak hayata

dönme ihtimali yoksa teşhisi konulan bir hastanın doğal ölüm sürecine bırakılmasında bir iki disiplin açısından da sakınca görmemekteyiz. Yani aktif ötenazi değil de pasif ötenazi kabul edilebilir bir eylem olabilir. Bu konuda elbetteki en belirleyici faktör ise bireylerin kendi vicdanları ve etik anlayışları olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akadur, Recep ve Aydın, Erdem, *Tıbbi Etik ve Meslek Tarihi*, Songür Yayınları, Ankara 2003.
- Akpir, Kutay, “Yoğun Bakım Hastalarında Hasta Değeri ve Devamı ile İlgili Kararın Verilmesi” *Medikal Etik (Doğum, Ölüm Süreçleri ve Yaşamın Anlamı)*, Edit: Prof. Dr. Hüsrev Hatemi, Dr. Hanzade Doğan, Yüce Yayım, İstanbul 2001.
- Alan Akcan, Esra, *Türk Hukukunda Ötenazi*, Ed.Çağatay Üstün, Ege Üniversitesi Basımevi, Sayı. 122, İzmir 2013
- Arda, Berna, *Tıbbi Etik Temel Kavramlar ve Mesleki Sorunlarımız*, Türk Toraks Derneği, Mart 2014.
- Artuk, Mehmet Emin ve Yenidünya, Ahmet Caner, (2011), *Ötanazi, Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötenazi*, Der: Nur Centel, 12 Levha Yayınları, İstanbul 2011.
- Artuk, Mehmet Emin ve Yenidünya, Ahmet Caner, *Türk Ceza Kanunu Şerhi*, C:3, Turhan Kitabevi, Ankara 2009.
- Artuk, Mehmet Emin ve Yenidünya, Ahmet Caner, *Türk Ceza Kanunu Şerhi*,C:3, Turhan Kitabevi, Ankara 2009.
- Atayman, Veysel, *Etik*, Trend Yayınları, İstanbul 2006.
- Ay, Ünal, *İşletmelerde Etik ve Sosyal Sorumluluk*, Nobel Yayıncılık, Adana 2003
- Aydın, Erdem ve Ersoy, Necati, “Tıbbi Etikte Özerklik ve Özerkliğe Saygı İlkesi”, *Tıbbi Etik Dergisi*, İstanbul 1994, sayı 2, 22-30
- Aydın, Erdem, *Tıp Etiğine Giriş*, Pegem Yayınları, Ankara 2001.
- Aydın, Mehmet, *Ahlak Felsefesi Ders Notları*, Ankara 1976.
- Bayoğlu, Filiz, *Meta-Etik ve William David Ross'un Deontolojik Sezgici Ahlak Kuramı*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.
- Bayraktar, Köksal, *Hekimin Tedavi Nedeniyle Cezaî Sorumluluğu*, Sermet Matbaası, İstanbul 1972.

- Beauchamp, Tom ve Childress, James, *Principles of Biomedical Ethics*, 4 th edition, New York 1994.
- Bertrand, Alexis, *Ahlak Felsefesi*, Akçağ Yay., Ankara 2001.
- Besiri, Arzu, “Ötenazi ve Yaşam Hakkı”, *TBB Dergisi*, Sayı 86, 2009, 188-202
- Centel, Nur - Zafer, Hamide - Çakmut, Özlem, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, Beta Yay., İstanbul 2008.
- Centel, Nur, *Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötenazi*, On İki Levha Yay., İstanbul 2011.
- Cevizci, Ahmet, *Etik Ahlak Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul 2014.
- Cevizci, Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2013.
- Cevizci, Ahmet, *Uygulamalı Etik*, Say Yayınları, İstanbul 2013.
- Çağlayan, M. Muhtar, “Ötanazi ve İntihar”, *Adalet Dergisi.*, sayı 1, Ankara 1966; s. 10.
- Çelik, Alime, *İslam Hukuku Açısından Yaşama Hakkı ve Ötenazi*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara 2016.
- Çobanoğlu, Nesrin, *Kurumsal ve Uygulamalı Tıp Etiği*, Efil Yay., Ankara 2009.
- Doğan, Cahid, “Ötenazi (Acısız Ölüm, Euthanasia)”, *IV. Sağlık Hakkı ve Sağlık Hukuku Sempozyumu*, Edit: Nilgün Sarp, Cahid Doğan, Adalet Yayınevi, Ankara 2013.
- Dworkin, Ronald, *Life's Dominion; An Argument about Abortion, Euthanasia, Individual Freedom*, London 1993.
- Ecer, Alper, “John Rawls ve Bir Adalet Teorisi”. *Yeni Yüksektepe. E. Dergi*, Sayı 67. Ocak-Nisan, Erişim Tarihi:21/12/2009.
- Ekşi, Ahmet, *İslam Tıp Hukuku*, Ensar Yayınları, İstanbul 2011
- Erman, Barış, *Tıbbi Müdahalelerin Hukuka Uygunluğu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2003.
- Feldman, Fred, *Etik Nedir?*, (Çev.: Ferit Burak Aydar), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2013.
- Flanney, Austin, “Ötenazi Üzerine Beyanname”, (Çev.: Osman Taştan), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, 43(2), 405-412

- Frankena, William K, *Etik*, (Çev.: Azmi Aydın), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2007.
- Gök, Ahmet, *Aristoteles'in Etik Görüşü Bağlamında Ötenazi*, (Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın 2015.
- Güven, Kudret, *Kişilik Hakları ve Ötenazi*, Nobel Yay., Ankara 2000.
- Haker, Hakan - Ünver, Yener – Yenerer Çakmut, Özlem, *Tıp Sağlık Hukuku Mevzuatı*, Seçkin Yay., Ankara 2010.
- Hakeri, Hakan, *Tıp Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012.
- Harris, John, *Hayatın Değeri (Tıp Etiğine Giriş)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998.
- Heimsoeth, Hein, *Kant'ın Felsefesi*, (Çev. Takıyettin Mengüşoğlu), Doğubatı Yayınları, Ankara 2007.
- Hitt, W.D. *Ethics And Leader Ship: Putting Theory Into Practise*, Battelle Press, Columbus 1990.
- İlhan, Hatice, *Ötenazi Kavramının Ahlak Felsefesi Açısından İncelenmesi*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.
- İnceoğlu, Sibel, *Ölme Hakkı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul -1999.
- Kant, Immanuel, *Pratik Usun Eleştirisi*, (Çev. Zeki Eyupoğlu), Say Yay., İstanbul 2001,
- Kamay, Tahsin, “Ötenaziler”, *Ankara Barosu Hukuk Dergisi*, 8(93-94), Ankara 1952, 93-94
- Kaymakcan, Recep, Uyanık, Mevlüt, *Teorik ve Pratik Yönleriyle Ahlak*, Dem Yayınları, İstanbul 2007.
- Kesgin, Ahmet, “Etik Üstüne”, *Dinî Araştırmalar*, Eylül-Aralık 2009, 143-160
- Kılınç, Bilal, *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Dergisi*, Birikimler IV, İstanbul 2013.300-312
- Kuyurtar, Erol, “Ötanazi Üzerine Kısa Bir Tartışma”, *Felsefelogos*, sayı 33-34, 2007, 2
- Kuyurtar, Erol, “Ötenazinin Ahlaksallığı”, *Felsefelogos*, sayı 32, 2007, 3

- Lacewing, Michael, “Deontoloji”, *Routledge* (Taylor- Francis Group) Alevel Philosophy, CO., UK 2010.
- MacIntyre, Alasdair, *Etik’in Kısa Tarihi, Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla*, (Çev.: Hakkı Hünler, Solmaz Zelyurt Hünler,) Paradigma Yayınları, İstanbul 2001.
- Macit, M. Hanifi, “Teleolojik Etik Anlayışının Deontolojik Eleştirisi”, *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı 13, Güz, 2009, 84-90
- Mahmutoğlu, Abdulkadir, “Etik ve Ahlak; Benzerlikler, Farklılıklar ve İlişkiler”, *Türk İdare Dergisi*, 2015.
- Maran, Necati, *Yeni Türk Ceza Hukukunda Kişilere Karşı Suçlar*, Seçkin Yay., Ankara 2005.
- Mausbach, Julian, Assisted Suicide in Switzerland – Legal Aspects, *Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötenazi*, Der.: Nur Centel, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2011.
- Metin, Sevtap, *Biyo- Tıp Etiği ve Hukuk*, On İki Levha Yay., İstanbul 2010.
- Mill, Johh Stuart *Faydacılık*,(Çev. Nazmi Coşkunlar), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1986
- Nuttall, Jon, *Ahlak Üzerine Tartışmalar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011
- Oğuz, Yasemin, *Psikiyatride Onam ve Aydınlatılmış Onanı: Etik, Hukuk ve Bilim Açısından*, (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ankara. 1994.
- Ömeroğlu, Ömer, “Ötanazi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S: 2, 1993, 4
- Özer Özbek, Veli, Kambur, M. Nihat, Bacaksız, Pınar, Doğan, Koray, Tepe, İlker, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Y., Ankara 2010.
- Özkara, Erdem, *Adli Tıp*, Seçkin Yay., Ankara 2015.
- Özkara, Erdem, *Hukuk Öğrencileri Ve Uygulayıcıları İçin Adli Tıp*, Seçkin Yay.,s.366, 2015
- Özkara, Erdem, *Ötanazide Temel Kavramlar ve Güncel Tartışmalar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011.

- Özkara, Erdem, *Ötenazide Temel Kavramlar ve Güncel Tartışmalar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011.
- Özlem, Doğan, *Etik – Ahlak Felsefesi*, Notos Kitap Yayınları, İstanbul 2014.
- Özgenç, İzzet, *Tıp Etiği Ve Cezai Sorumluluk*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Konya 2004.
- Özturan, Hümeyra, *Ahlak Felsefesinin Temel Problemleri*, Nobel Yayınları, İstanbul 2015.
- Pazarlı, Osman, *İslam'da Ahlak*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1980.
- Pehlivan, İnyet, *Yönelimsel Mesleki ve Örgütsel Etik*, Pegem Yayıncılık, Ankara 1998
- Pieper, Annemarie, *Etiğe Giriş*, (Çev.: Veysel Atayman – Gönül Sezer), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999.
- Platon, *Pahaidon*, (Çev., Furkan Akderin), Say Yay., İstanbul 2013
- Rahman, Fazlur, *İslâm Geleneğinde Sağlık ve Tıp*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1987.
- Şehsuvaroğlu, Bedii Nuri, *Tıbbi Deontoloji Dersleri*, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1975.
- Tacir, Hamide, *Hastanın Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı*, On İki Levha Y. , İstanbul 2011
- Tepe, Harun, *Etik ve Metaetik*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- Terzioğlu, Aslan, “Ötenazi ve Getirdiği Etik Sorunlar”, *Tıbbi Etik*, 1994, sayı.2, 16-21
- Tunç, Sevim, “Ötanazi”, *Ankara Barosu Dergisi*, sayı 2, 1995, 700-705
- Udeh, Abdulkadir, *Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukayeseli İslam Ceza Hukuku Özel Hükümler*, (Çev., Ali Şafak), Kayıhan Yay., İstanbul 2012.
- Uyanık, Mevlüt, *Felsefi Düşünceye Çağrı*, Elis Yayınları, Ankara 2003.
- Yaran, Cafer Sadık, *Ahlak ve Etik*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2010.

Yılmaz, Ender, *Teleolojik Etik ve Deontolojik Etik'in Karşılaştırılması*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010.

Yiğit, Yaşar, "İslam Ceza Hukuku Açısından Ötenazi ve Hukuki Sonuçlarının Değerlendirilmesi", *İslami Araştırmalar Dergisi*, Sayı:3, 2003, 337-349

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ebru NAR
Doğum Yeri ve Tarihi	ERZURUM 01/12/1994
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Felsefe Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Felsefe Bölümü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	-
İş Deneyimi	
Stajlar	Hüseyin Avni Ulaş Anadolu Lisesi Öğretmenlik Stajı
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Atatürk Anadolu Lisesi
İletişim	
E-Posta Adresi	ebru.nar75@icloud.com
Tarih	15/12/2019